

A KÖNYVTÁROS

1957. JÚLIUS

★

2. SZÁM

★

VII. ÉVFOLYAM

TARTALOM

	Oldal
JÁNSZKY LAJOS: A műszaki könyvtárak helyzete	81
GASCHLER REZSŐ: A népkönyvtárosok új tiszteletdíj rendszeréről	84
MISZTI LÁSZLÓ: Régi és új könyvtárosok	85
A Szabó Ervin kerületi könyvtárak központosításáról: REVÉSZ FERENC: Milyen feladatok várnak a kerületi könyvtárakra a központosítás után?	88
IRÁNYI LUJZA: Mit várnak a kerületi könyvtárosok a központi irányítástól?	91
SALLAI ISTVÁN: Falusi könyvtáraink helyzete	93
GERŐ ZSOLTNÉ — TÓTH ÁRPÁD: Megkezdte munkáját Pécsen a szakszervezetek központi könyvtára	96
Eseménynaptár	97
A hazai könyvtárak: SEBESTYÉN GÉZA: A szakkönyvtárak (II. rész)	98
RÁCZ ARANKA: Gyermekkönyvtárak a Német Demokratikus Köztársaságban	101
Magyar könyvtárosok és bibliográfusok: KÓKAY GYÖRGY: Sándor István, az első magyar bibliográfus (1750—1815)	105
SZABÓ ENDRE: Beszélő számok	108
Új szakmai kiadványok (Ardó Mária, L. O., G. Gy.)	110
KARDOS LÁSZLÓ: Szerb Antal világirodalomtörténete	113
SZEGŐ IMRE: Két könyv a Magyar Tanácsköztársaságról	115
VIHAR BÁLA: A tűz és jácint nevében	117
Készülő lexikonok, irodalomtörténeti könyvek	119
A könyv történetéből: KÉKI BELA: Az Elzevirek	120
LÓRÁND IMRE: Egy nagy író kalandozása a bűnügyi regény körül	124
HAÁS KÁROLY: Az 1956. év legszebb könyvei	127
Szemelvények:	
PANOVA: Dédnagyanyó temetése (Részlet a Messzi utca c. könyvből)	129
ALBERTO MORAVIA: Ne vedd a szívedre, fiám ... (Novella a Római történetekből)	132
Írói arcképek:	
LÉKAY OTTÓ: Németh László	135
RADVÁNYI ERVIN: Fjodor Vasziljevics Gladkov	136
KATONA JENŐ: Ivan Szergejevics Turgenyev	136
BORBÁS MÁRIA: H. E. Bates	136
Olvasás közben (Pók Lajos)	139
KOVALOVSKY MIKLÓS: Ifjúsági könyveink és a magyar nyelv	141
Hírek	142
A június—júliusi könyvek jegyzéke	143

IRODALMI TÁJÉKOZTATÓ

KUN BELA A TANÁCSKÖZTÁRSASÁGRÓL (Buza Márton)	143
HELLER ÁGNES: Az erkölcsi normák felbomlása (P. R.)	145
GYÖRY DEZSŐ: Vérehulló szerelem (Szombathy Viktor)	146
GERGELY SÁNDOR: Őszi reggel (P. J.)	147
SZERB ANTAL: A királyné nyaklánc (Vámosi Pál)	147
SÁNDOR KÁLMÁN: Széplányok sisakban (—cs —r)	148
HEGEDŰS GÉZA: Bojár Bálint (Lázár István)	148
SZOMRÁKY SÁNDOR: Mint akinek élete bezárult (Gera György)	149
KERESZTURY DEZSŐ: Lassul a szél (R. A.)	149
REYMONT: Népítélet (Vajda Sándor)	150
VIRGINIA WOOLF: Flush (V. P.)	150
M. V. KRATOCHVIL: A magányos harcos (—i —l)	151
CAPEK: Történelmi görbe tükör (Pók Lajos)	151
MICHAEL SADOVEANU: A nyestfiak (Cs. I.)	151
MICKIEWICZ: Pan Tadeusz (Vihar Béla)	152
SZEBERENYI LEHEL: Lépcsők a felhőbe (Gyenes István)	153
GODA GÁBOR: Panoptikum (F. J.)	153
NAGY ENDRE: Szerelmek kalauza (Bokor Imre)	154
LACZKÓ GÉZA: Noémi fia (B. I.)	154
GUY DE MAUPASSANT: Ekszerek (Czobor Ágnes)	154
LION FEUCHTWANGER: A csúnya hercegnő (Simándi Béla)	155
BALZAC: Chabert ezredes (L. S.)	155
Ha rózsaszál leszel ... (maron)	156
CSATHÓ KÁLMÁN: Ilyeneknek láttam őket (Gál Péter)	157
BERYL MILES: Csillagokkal takaróztam (Pap János)	157
KISS LAJOS: Vásárhelyi művészetlet (Cz. Á.)	158
GALSAI PONGRÁC: Társtalanok (T. P. I.)	158
SZALATNAI REZSŐ: Kempelen, a varázsló (Cs. O.)	159
ERICH KÄSTNER: Emil és a detektívek (Kálmán Zsuzsa)	159
Műszaki irodalom. Áttekintés (T. O.)	160

A címlapon: Illusztráció A rajzművészet mesterei c. könyvből
Leonardo da Vinci: Harcos Feje — a „Vörös Fej”

A MŰSZAKI KÖNYVTÁRAK HELYZETE

A kérdés részletesebb tárgyalása előtt szükségesnek látszik az eddig e téren elért eredmények rövid összefoglalása.

Köztudomású, hogy néhány nagyobb gyárunkban már a felszabadulás előtt is létesült — általában a gyárvezetés kizárólagos használatára — szakkönyvtár. E szakkönyvtárak egymással semmilyen kapcsolatot sem tartottak fenn és anyaguk jórészt idegen nyelvű szakirodalom volt. A felszabadulás után, különösen az ország nagyarányú iparosításának időszakában sok gyárban, vállalatnál létesült szakkönyvtár. E szakkönyvtárak már nem kizárólagosan a gyárvezetés szolgálatában állottak, hanem — legalábbis elvileg — minden dolgozó használhatta őket. A jelentős fejlődés tulajdonképpen 1952-ben indult meg, amikor a Minisztertanács könyvtárügyi határozatának végrehajtásaképpen az Országos Műszaki Könyvtár megkezdte szervezett módszertani tevékenységét. 1952 és 1956 között kialakult a jelentősebb gyárak, üzemek, különösen pedig a kutató- és tervezőintézetek szakkönyvtárainak hálózata. A leglényegesebb változást a múlthoz képest az jelentette, hogy e szakkönyvtárak kezelői megismerkedtek egymás munkájával, jól bevált munkamódszereivel. A szakkönyvtárosok oktatása, majd vizsgáztatása növelte a könyvtárosi munka színvonalát. Az egyes ipari minisztériumok is felismerték a műszaki könyvtárak fontosságát, és az egyes tárcák központi könyvtárai fokozatosan hálózati alközponttá szerveződtek. Kétségtelen, hogy ez a fejlődés nem volt egyenletes, sok helyütt a szakkönyvtár munkáját erősen gátolta a vállalatvezetés értetlensége s az is, hogy nem minden minisztérium fordított egyforma gondot a szakkönyvtárak ügyére. Tény azonban az, hogy 1956 közepén már mintegy 300 szakkönyvtár működött a termelés szolgálatában, és ezek zöme feladatainak becsülettel eleget is tett.

Nem tagadhatjuk azonban azt sem, hogy a szakkönyvtárak munkájában, egymással való kapcsolataikban és a hálózat szervezettsége tekintetében számos hiányosság is volt. Például a már előbb említett egyenetlen fejlődés, a viszonylag jó anyagi ellátottság mellett a szakkönyvek olvastatásának elmaradása, a fizikai dolgozó olvasók sokszor megdöbbenően alacsony arányszáma, a beszerzések koordinálatlansága, több esetben az elégtelen devizakeretek stb. E hiányosságok kiküszöbölése érdekében 1956 őszén több rendezettség készült, amelyek azonban az ellenforradalmi események miatt már nem kerülhettek tárgyalásra.

Az 1956 október—novemberi ellenforradalmi események — mint azt eddigi felmérő munkánk tanúsítja — szerencsére a szakkönyvtárak állományában nagyobb kárt nem okoztak. A szakkönyvtárosok túlnyomó többsége is helyén maradt, jelenleg is dolgozik. A népgazdaság átszervezése, vagy közhasználatú szóval élve a

racionalizálási rendelet sem járt azzal a következménnyel, hogy könyvtárak könyvtárosok nélkül maradtak volna. (Az 1955. évben végrehajtott racionalizálás során sokkal több szakkönyvtárost bocsátottak el, mint 1957-ben.) Ez öröndetes jel, mert arra mutat, hogy gyáraink, üzeink vezetői, műszaki értelmisége egyre inkább megbecsüli a szakkönyvtárat és annak munkáját.

Nem ilyen egyszerű a helyzet az ipari minisztériumok tekintetében. Itt ugyanis az államapparátus létszámának nagymérvű csökkenése, egyes minisztériumok megszűnése azzal az eredménnyel járt, hogy a Nehézipari Minisztérium kivételével az úgynevezett alközpontok gyakorlatilag megszűntek. Így történt ez a Kohó- és Gépipari Minisztériumban is, ahol pedig 1956 októberéig igen jó munka folyt. Az alközpontok megszűnése, illetve munkájuk összezsugorodása folytán az Országos Műszaki Könyvtár sem volt abban a helyzetben, hogy teljes felmérést készítsen a szakkönyvtárak helyzetéről.

Mégis, eddigi tapasztalataink alapján szeretnénk elmondani, hogy véleményünk szerint melyek e téren a legfőbb problémák és megoldásra váró feladatok.

Általában megállapítható, hogy a szakkönyvtárak anyagi ellátottsága (könyv- és folyóiratbeszerzésre fordítható összegek) a nehezebb gazdasági viszonyok ellenére is jó, sőt sokkal jobb, mint például a hálózati központi szerepet betöltő Országos Műszaki Könyvtaré. Ugyancsak kielégítő — országos szinten nézve — a szakkönyvtárak devizakerete. Itt azonban hiba az, hogy az egyes tárcák annyira szétaprózzák a devizakeretet, hogy egyes könyvtáraknak csupán 100—150 devizaforint jut. Ez véleményünk szerint ésszerűtlen.

Ebből adódik mindjárt a szakkönyvtárak egyik igen nagy és megoldásra váró problémája: a beszerzések koordinálása. A külföldi szakirodalom beszerzésének koordinálásához azonban központi katalógusok kellenének, és be kell vallanunk, hogy e téren még csak igen kevés történt. E téren a következő feladatot látjuk: Létre kell hozni a „Kultúra” segítségével az Országos Műszaki Könyvtárban a külföldi műszaki folyóiratok központi címtárát (ez azonban csak a 4—5 legfontosabb lelőhelyre terjedjen ki), az alközpontoknak pedig el kell készíteni a tárcához tartozó szakkönyvtárakhoz járó *valamennyi* külföldi folyóirat központi katalógusát. Ilyen módon a tárcák valóban képesek lesznek — az eddigi formális engedélyezési eljárás helyett — *érdemben* dönteni egy-egy devizaigényes folyóirat behozataláról, az OMK-ban pedig minden külföldi műszaki folyóirat 4—5 lelőhelyéről kaphat bárki tájékoztatást. Ezzel a munkamegosztással egyaránt szolgálhatnánk a devizatakarékosságot és a jó műszaki tájékoztatást is. Célszerű természetesen ezt a rendszert fokozatosan a külföldi szakkönyvek behozatalára is kiterjeszteni. A központi katalógusok létrejötte egyben a meglévő szakirodalom sokkal jobb kihasználását is biztosítani fogja.

Igen fontos probléma az, hogy mind a mai napig sem az OMK, sem a méginkább érdekelt ipari tárcák sem tudják megmondani, hogy tulajdonképpen hány műszaki könyvtár van, milyen mennyiségű és összetételű állománnyal rendelkeznek, hasonlóképpen hol, és milyen dokumentációs munka folyik. Ezért egyízben általános és kötelező felmérést kellene végezni a Központi Statisztikai Hivatal engedélyével és segítségével, mert az 1954. évi felmérés nem járt ebből a szempontból kielégítő eredménnyel. A műszaki könyvtáraknak ez a katasztere elengedhetetlen előfeltétele a termelési könyvtárhálózat végleges kialakulásának és továbbfejlődésének, valamint a könyvtárközi együttműködés szervezetté tételének. Ez a munka sem végezhető el az érdekelt ipari tárcák cselekvő közreműködése nélkül.

Sok esetben megoldatlan kérdés a szakkönyvtárosok helyes besorolása is. Tár-cánként, sőt tárcán belül is igen nagy eltéréseket, véleménykülönbségeket találunk. Azt hisszük, hogy az érdekelt szakszervezetek, a Szaktanács és az illetékes minisztériumok könnyen megtalálhatják a kérdés rendezésének módját, annál is inkább, mert az esetek többségében nem béremelésről, hanem helyes besorolásról van csak szó. (Sok ipari tárca nomenklatúrájából hiányzik még mindig a műszaki könyvtáros vagy műszaki dokumentátor.)

Nagyon fontos a szakirodalom kihasználásának fokozása, az olvasóforgalom növelése, nemkülönben a fizikai dolgozó olvasók arányszámának növelése. Ez a kérdés azonban — valljuk be — szakkönyvtáraink egyik legbonyolultabb és talán legnehezebben megoldható kérdése is. Sajnálatos tény, hogy szakmunkásaink jó része, de műszaki értelmiségünk egy része sem szeret szakkönyvet, szakfolyóiratot olvasni. (Többnyire túlzott elfoglaltságukra, fáradtságukra hivatkoznak.) Jóllehet a helyzet az elmúlt évek folyamán fokozatosan javult, még távolról sem kielégítő. Véleményünk szerint helyes lenne, ha felnövő fiatalságunk már az iskolában, de különösen a technikumokban, műszaki egyetemeken némi ismeretet szerezne a műszaki könyvtárügyről és a műszaki dokumentációról. Ez esetben valószínűleg kevesebb idegenkedéssel lépnének be elsőízben gyáruk, üzemük könyvtárába, sőt az ott dolgozó szakkönyvtárosnak lelkes segítőtársaivá válnának.

Természetes, hogy az ilyen nevelési módszerek hatásukat csak néhány év múlva éreztetnék, véleményünk szerint azonban a ráfordítás meghozná a maga gyümölcsét, nem beszélve arról, hogy a szakkönyvtárak és dokumentáció iránt különösen érdeklődő néhány fiatalból nőhetne ki a műszaki könyvtárak dolgozóinak legkiválóbb *utánpótlása*.

Adig is, a szakkönyvtárosoknak az eddiginél sokkal nagyobb gondot kell fordítaniuk az olvasóforgalom növelésére, felhasználva erre a célra a könyvtári propaganda jól bevált és új módszereit. Különös gondot viseljenek a műszaki-gazdasági kérdések irodalmára, minthogy a termékek önköltségének csökkentése, a termelékenység növelése ma iparunk legdöntőbb kérdése. Az eddiginél is szorosabban kell együtt dolgozniuk az újítókkal, ésszerűsítőkkel, hogy a termelés tökéletesítése nagy beruházások nélkül is megvalósítható legyen. Általában érezzék a szakkönyvtárosok, hogy a maguk területén a műszaki fejlődés és fejlesztés élharcosainak kell lenniök.

Fentiekben csak néhány fontos problémát és megoldásra váró feladatot említettünk. E néhány kérdés tárgyalása is megmutatja azonban, hogy melyek a legközelebbi jövő feladatai. Elsősorban: az *ipari minisztériumoknak* vissza kell állítaniuk hálózati alközponti szerepüket. Enélkül a hálózat egészséges továbbfejlődése nem képzelhető el. Nem szükséges ehhez nagyarányú létszámemelés, csupán egy-két, az ügyel hivatásszerűen foglalkozó munkatárs beállítása. Másodszor: ez év végén (a december 31-i állapotnak megfelelően) *fel kell mérni* az országban működő szakkönyvtárakat, hogy a hároméves tervben megfelelő kiinduló adataink legyenek. (Sajnos, az ellenforradalom miatt elkésve foghatunk ehhez a munkához.) Harmadszor: 1958 végéig, lehetőleg már előbb, össze kell állítani az Országos Műszaki Könyvtárban a külföldi műszaki folyóiratok *teljes* címtárát, a cikkben vázolt elvek szerint. Ugyanezen idő alatt az egyes minisztériumokban létre kell hozni a tárca Központi Címjegyzék-ét, és az 1959. évi rendelkezéseket már ennek alapján kell engedélyezni. Negyedszer: rendezni kell a különböző területeken dolgozó műszaki könyvtárosok besorolási- és illetmény-kérdéseit. Ötödször: a szakkönyvtárosoknak minden esz-közzel fokozniuk kell a szakirodalom propagandáját, növelniök kell olvasótáborukat.

Úgy véljük, hogy a fent felsorolt feladatok nem megoldhatatlanok, és szakkönyvtárosaink eddigi eredményeit ismerve, bízunk a teljesítésben. Az OMK tőle telhetően, szívesen nyújt ehhez segítséget.

J á n s z k y L á j o s

A népkönyvtárosok új tiszteletdíj rendszeréről

Régen húzódozó, sokat vitatott kérdés volt a letéti és fiókkönyvtárosok díjazásának ügye. Az elmúlt év közepén végre mód adódott a rendezésre, de a közbejött ellenforradalmi események, később a nehéz gazdasági helyzet nem tették lehetővé az új rendelkezés kiadását.

Minden könyvtáros előtt ismertek azok az okok, amiért 1954. július 1-én az addig alkalmazott (negyed- és félfüggetlenül-tésen alapuló) díjazási rendszert megváltoztattuk. A „pontrendszer” bevezetése jelentős fejlődést eredményezett, mert jobban megfelelt a végzett munka alapján történő díjazásnak és több könyvtáros díjazását tette lehetővé, mint az ún. negyed- és félfüggetlenítés.

De a pontozási rendszernek is voltak hibái, s ezek az idő múlásával egyre súlyosabbá váltak. Csak egy példa: az olyan könyvtáros, aki havonta 200 kötet könyvet kölcsönzött és akinek a könyvtárába a település lakóinak 9%-a beiratkozott (29 pont), nem kaphatott tiszteletdíjat, még akkor sem, ha több éves könyvtárosi munka is állt mögötte. Pedig a díjazás méltányos lett volna. A pontrendszer csak a kölcsönzött kötetek számát és a település lakóinak számához viszonyított olvasói százalékot vette figyelembe. Ez nem egy helyen a számok hajhászására vezetett, s a könyvtárosi nevelő tevékenység elsatnyulását eredményezte. Ráadásul a népkönyvtárosok közül kb. 2500-an semmiféle díjazást nem kaptak, emiatt eredménytelenül küzdöttünk a könyvtárosok gyakori cserélődése és a könyvelveszések ellen.

A Művelődésügyi Miniszter 52/1957 (M. K. 9.) MM sz. utasítása (megjelent a *Művelődésügyi Közöny 1957. évi 9. számában*) a fent említett hibákat kiküszöbölve lehetővé teszi, hogy minden eredményesen dolgozó népkönyvtáros ellenszolgáltatást kapjon munkájáért. Az új rendelkezés a lakosság lélekszámának alapján kategóriákat állapít meg. Az 1000 lakosnál kisebb települések könyvtárosai és a fiókkönyvtárak kezelői 100, az 1000–3000 lélekszámú települések könyvtárosai 150, az ennél magasabb lélekszámú településeken működő könyvtárosok 200 Ft alap-tiszteletdíjat kapnak negyedévenként. Ezt az összeget a megyei, járási és városi könyvtárak vezetői esetenként növelhetik, ha a letéti, illetve fiókkönyvtárosok

az átlagnál jobb munkát végeznek és könyvtáruk forgalma, rendezvényei stb. alapján ezt megérdemlik.

Az utasítás értelmében a *letéti adó könyvtár vezetője* szerződést köt a letéti, illetve a fiókkönyvtárossal. A szerződés — amely a fent említett utasítás mellékletét képezi — tartalmazza mindkét fél kötelezettségeit. A megyei, járási és városi könyvtárak vállalják, hogy a népkönyvtárosnak folyósítják a megfelelő kategória szerint neki járó díjazást, illetve — indokolt esetben — az ennél magasabb összeget. Gondoskodnak a könyvvállomány fejlesztéséről, módszertani segítséget nyújtanak és lehetőséget adnak a népkönyvtárosnak, hogy a szükséges szakismereteket megszerezze. A *letéti* (illetve fiók-) *könyvtáros* a szerződésben felelősséget vállal az általa kezelt könyvtár állományáért, kötelezi magát, hogy hetenként egy vagy két alkalommal, meghatározott időben kölcsönzési órákat tart (akadályoztatása esetén helyettesről gondoskodik), negyedévenként — a kategóriáknak megfelelően — legalább 150, 250, illetve 500 kötet könyvet kölcsönöz, vezeti a könyvtár munkanaplóját, jelentést küld a munkájáról, végrehajtja a felsőbb szervek utasításait. Díjazásban természetesen csak olyan könyvtáros részesülhet, aki az egész negyedévben elvégezte a könyvtárosi teendőket.

Nem vonatkozik a rendelkezés a nagyobb városokban levő fiókkönyvtár vezetőkre, akik nagy forgalmukra való tekintettel eddig is napi 2, 4, illetve 6 órát dolgoztak, s ezért (például félnapos) kiegészítőként voltak alkalmazva.

Az új díjazási rendszer életbelépésének ideje 1957. ápr. 1., vagyis a második negyedév tiszteletdíjait már ennek megfelelően kell folyósítani.

Az új díjazási rendszer ismételt bizonyítéka annak, hogy kormányzatunk megbecsüli a kultúra munkásait. Bár a pénzügyi keretek magasabb összegű díjazást nem tettek lehetővé, úgy véljük, hogy a rendelkezés alapelvei találkoznak könyvtárosaink érdekeivel. Hisszük, hogy serkentő hatása az olvasók és kölcsönzött kötetek számának növekedésében, jobb propagandamunkában, általában a könyvtárosi munka színvonalemelkedésében fog megmutatkozni.

Gaschler Rezső

RÉGI ÉS ÚJ KÖNYVTÁROSOK

Emlékek és élmények egész sora rajzik föl bennem, amint a témáról gondolkodom. Emlékek és élmények, melyek az olvasó ember, a munkatársaival és az olvasókkal mindennapos, eleven kapcsolatban élő és dolgozó könyvtáros, valamint a tanítványait nevelő és bizonyos tekintetben velük együtt, de mindenképpen értük tanuló pedagógus emlékezetében éveken keresztül természetesen felgyülemlenek. Ezekhez az emlékekhez fűződő első érzelem a hála érzése azok iránt a régi könyvtárosok iránt, akik tanítottak és akiktől tanulhattam, hogy tőlük szerzett elméleti és gyakorlati ismereteim indítékával új könyvtárosok nevelésében vehessek részt.

Olyan régi könyvtárost, aki magatartásában teljesen fedné az *Anatole France Pártűtő angyalok* c. regényében megrajzolt könyvtáros alakját — én már nem ismertem. Julien Sariette „*módszeres elméjű és konok türelmű*” egyéniségét — akinek életét, munkaerejét a főúri magánkönyvtár tulajdonosa annyi munkabéréért vásárolta meg, amennyiért egy jóra való komornyikot nem kaphatott — Anatole France a következőképp jellemzi:

„...szerette könyvtárát, féltékeny szerelemmel szerette. Minden reggel pont 7 órakor megjelent a könyvtárban és nagy mahagónifa dolgozóasztalán hozzálátott a katalógizáláshoz. Mellette fiókos szekrény, amelyben már alig fértek el Sariette úr saját kezűleg írt cédulái. Sariette úr déli harangszókor felkelt és elment reggelizni a szűk és sötét Kacsafiók-utcának a Négy-Püspökről elnevezett tejszarnokába. ... Pontban háromnegyed. egykor már megint ott ült a könyvtárban, ahonnan csak este hétkor jött ki, hogy újból helyet foglaljon a Négy-Püspöknek egyik nem éppen dústerítékű asztala mellett, amelynek szilva volt a fénypontja ...

Másnap reggel pontban 7 órakor már megint ott ült íróasztalánál Sariette úr és katalógizált. Íróasztala mellett ülve gyilkos tekintettel mért végig mindenkit, mert attól tartott, hátha könyvet akar kölcsönkérni... Ha a legsilányabb vén salabaktort vitték is el: Sariette úr azt érezte, hogy a húsából tépnek ki egy darabot... Folytonos remegésben élt, hogy a gondjaira bízott drágaságok közül el talál egy kallódni ...

Pogány, méltatlan és elszomorító valaminek érezte azt a gondolatot, hogy a könyvek kikerülnek a nekik rendelt tokokból, vagy szekrényekből ...”

Ismétlem, nem azért idéztem Anatole France-ot, mintha Julien Sariette-et a régi könyvtáros egyetlen típusaként akarnám bemutatni.

Rédey Tivadar, a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületében pontosan 20 évvel ezelőtt tartott előadásában, megértően nyilatkozik ugyan az effajta, „olykor már önzésbe csapó féltékenységek veszedelmesebb kísértéseiről”, ebből a magatartásból pozitívként azt az elvet tartja meg, amit mindenkor elfogadhatunk: *a könyvtár belső rendje a jó könyvtári munka alapja*. Enélkül lehetetlen, vagy csak igen nagy nehézségek árán lehetséges az olvasónak előteremteni azt, amire szüksége van, lehetetlen az, hogy a könyvtáros ismerje és kézbentartsa a gondjaira bízott könyvtár állományát, végső fokon lehetetlen minden színvonalas könyvtári munka. A könyvtárosi hivatástudat kifejtésénél Rédey Tivadar idézett előadásában* könyvtáros és olvasó kapcsolatáról szólva, a mechanikus kiszolgálást, a „raktári kiadmányozást” nem tartja elégségesnek, ezen jóval túl mutat. Való és igaz, úgymond, hogy könyvtáros és olvasó viszonyának, „*érintkezésük természetének gyökerei legbiztosabban nyilván ennek talajában fogódnak meg.*” De az olvasó iránti

„*együttérés, fogékonyság, türelem és tapasztalat finom szövedékének kialakulása nélkül a könyvtáros munkájába valódi értelem és szellem sohasem költözhetik. Ez az a pont, ahol bármely könyvtárnak — a ridegen értelmezett munkameneten, hogy úgymondjam: üzemi pontosságon és gördülékenységen messze felülemelkedően — számottevőbb közműveltségi szerepéről is beszélni lehet. Nem*

* Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének Évkönyve II. 1937—1938. Bp. 1938.

igazi könyvtáros az, akinek becsvágyát a gondosan végzett munka műhelyönérzete betölti, a közönség felől nyerhető, örök és egyre gazdagodó ihletések iránt pedig elfásul, vagy éppen kezdettől fogva érzéketlen. A könyvtáros elé nemcsak a személyek kerülnek, hanem terveknek, témáknak is kimeríthetetlen változata, néha olyanok, melyekre a tulajdon lelkének érzékeny hangvilláival felelhet, néha épp ellenkezőleg: távoli, idegen, ránézve valóságos egzotikus világokba nyert egy-egy felmerült eset kapcsán bepillantást... Abból, amit a statisztika száraz nyelven egyszerűen „használat”-nak emlegetünk, finom, szinte ellenőrizhetetlen réseken és járatokon át így jó létre valami állandó, üdvös kölcsönhatás könyvtáros és közönség közt, valóban a „do ut des”^{*} elvének szellemében: a könyvtáros a maga ismereteivel támogatására lehet a kutatásnak, miközben saját maga is majd mindig közelebb jut a ránézve legméltóbb eszményhez, hogy: könyvek nap száma s órából fokozatosan könyvek bizalma s ává válhassék...”

Azért idéztem ilyen bőven Rédey Tivadart, mert — véleményem szerint — nálánál senki nem fogalmazta meg, fejezte ki pregnansabban azt, amit a régi könyvtáros hivatástudatán értünk. Ebben a kétségtelenül tiszteletreméltó, a maga hivatásáról őszinte, mély vallomástételben benne van az Ebert-féle „*alios inseruiendo consumer*” (mások szolgálatában használok el)^{**} könyvtárosi hitvallás „*önsanyargatásának fanyar erénye*”. Amit ez kifejez, az mind igaz és helytálló. Azonban mi ezzel az igazsággal nem elégedhetünk meg, mert a mi hivatástudatunknak csak egyik részét jelentheti. Mert kétségtelenül szép és lelkesítő hivatás az alkotó tudós munkájában könyvtári eszközökkel, önzetlen famulusként, valósággal „csendes társként” részt venni. Hajlandók vagyunk még azt is elismerni, hogy ez a legmagasabb rendű könyvtári munka, mert valóban az is. De ez nem fejezheti ki a könyvtárosi hivatástudat egészét és a könyvtárosok kisebbik felére vonatkozhat csak.

A mi a régi és új könyvtárosok problémáját felvetette, az szocialista építőmunkánk, kultúrforradalmunk természetes következménye volt. Köztudott tény, hogy könyvtárhálózatunk — a tudományos könyvtárak száma is, de különösen a közművelődési könyvtári hálózatunk — hatalmas mértékben megnövekedett. Különböző típusú új könyvtárak ezrei keletkeztek és jöttek létre igen rövid idő, mindössze pár év alatt népi demokratikus államunk áldozatkészsége folytán. Megnövekedett feladataik ellátásához az új könyvtárak ezreibe, de még a régi, meglevő könyvtárainkba is új könyvtárosok ezreire volt szükség. Azon sincs semmi csodálkozni való — még így, bizonyos történelmi távlatból szemlélve is a dolgot —, hogy az új könyvtárosok ezrei munkába lépésükkor nem rendelkeztek és nem is rendelkezhetek azokkal az ismeretekkel — politikai, de különösen szakmai ismeretekkel —, melyek szükségesek lettek volna ahhoz, hogy munkájukat már kezdettől fogva kielégítően lássák el. A régi könyvtárosokkal szemben még továbbmenően hátrányos, összehasonlíthatatlanul rosszabb helyzetben voltak. Mert hiszen a régi könyvtárosok nemcsak elméleti és gyakorlati felkészültség szempontjából érezhették magukat előnyösebb helyzetben, hanem abból a szempontból is, hogy már meglevő, jól vagy rosszul, de mindenképpen kialakult munkaszervezetű és meghatározott gyakorlattal működő könyvtárban dolgozhattak. Az új könyvtárosok legtöbbször pedig magának kellett az új könyvtárak létesítését végrehajtania, munkaszervezetét kialakítania, az új könyvtárak szolgáltatásaiban a folyamatosságot fenntartania és ellátnia. És ha legalább megkapták volna már kezdettől fogva azt az erkölcsi és anyagi támogatást a helyi szervektől, ami szükséges lett volna! Hogy mennyi értetlenséggel kellett megküzdeniük hosszú ideig, arról ők maguk tudnának a legtöbbet mondani. Beszéltek is róla elég sokat, de becsületükre válik, hogy a valóságnál jóval kevesebbet, mert nem akarták, hogy nehézségeik emlegetése panaszkodásnak tűnjék. Még az arra való lehetőség sem

* Adok, hogy adjál.

** Ebert Friedrich Adolf (1791—1834) a wolfenbütteli, később a drezdai könyvtár őre. 1820-ban megjelent művében (Die Bildung des Bibliothekars) fejti ki a könyvtárosi pályáról vallott felfogását.

adatott meg számunkra jó ideig, ami régi könyvtárosok gyakorlatából és tapasztalataiból önként adódik: ti. mindenekelőtt a könyvtár belső rendjét kell megteremteni ahhoz, hogy színvonalas, jó könyvtári munkát tudjanak végezni, annak a megértése, hogy a kölcsönzés és az olvasószolgálat, az olvasók nevelése és a velük való foglalkozás nem *kezdete*, hanem *célja* minden könyvtári munkának.

És ilyen körülmények, követelmények tetejébe szalkadt még rájuk az előbbieknél nem kisebb kötelezettség: tanulni és tanulni, politikai és szakmai ismereteiket megalapozni és bővíteni, irodalmi és könyvismereteiket szélesíteni, hogy munkájuk minőségileg javuljon. Vallom és állítom, hogy könyvtárosi pályámon még nem találkoztam nehezebb feladattal, mint amivel azoknak az *új könyvtárosoknak* kellett megküzdeniök, akik nehéz körülmények között végzett munkájuk mellett esti és levelező tagozaton szerezték meg a főiskolai végzettséget. Vállalták ezt a kettős, rendkívül nehéz feladatot és tőlük telhetően, sokszor erejükön felül is, becsülettel helytálltak mind a munkában, mind a tanulásban.

Az elmúlt 10 év alatt létesített új könyvtárak ezreiben jórészt új könyvtárosok ezrei nevelték dolgozó népünket *olvasó néppé*. Ez megmásíthatatlan tény, még akkor is, ha ennek a munkának voltak hiányosságai és tévedései. Rédey Tivadar a könyvtáros *közműveltségi szerepét* abban látta kikristályosodni, hogy „*a könyvtáros a maga ismereteivel támogatására lehet a kutatásnak*” s ezáltal maga is mind közelebb jut „*a ránézve legméltóbb eszményhez*”. Mondottam, hogy ez a mi felfogásunkban is megfelel az igazságnak, de annak csak egyik részét, kisebbik felét fejezi ki. Könyvtárosaink nagyobbik felének élethivatását az teszi ki, amiben új könyvtárosaink a munka orozslánrészét vállalták. Mert minden bizonytalansággal, élethivatásnak is szép feladat az alkotó tudós munkájában, észrevétlenül bár, de ott lenni. Azonban nagyszerűségében nem kevésbé lelkesítő az sem, hogy az olvasók százait és ezreit vezetjük be az olvasás ismeretébe, tanítjuk meg őket a könyvek szeretetére. A tudományos kutatómunkához segítséget nyújtó könyvtárosnak az alkotás elkészültén meg lehet az az igaz öröme, hogy annak eredményeihez ő is hozzájárult; ugyanúgy meg lehet és joggal van meg annak a könyvtárosnak az igaz öröme, aki nem a tudományos kutatói munka szintjén, hanem csupán az olvasásba való bevezetés, a könyvek közötti tájékozódás szintjén teremt kapcsolatot olvasóival, azok érdeklődési körére, ismeretszómjára, vágyaira „*tulajdon lelkének érzékeny hangvilláival felelhet*”. A könyvtáros és olvasó közötti kapcsolat ilyen formája is olyan eredményekhez vezet, melyben idő múltán az „*adok, hogy adjál*” elve jelenvalóvá válik. Sokszor elmondottuk már, hogy a könyvtárosi munka rokon a pedagógus munkájával, mert mind a kettőnek munkája — nevelői munka. Szerintem, ha valamiben rokon a két hivatás, az az, hogy nincs tisztább és igazabb öröm egyik pályán sem annál, mintha a pedagógus vagy a könyvtáros eljut odáig, hogy tanítványát vagy az olvasót nemcsak taníthatja, hanem tanulhat is tőle.

Beefejezésül csak annyit, hogy hivatástudatunk e kettős arculata: az alkotó tudós munkájában, valamint az olvasó ember művelődési vágyában való jelenlét, a könyv és az olvasó között ilyen vagy amolyan módon való közvetítő szerep, együtt fejezi ki a mi felfogásunkban a könyvtáros valódi, teljes értelmű *közműveltségi szerepét*. Ebben a felfogásban válhat könyvtárosi hivatástudatunk nem „*az önszorgatás fanyar erényévé*”, hanem a szocialista társadalom építésében a magunk területén való aktív és lelkes közreműködésé. Ilyen értelemben a *régi és új könyvtárosok* problémáját antagonisztikusan felvetni már nem lehet. Ha módszerekben és eszközökben különbözők is — és ezekről szükséges beszélnünk, vitatkoznunk ezután is —, de életcélban és hivatástudatban egyek vagyunk és egyeknek kell lennünk. Annál is inkább, mert hiszen mindazok az eredmények, amiket a múltban elértünk, régi és új könyvtárosok alkotó, teremtő összefogásának, a régi könyvtárosok újakat segítő készségének a gyümölcsei.

Misztó László

A SZABÓ ERVIN KERÜLETI KÖNYVTÁRAK KÖZPONTOSÍTÁSÁRÓL

Milyen feladatok várnak a kerületi könyvtárakra a központosítás után?

A Népköztársaság Elnöki Tanácsának a könyvtárügy szabályozásáról szóló 1956. évi 5. számú törvényerejű rendelete szerint az azonos feladatkörű közművelődési könyvtárakat egy hálózatba kell tömöríteni. Ez a rendelet kimondta azt is, hogy a fővárosi közművelődési, könyvtári hálózat központja a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, tagjai a kerületi könyvtárak, könyvvállomások és mozgókönyvtárak.

Ez a törvényerejű rendelet lényegesen nem változtatott a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és a kerületi könyvtárak korábbi helyzetén, nevezetesen azon, hogy a központi könyvtár csak szakmai jellegű tanácsokat adhatott a fiókhálózat részére, rendelkezési joga nem volt sem szakmai, sem gazdasági, sem személyzeti kérdésekben. A kerületi könyvtárak munkáját továbbra is a kerületi tanácsok népművelési osztálya irányította, és ez gyakorlatilag azt eredményezte, hogy alaposan átgondolt, egységes központi irányítás helyett 22 népművelési osztály egyéni elgondolása határozta meg a fiókhálózat feladatait. Ezen a tarthatatlan helyzeten feltétlenül változtatni kellett.

A Fővárosi Tanácsának Végrehajtó Bizottsága a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatának átszervezése tárgyában 1957. március 22-én 172/1957. VB sz. alatt hozott határozatával a fiókhálózat szakmai, személyzeti és gazdasági irányítását a kerületi tanácsok hatásköréből 1957. április 1-i hatállyal a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hatáskörébe utalta. Ezzel a határozattal új, jelentős fejezet kezdődött a könyvtár életében.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózata a megváltozott körülmények között úgy fog dolgozni, hogy tervei végrehajtásával még szorosabban beleilleszkedik a főváros kulturális életébe. A könyvtár jó hagyományait felújítva és továbbfejlesztve, a könyvtártechnika modern formáinak bevezetésével, az olvasók igényeinek állandó figyelésével, a helyes könyvbeszerezéssel, szakmailag képzett és művelt könyvtárosok segítségével, az ol-

vasókkal való egyedi foglalkozással el kell érni, hogy könyvtárainkat magasabb színvonalú, korszerű intézményekké fejlesszük.

A fiókhálózat közművelődési feladatokat lát el. Biztosítja a főváros lakosságának szépirodalmi, ismeretterjesztő és politikai-ideológiai művekkel való ellátását. Hazánk felszabadulása óta alapvető, lényeges változás ment végbe az olvasás terén: a könyvolvasók száma megsokszorozódott, a könyvtári munka a legszélesebb tömegek mindennapi szükségleteinek kielégítését látja el. Amiről a Horthy-korszakban annyit álmodtunk és ábrándoztunk: a magyar könyv és a magyar könyv olvasásának ügye milliók ügyévé lett! A ma már szervezetileg is egységes Szabó Ervin Könyvtárnak 120 000 olvasója van. Ez a hatalmas olvasótábor azt bizonyítja, hogy nem lehet a könyvtár munkájának jelentőségét lebecsülni, mert a szó legszorosabb értelmében eljövendő életünk egyik jelentős formálója, előkészítője. Felelősek voltunk, vagyunk és leszünk a magyar kultúrforradalom fejlődéséért, az igényes olvasók kialakításáért, a szocialista embertípus megeremtéséért. Ismerjük a könyvtári munka társadalom- és emberformáló hatását, tudjuk, hogy a szépnek, a jónak, az igaznak terjesztői vagyunk. Nagy eredményekre tekinthetünk vissza, de súlyos mulasztásokra is. Budapesten még sok tízezer ember él, aki egyáltalán semmit, vagy nem megfelelő tartalmú és színvonalú könyvet olvas. A kerületi könyvtárak egyik legfontosabb feladata, hogy a könyvektől ma még idegenkedő, vagy az irodalom perifériáján élő olvasókkal a tartalmilag és formailag egyaránt értékes könyveket megszeretessék. Munkánkban tehát nem nélkülözhetjük a tudományos elemző módszereket, amelyek az olvasók alapos megismerését biztosítják. A gépies, „közértszerű” kölcsönzést az olvasókkal való rendszeres foglalkozással és a szó igazi értelmében vett nevelőmunkával kell felcserélni. Nevelőmunkánkat különös gonddal kell végezni az ifjúság körében.

Az ellenforradalom nemcsak könyvtárainkban, hanem olvasóink egy részének

gondolkodásmódjában is súlyos károkat okozott. A hibák kiküszöbölése, az új feladatok végrehajtása súlyos és felelősségteljes munkát ró könyvtárosainkra. Ezeket a feladatokat egy cikk keretében felvázolni nem lehetséges, ezért csak a legfontosabb kérdésekre térünk ki.

*

Ezek a kérdések:

a) A kerületi könyvtárak legégetőbb problémája a *könyvállomány* kiegészítése, a keresett művek több példányban való vásárlása, az olvasók számára értéktelen, elavult, tehát már nem igényelt könyvek kiselejtezése. Összintén meg kell mondani: a könyvbeszerzés terén komoly, aggasztó jelenségek észlelhetők. A könyvvásárlásra fordítható összeg oly alacsony, hogy könyvtárosainknak gondot okoz, hogy mit vásároljanak meg. A legkeresettebb könyvekből is csak egy-két példányt vásárolhatnak, a jelentkező igényeket lassan és csak részben elégíthetik ki. Olvasótermeink napilap- és folyóiratállományával nem büszkélkedhetünk. Az idegen nyelvű, modern szépirodalom ügyszólván teljesen száműzve van kerületi könyvtárainkból. Kézikönyvek, lexikonok, szótárak is csak gyéren találhatók. Az olvasóforgalom növekedésével a tönkrement könyvek száma is szaporodik: az évi selejtezés már csaknem eléri az évi szaporulatot. Gyors és jelentős anyagi támogatásra van szükség, hogy ezt az áldatlan állapotot megszüntethessük.

Beszélni kell arról is, hogy könyvkiadásunk még mindig nem fordít elég figyelmet olvasóközönségünk kívánalmaira. A kerületi könyvtárakban végzett közvéleménykutatásunk bizonyítja, hogy ezen a területen még nagyon sok a tennivaló. Az olvasók értetlenül veszik tudomásul, hogy ez vagy az a jelentős regény nem található meg könyvtárainkban, mert új kiadásáról könyvkiadóink megfeledeztek. Ez persze nagyon megnehezíti könyvtárosaink munkáját. A kerületi könyvtárak állandó feladata, hogy mélyreható és pontosan értékelt közvéleménykutatással támogassák a szép eredményeket felmutató magyar könyvkiadás munkáját.

A rendelkezésre álló kevés pénzzel kerületi könyvtárosainknak jól kell gazdálkodniuk. Könyvállományuk gyarapításánál több tényezőre kell figyelemmel lenniük. Ismerniük kell kerületük szociális összetételét, olvasóik igényeit, érdeklődési körét, nem feledezhetnek meg azon-

ban arról sem, hogy tudatos nevelőmunkát folytatnak, s a könyvbeszerzésnek ezt is tükröznie kell. Az olvasótábor szakadatlan növekedésének legbiztosabb alapja a sokszínű, változatos könyvanyag.

Általános elvként kell leszögeznünk, hogy kerületi könyvtárainknak nem feladata a nem kurrens könyvanyag gyűjtése, illetve tárolása. Elő, keresett, vagy ajánlott könyvanyaggal kell rendelkezniük; az elfekvő holt anyagot az állomány ellenőrzése alkalmával le kell választaniuk.

A szerzeményezés területén a központi könyvtár messzemenően támogatja a kerületi könyvtárak munkáját; a szerzeményezéssel kapcsolatos elvi vitákat rendez; tanácsot ad az antikvárkönyvek vásárlására, sőt ezeket maga is felkutatja; intézi a külföldi könyvek beszerzését; az Országos Könyvalaptól könyveket igényel és gondoskodik ezek szétosztásáról; a központi duplumraktárba összegyűjti a fölös példányokat és szőrvezi a duplumcserét.

b) A kerületi könyvtárak másik legfontosabb feladata az *olvasók számának jelentős növelése*. Komoly eredményeket értünk már el ezen a területen, de azért még nagyon sok a tennivalónk. Szocializmust építeni művelt, kulturált emberek nélkül nem lehet. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózata — amely könyvállományát és olvasóforgalmát tekintve az ország legnagyobb közművelődési könyvtára — sokat tehet a szocializmus építése, a népművelés, az igaz hazafiságra való nevelés terén. Újabb és újabb tömegekkel kell megkedveltetni a könyvet, tízezrek elemi szükségletévé kell tennünk a könyv olvasását.

Milyen eszközök és lehetőségek állanak e cél elérésére a kerületi könyvtárak rendelkezésére?

Egyik ilyen, talán legfontosabb eszköz, a különböző jogos igényeket kielégítő gazdag, változatos, sokrétű könyvanyag. A könyvtár legjobb propagandistája a megelégedett olvasó. Ha az olvasó a kért könyv helyett gyakran csak „pótanyaggal” kénytelen beérni, akkor maga is elkedvetlenedik és rossz hírért költi a könyvtárnak. A könyvállomány kedvező alakulása és az olvasók számának növekedése tehát egymással szorosan összefügg.

A könyvtáros felkészültsége, magatartása és ügyszeretete is kedvezően befolyásolhatja az olvasótábor növekedését. Meg kell találnunk a módját annak, hogy könyvtárosaink többet foglalkozzanak

egy-egy olvasóval, megismerjük őket, és nyilvántartásunk pontos képét adja az olvasó kulturális fejlődésének. Persze ez létszámkérdés, de nem csak az. Be kell vezetni ismét a korábban jól bevált olvasófüzetet, amelyben az olvasó közli, hogy az elkövetkezendő hónapokban milyen könyveket szeretne olvasni. Ez a kívánságlista lehetőséget ad a könyvtárosnak arra, hogy akár szóban, akár írásban közölje az olvasóval, hogy elgondolásával hol és miért nem ért egyet.

Útmutatókat, bibliográfiákat, olvasóterveket kell készíteni, és a tájékoztatószolgálat feltételeinek biztosításával is támogatni kell az olvasószolgálat munkáját.

A könyvtár az olvasóért van, és ezért biztosítani kell, hogy a kért könyvet az olvasó záros határidőn belül megkapja, még abban az esetben is, ha azzal a kerületi könyvtár történetesen nem rendelkezik. Ezért a kerületi könyvtárak könyvanyagáról központi katalógust kell szerkeszteni és ennek felhasználásával biztosítani kell a kerületközi kölcsönzést. Gondoskodni fogunk a kerületi könyvtárak könyvanyagának nyomtatott jegyzékben való megjelentetéséről is. Ez nagy segítséget jelent majd az olvasóknak, mert az egész hálózat könyvállományából állíthatja össze kívánságlistáját.

Hálózatfejlesztési tervünk maradéktalan végrehajtásával is növelhetjük az olvasók számát. A hároméves tervben tíz új kerületi könyvtárat nyitunk meg. Budapest legtöbb kerületében munkás- és művelődési klubokat létesítenek, amelyekben mi könyvkölcsönző állomást állítunk fel. Távlati terveink között szerepel, hogy speciális fiókokat is létrehozunk (zenei könyvtár, művészeti könyvtár, népszerű természettudományi könyvtár, ifjúsági mintakönyvtár stb.). A meglévő kerületi könyvtárakat korszerűsítjük, újabb osztályokkal, olvasóteremmel bővítjük.

Az ellenforradalmi események arra figyelmeztetnek bennünket is, hogy sokkal többet kell foglalkoznunk az ifjúsággal. A gyermekolvasók számára külön kölcsönzőhelyiséget, vagy ha erre lehetőség nincs, akkor a felnőttektől elkülönített kölcsönrészleget biztosítunk. Ma már 40 könyvtárunk közül 24 rendelkezik külön helyiséggel, illetőleg teljesen elválasztott kölcsönzőrészleggel. Arra kell törekednünk, hogy valamennyi kerületi könyvtárunkban önálló helyiség álljon a gyermekolvasók rendelkezésére. Korszerűen felszerelt Ifjúsági Mintakönyvtárat

akarunk létesíteni — a külföldi tapasztalatok felhasználásával —, hogy a felnövő nemzedék világnézetének, műveltségének idejében vehessük meg az alapját. Az Ifjúsági Mintakönyvtár keretében megalkotnánk a könyvbarátok, zenebarátok stb. körét.

c) A kerületi könyvtárak *könyvpropagandájukat* elsősorban a kulturális munka kiterjesztésére alapozzák. Ezen a területen gazdag és jól bevált szovjet és népi demokratikus tapasztalatok állnak rendelkezésünkre. Tervbe vettük, hogy rendszeresen szervezünk irodalmi, zenei, népszerű ismeretterjesztő estéket, ankétokat, olvasóértelkezletet, mesedélutánokat, előadássorozatokat, látogatásokat, kiállításokat és vándorkiállításokat. Közvetben a program megvalósítása sok nehézséget fog okozni, mert jelenleg még nem rendelkezünk korszerű felszereléssel — magnetofon, vetítőberendezés, hangerősítő, televíziós rádió, zenegép, megfelelő előadótermek, zeneműtár stb. —, mint például az e vonatkozásban példaképnek tekinthető prágai városi könyvtár. Hangsúlyozni kívánjuk, hogy könyvtárhálózatunk semmiképpen nem akarja keresztelni a TTIT vagy egyéb társaságok munkáját, mert rendezvényeink hézagpótló természetűek lennének és a könyvtár kulturális arculatához, jellegéhez alkalmazkodnának, elsősorban könyvállományunk propagálását szolgálnák.

A kerületi könyvtárak fokozott kulturális tevékenységével a következő eredményeket szeretnénk elérni:

1. A könyvtárhálózat állományát feltárjuk, ismertetjük, népszerűsítjük. Rendezvényeinket könyvkiállítással kötjük össze és az előadásra kerülő témáról ajánló bibliográfiát készítünk a hallgatóság számára.

2. Kulturális programunk végrehajtásával növelnénk könyvtárunk tekintélyét és vonzóerejét azok között is, akik ma még nem tagjai könyvtárunknak. Rendezvényeink új olvasókat toboroznának, olvasóink pedig olvasmányaikat természetesebben, tudatosabban, igényesebben választanák meg.

3. Színvonalas rendezvényeinkkel nemcsak a könyvanyag feltárását, az olvasók számának növekedését mozdítanánk elő, hanem a magunk nem lebecsülendő erejével hozzájárulnánk a műveltségében is harmonikusan fejlett, sokoldalú szocialista embertípus kialakításához.

Révész Ferenc

Mit várnak a kerületi könyvtárosok a központi irányítástól?

Kerületi könyvtáraink központosításával tulajdonképpen nem új intézmény létesítéséről van szó, hanem egy régi szervezeti forma visszaállításáról — reméljük — annak hibái nélkül. A tanácsok megalakulásáig a fiókhálózat egységes szervezetet képezett a Szabó Ervin Könyvtár központjával. Ez elvileg helyes volt ugyan, de a gyakorlatban sok kívánnivalót hagyott maga után. Jellemző hibája volt, hogy a fiókközpont, mely az irányítást végezte, valósággal „rajta ült” a fiókkönyvtárakon. Semmi önállóságot, kezdeményezést nem engedett meg. A könyvbeszerezéstől kezdve, mindenben a dolgozók megkérdezése nélkül intézkedett. (Igaz, a kerületi könyvtárosok is gyakorlatlanok voltak az önálló munkában.)

A kerületi könyvtárak hat évig tartoztak a kerületi tanácsokhoz. Ez ugyan könyvtárpolitikailag nem volt helyes, de ennek az állapotnak mégis számos előnyét láttuk. A könyvtárosok így jobban beleilleszkedtek a kerület életébe, közelebb kerültek a lakosság minden rétegéhez, látókörük kiszélesedett és több olyan munkakört is megtanultak, amihez eddig nem értettek. (Pl. költségvetési, gazdasági ügyek.) Legfőbb előnye azonban az volt, hogy megnövekedett az önállóságuk. A kerületi könyvtárosok mindig hálásak lesznek a tanácsoknak a fokozott anyagi támogatásért is. Ennek hiányát különösen most érzik, a minden eddigienél alacsonyabbra szorított beszerzési keretek miatt...

Visszont alapvető hibája volt ennek az időszaknak, hogy a könyvtármunka nem tudott egységesen fejlődni. Ahány tanács, annyiféle intézkedés történt az azonos feladatok terén is. A tanácsok nem tudták a könyvtárakat sem igazi rendeltetésüknek megfelelően irányítani, sem beleilleszteni saját munkájuk egészébe. Gyakran pedig hozzánemértés, szakmai tudás híján értékelni sem tudták a könyvtár munkáját.

A kerületi könyvtárosok maguk kérték, hogy ismét közvetlenül a központ irányítása alá kerüljenek. Hosszú vita előzte meg a döntést. Miután azonban megtörtént, a központra és rajtuk a sor, hogy be is váltsuk a reményeket.

Mit várnak a központi irányítástól? Mit szeretnénk? — Sokat! Közművelődési könyvtár vagyunk és mint ilyen, igazi hivatásunkat jobban szeretnénk betölteni, minél gazdagabb, sokrétűbb kulturális programmal segítve a fővárosi népművelést. Szeretnénk olvasóinkat tervszerűbben, tudatosabban, sokszínbűben, igénye-

sebben nevelni, olvastatni, segítségükre lenni az élet teljesebb szemléletének kialakításában. Ehhez a célkitűzéshez várjuk a központ segítségét. Egységes irányítást kérünk, amely azonban a helyi sajtóságokat is figyelembe veszi. Úgy vélem, nagy feladat vár e téren az egységes pártszervezetre is. A kerületi tanács pártszervezetében nemcsak számbelileg, hanem egyéb szempontból is háttérben voltak a könyvtárosok. Érthető, hogy nem a könyvtári szempontok álltak a pártszervezet érdeklődésének középpontjában. A Szabó Ervin Könyvtár pártszervezete, mint önálló alapszerv, most megfelelő súllyal képviseli a könyvtárat és a könyvtárügyet a párt előtt.

A most újjáalakuló központi szervezettől a legmesszebbmenő szakmai segítséget várjuk, fejlettebb könyvtárpolitikát, jobb módszertani útmutatást és jobb szervezést minden téren. A kerületi könyvtárosokat is be kell vonni a központi és tudományos feladatok elvégzésébe. A már szűnőben levő különbségtételt központi és kerületi dolgozók közt, végleg meg kell szüntetni.

Úgy tapasztaljuk, hogy a központ máris sokat tett az új feladatok helyes megoldása érdekében: létrehozta a kerületi könyvtárosokból alakított ötös bizottságot. Ez a bizottság a kerületi dolgozók véleményét képviseli. Szeretnénk, ha ennek a bizottságnak a munkája rendszeres és hatékony lenne. Ha a könyvtárosok véleményét a döntés előtt hallgatják meg, elkerülhetők az utólagos javítgatások, mint például a statisztikai kérdőíveken. (Ugyanis a könyvtárosok a központ által készített, szétküldött kérdőívekkel kapcsolatban csak utólag teheték meg észrevételeiket, pedig az előzetes megjegyzések figyelembevételével a hibákat eleve ki lehetett volna küszöbölni.)

Allandó panaszunk volt az is, hogy nem tudtuk a helyettesítéseket megoldani. Hosszabb betegség, tanulmányi szabadság, szülés, katonai szolgálat stb. komoly zavart okozott és okoz a könyvtárak munkájában. A tanács ilyen esetekben természetesen nem tudott segíteni. A korábbi, központhoz tartozó évek tapasztalatai is azt mutatják, hogy ezen csak az ún. „repülő” szolgálat segíthet, vagyis ilyen esetekben a központ ad segítséget, helyettel, egy ott megszervezett „stratégiai tartalékból”. Ezt a jövőben is feltétlenül kerjük.

Fontos feladata a központnak a gazdasági ügyek egységes intézése is. Helyes, hogy az egyes könyvtárak költségvetését

továbbra is külön kezelik, így bármelyik könyvtárvezető bármikor tisztán láthatja mit költhet el, jobb gazdája lehet saját könyvtárának. A központi gondnokságnak kell ellátnia a könyvtárakat szakmai felszereléssel, iroda- és takarítószerrel stb. Szeretnénk, ha az apró javítási, szerelési munkák elvégzésére házi javító-részleget létesítenének. Reméljük, hogy idővel olyan szakemberünk is lesz, aki a könyvtárak költöztetését, berendezését, szakmai felszerelését szakszerűen intézi. Ilyen „installateur”-re, „spediteur”-re feltétlenül szükségünk van, mert az elmúlt évek tapasztalatai szerint e téren igen sok helytelen kivitelezés és főleg pénzpocsékolás történt, nagyrészt hozzá nem értésből.

Az egységes irányítás és együttműködés érdekében már nagy lépést tettünk előre azzal is, hogy születőfélben van a szervezeti és működési szabályzat, ami a közös munka rendszeres alapjait is meghatározza. — Személyzeti kérdésekben egységes és arányos eljárást várunk a központi irányítástól. Felvétel, áthelyezés, elbocsátás, besorolás, jutalmazás stb. kérdésében ne történjék döntés a könyvtárvezetők meghallgatása nélkül.

Minden könyvtáros egybehangzó vágya az önképzés szervezetebbé tétele. Módot kell találni arra, sőt kötelezővé kell tenni, hogy a munkaidőn belül bizonyos időt önképzésre, olvasásra, folyóiratokban, újságokban való tájékozódásra fordíthassanak a könyvtárosok. Magasszínvonalú szakoktatást kérünk (az eddigi kezdeti

lépések igen biztatóak) és várjuk a felsőfokú továbbképzés biztosítását is. Vágyaink közé tartozik a külföldi tanulmányutak és ösztöndíjak lehetősége is.

A központosítással módosult a könyvtárak és a kerületi tanácsok kapcsolata. Most a kerületi tanács, megszabadulva a mindkét fél számára terhes adminisztráció részletkérdéseitől, tevékenységét arra összpontosíthatja, ami a legfontosabb feladata: összekötő legyen az olvasótömegek, üzemek, tömegszervezetek és a könyvtárak közt. Eddig a lakosság részéről megnyilvánuló kérések, panaszok, kezdeményezések csak abban az egy kerületben szülhettek eredményt, bár az instruktorok próbálkoztak a tapasztalatcserével. Ezután az egyik könyvtárban helyesnek bizonyult javaslatokat — a központban mérlegelve — más kerületek, könyvtárak problémáival összehangolva, az egész hálózatban egységesen bevezethetik. A tanácsok éljenek tanácsadó szerepükkel a központtal szemben, a különleges, helyi kívánásokat pedig közvetlenül saját kerületi könyvtárunkkal közölik.

Mindent mérlegelve tehát: sokat várunk a központ irányításától. Mi, kerületi könyvtárosok meg vagyunk győződve arról, hogy beleilleszkedve az új hálózati rendszerbe, együttes munkával és egységes vezetéssel a jövőben nagy lépéssel fogjuk előbbre vinni a fővárosi közművelődési könyvtárügyet.

Irányi Lujza

35 ÉVE KÖNYVTÁROS

Gulyás Sarolta, az Országos Műszaki Könyvtár önálló könyvtárosa, aki 1922. augusztus 1-én Debrecen Város Közmű-

velődési Könyvtárában kezdett dolgozni s 1950. február 27. óta az Országos Műszaki Könyvtár munkatársa. Gulyás Sarolta jelenlegi munkahelyén a könyvek feldolgozásának talán legkevésbé feltűnő területén (könyvek hasonlítása, állománybavétele, a raktári jelzetadás) dolgozik. Ez az a terület, amelyen nem lehet mutató eredményeket elérni, de nagy pontosságot és figyelmet követel, amelylyel végső soron mások munkáját is segíti és a könyvfeldolgozás folyamatosságát biztosítja.

Munkásságának megbecsüléseként az Országos Műszaki Könyvtár vezetősége lehetővé tette, hogy Gulyás Sarolta a közeljövőben tanulmányútra mehessen a Csehszlovák Köztársaságba.

A ritka jubileum alkalmából a magyar könyvtárosok, lapunk olvasóinak nevében szeretettel köszöntjük és további jó munkát kívánunk Gulyás Saroltának.

FALUSI KÖNYVTÁRAINK HELYZETE

I.

Valóban igaz, hogy vidéki közművelődési könyvtáraink hatalmasan fejlődtek az utolsó tíz évben, s általában elismert tény, hogy művelődésügyünk egyik legjelentősebb tényezője lettek. Mivel azonban kissé megszoktuk ezt a vezető köreinkben is eléggé elterjedt dicséző megállapítást, féltő, hogy az elért eredmények nyomán mindent rendben levőnek tartunk. Pedig ha jól körülnézünk, különösen a falusi könyvtáraink területén, igen sok erősen nyugtalanító körülményt tapasztalhatunk. A helyzetet látva bátran kimondhatjuk, amit a legtöbb könyvtáros érez: a megyei és járási könyvtárosok igen komoly erőfeszítése és egy csomó falusi könyvtáros áldozatkész munkája következtében falusi könyvtáraink hatalmas számszerű fejlődést értek el, mégis ma igen sok helyen nemhogy nem fejlődnek, hanem stagnálnak, sőt sorvadnak.

Nem állíthatom, hogy ez a megállapítás valami új volna. „A KÖNYVTÁROS” hasábjain is megjelent már jó néhány figyelmeztetés. Elég rámutatnunk *Párczer Ferenc* 1955 augusztusában megjelent cikkére, amelyben többek között a falusi könyvtárak ijesztően csekély mérvű állománygyarapodására mutatott rá. A helyzet e téren azóta még inkább romlott.

II.

Néhány esztendővel ezelőtt megszületett a jelszó: „*Legyenek a falusi tanácsok gazdái a könyvtáraknak.*” A könyvtárak ügyében 1952-ben hozott minisztertanácsi határozat kimondta a megyei és járási könyvtárak megszervezését, de nem mondta ki, hogy mely községek, milyen mértékben tartoznak eleget tenni a rendelkezésnek. A határozat végrehajtási utasítása ugyan azt is követeli, hogy a községi és a városi tanácsoknak gondoskodniuk kell a községi, illetve városi könyvtárak megfelelő elhelyezéséről, az illetégségi területükön levő könyvtárak anyagi szükségleteiről, a könyvállomány fejlesztéséről, de nem történt gondoskodás arról, hogy a falusi könyvtárak fenntartására a tanácsok költségvetésében megfelelő keret álljon rendelkezésre. E hiányossága miatt az említett rendelet a falusi könyvtárak tekintetében inkább valami óhaj volt, amelyet ugyan büszkén lobogtattak a szervező könyvtárosok a falusi tanácsok vezetői előtt, de hamar lelohadt lelkesedésük, amikor azt látták, hogy a helyi tanácsok lényegében semmire sincsenek kötelezve, legfeljebb költségvetésen kívüli összegekről (pl. a köz-

ségfejlesztési alapból) tudnak segítséget nyújtani.

Nem is mondhatjuk, hogy a tanácsok részéről az ilyen jószándékban, jóindulatban hiány volt. Különösen Baranya megyét szoktuk úgy emlegetni, hogy ott a könyvtárosok erőfeszítései nyomán helyi tanácsok sok ezer forinttal áldoztak a falusi könyvtárügynek. Megyei könyvtáraink nem is mulasztották el a sajtóban az ilyen áldozatkész segítség publikálását, s azt sem mondhatjuk tehát, hogy a szervező könyvtárosok agitációja nem hozott semmi eredményt. De meg kell mondanunk, hogy naív hit azt várni, hogy ügyeskedéssel és agitációval pótolni lehet azt, ami nincs intézményesen megalapozva.

Ha az 1956. évi 5. sz. törvényerejű rendeletet s annak végrehajtási utasítását nézzük, e téren nem sok változást látunk. A végrehajtási utasítás is inkább csak a lehetőségét rejti magában a falusi könyvtárak intézményes megalapozásának. A 2. pont kimondja ugyanis, hogy „a könyvtárak elhelyezéséről és a szükséges olvasóhelyiségek létesítéséről megfelelő számú és képzettségű könyvtáros alkalmazásáról, valamint a szükséges költségvetési keretről a könyvtár főfelügyeleti szerve köteles gondoskodni.” „Minden könyvtárnak a közvetlen felügyeleti szerv által jóváhagyott éves költségvetéssel kell rendelkeznie.” Sem a korábbi minisztertanácsi határozat, sem a törvényerejű rendelet nyomán nem jelent meg olyan végrehajtási utasítás, amely a községek lakosságának lélekszámától függően körvonalozná, hogy mely községek mire vannak kötelezve, s milyen mértékben kell gondoskodniuk a könyvtárak fenntartásáról. A művelődésügyi tárca költségvetésében megvan a falusi könyvtárak könyvbeszerzési kerete, amit — miután a falusi könyvtárak jórészt letéti könyvtárak — a járási könyvtárak kapnak meg s ebből látják el könyvvel a falusi könyvtárakat és biztosítanak némi tiszteletdíjat a könyvtárosoknak is, de a községi tanácsok költségvetésében ma sincs gondoskodás a könyvtárak fenntartásáról. Ez a fő oka annak, hogy a könyvtárak ma már nem tudnak kellően tovább fejlődni.

III.

Az elmondottakból következik, hogy könyvtárpolitikánk egyik legfontosabb feladata alaposan megvizsgálni a falusi könyvtárak helyzetét és gondoskodni a már meglévő könyvtári törvényerejű rendelet ilyen irányú végrehajtásáról.

Nézzünk meg néhány égető kérdést:

Mindenekelőtt a falusi könyvtárak elhelyezése. A minisztertanácsi határozat végrehajtási utasításának erre vonatkozó rendelete írott malaszt maradt, mert hiszen az volna az ideális, ha a könyvtárakat művelődési otthonokban helyeznék el, vagy pedig, ahol nincs művelődési otthon, *önálló helyiségben*. A természetes fejlődés útja az lenne, hogy a falu könyvtárszobája legyen a magva, a csírája a fejlődő művelődési otthonnak. Ezt a törekvést úgyszólván sehol sem látjuk. Csak példaként említhetem meg, hogy a szikszói járási könyvtárhoz tartozó 78 könyvtár közül csak 11 van művelődési otthonban s csak *egy* önálló helyiségben. 47 könyvtár, tehát a könyvtárak legnagyobb része iskolában, 14 könyvtár a tanácsházán és egyéb irodahelyiségben, 5 pedig magánlakásban van elhelyezve. Pest megyében már jobb a helyzet, mivel itt több a művelődési otthon: A megye 5 járásában működő 93 letéti könyvtárnak közel a fele művelődési otthonban van, tanácsházán 29-et és iskolában 19-et helyeztek el. Hasonló a helyzet az ország többi részén is. Ahol aprók a falvak, ott nagyobb az iskolában elhelyezett könyvtárak arányszáma. Eltekintve a tanyavilágban létrehozott könyvtáraktól, amelyek természetes helye a tanyai iskola, a falusi könyvtárak iskolában való elhelyezését *kényszermegoldásnak* érezzük, amely több veszéllyel jár. A legfőbb veszélyt az jelenti, hogy a könyvtárat csak az iskolás gyermekek használják, s a falu lakossága sokszor alig tud róla. Számos helyen a könyvtárat kezelő pedagógus annak anyagát együtt kezeli, szinte összeolvasztja az iskolai ifjúsági könyvtárral. Ezekben a helyeken a falusi könyvtár lényegében már meg is szűnt, itt pusztán arról van szó, hogy a járási könyvtár az iskola ifjúsága számára letétt helyez el az iskolában.

Az igazság kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy az előbb elmondottak nem vonatkoznak minden iskolában elhelyezett könyvtárra. Ezek egy részében a lelkes pedagógus-könyvtárosok a falu lakosságának is kölcsönöznek könyvet.

A legrosszabb megoldásnak azt tekintjük, ha a könyvtár a tanácsházán vagy valami más hivatali helyiségben van, rendszerint az ott dolgozó adminisztrátorra bízva. A tapasztalat szerint ezek a könyvtárak rendszerint alig működnek s — legyünk őszinték — az ilyen helyekre adott letéteket nem is tekinthetjük valóban könyvtárnak.

Amint már említettem, a falusi könyvtárak dologi fenntartására a helyi tanácsoknál általában nincs semmiféle költségvetési keret. Ahol a könyvtár a művelődési otthonban van — ha csak nem

mostoha gyermek —, fenntartásáról, bútorzatáról a művelődési otthonnal együtt gondoskodnak. Az iskolákban és egyebütt elhelyezett könyvtárak (tehát a könyvtárak többsége) dologi ellátás címen kap ugyan segítséget, ez a támogatás azonban rendkívül csekély, ráadásul nem is a helyi tanács költségvetésében szerepel. Állományuknak egy része pedig még a Népkönyvtári Központtól kapott szekrényekben, vagy az iskola szekrényében húzódik meg.

Kísértetiesen emlékeztek ez az állapot az első világháború előttire. Az akkori idők falusi könyvtáralapításai csak könyvek adományozásában mutatkoztak meg, s a falun ide-oda hanyódo — rendszerint az iskolákban elhelyezett — könyvekből sohasem lett igazi könyvtár. El is tűntek ezek a két világháború között alapított hasonló könyvtárakkal együtt. Bárhogy is nézzük, igazi könyvtáralapításnak csak azt tekinthetjük, ha a könyvtár szilárd kereteit megteremtjük. A legelső ezek között a helyiség és a bútorzat.

IV.

Természetesen a szilárd könyvtári keretek kialakításához tartozik a könyvállomány biztosítása és az állandó könyvtáros. Az állomány megfelelő kiválasztása, a könyvek szervezett lekuldése falura, egészséges könyvtári szervezetünk következtében jól megoldott kérdés. Itt legfeljebb azt hiányolhatjuk, hogy a falusi könyvtárak ellátására biztosított összegek nagyon csekélyek, nem állnak arányban az igényekkel, könyvkiadásunk mai gazdagságával s — főleg a forgalmas helyeken — az erős használat nyomán mutatkozó elrongyolódással. Sajnos, az utóbbi miatt igen sok falusi könyvtárunk képe elég siralmas.

Jelentős kérdés a könyvtáros személyének biztosítása is. Falusi könyvtárainknak talán több mint kétharmadában tanítók, tanárok a könyvtárosok. Ez örvenletes, mert a könyvtárak szakavatott kezében vannak és igen sok pedagógus nagy áldozatkészséggel és úgyszeretettel foglalkozik a könyvtárral, szinte ingyen, mert a negyedévenként jelentkező gyenge tiszteletdíjak alig nevezhetők valaminek. A nyugtalanító jelenség személyi téren az, hogy a falusi könyvtárosok egy része botcsinálta könyvtáros. A járási és a megyei könyvtárak szervezői könyvtárosváltozás esetén addig járnak a tanács nyakára, amíg a tanácselnök elő nem veszi az igazgatót és rábeszéli, hogy bizzon meg egy pedagógust ezzel a munkával.

Vannak olyan területeink is, ahol a falusi könyvtárosok több mint 25%-a tanácsi vagy egyéb irodai dolgozó. Ezek jelentős százaléka is csak „komoly rábeszélés-

lésre" vállalta ezt a munkát. Meg kell jegyezni, hogy mire ezek a sorok megjelennek, remélhetőleg olyan rendelkezés lát napvilágot, amely minden működő falusi könyvtár könyvtárosának rendszeresen kíván biztosítani tiszteletdíját. Igaz, hogy mai körülményeink nem teszik lehetővé, hogy jelenlegi költségvetési kereteink jelentősen emelkedjenek, s ezért nem táplálhatunk vérmes reményeket, mégis nagy jelentőségű lépésnek mondhatjuk a falusi könyvtárak megszilárdításának útján.

A falusi könyvtáraink két csoportra oszlanak: főhivatású könyvtárossal rendelkező önálló könyvtárakra és letéti könyvtárakra. Utóbbiakban eddig a könyvtárosok vagy teljesen ingyen dolgoztak, vagy a forgalom és a lakosság aránya alapján bizonyos tiszteletdíjban részesültek. Néhány évvel ezelőtt úgy látszott, hogy a falusi könyvtárügy fejlesztésének útja: minél több önálló falusi könyvtár létrehozása. Ma azt látjuk, hogy az alacsony fizetés, amit az önálló falusi könyvtáros kap, nem segíti, hogy oda művelt, jó könyvtárosok kerüljenek, mármint az önálló falusi könyvtárnak igen fontos művelődéspolitikai feladata van, fontos nevelő intézmény, erre a munkára tehát a jó pedagógusnak megfelelő képzettségű ember kell. Pedagógusok azonban az alacsony fizetés miatt főhivatás-ként egyáltalán nem vállalhatják az önálló falusi könyvtár vezetését. A fejlődés

útját abban látjuk, hogy a falusi könyvtárakat a lélekszám és a könyvtár nagysága (kötetszám) alapján kategóriákba kell osztani és a megfelelő működési színvonal igénye mellett ott rendszeres mellékfoglalkozású állásokat kell rendszeresíteni havi tiszteletdíjjal. Ahol olyan nagy a könyvtári igény és forgalom, hogy főhivatású könyvtárossal van szükség (10 000 lakoson felüli községekben), ott pedagógus-státusokat kell majd biztosítani.

V.

Az elmondottakat röviden összefoglalva, azt kell megállapítanunk, hogy falusi könyvtáraink egy része ma még nem szilárd intézmény, hanem olyan létesítmény, amelyet sok esetben csak a szilárd hálózati rendszer óvott meg a szét hullástól vagy az elhalástól és jelentős továbbfejlődés ezen a téren csak akkor várható, ha a könyvtárak szilárd keretét (önálló helyiség a művelődési otthonban vagy azon kívül) megeremtjük és logi, valamint személyi kiadásaitaként intézményesen biztosítjuk.

Úgy érzem, hogy az a lelkes könyvtáros gárda, amely eléggé mostoha körülmények között az eddigi nagyra becsülhető eredményt elérte, a szilárd keretek megeremtése után a könyvtárat a falu egyik legnagyobb jelentőségű kulturális tényezőjévé teszi.

Sallai István

AZ ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÜGYI TANÁCS 1957. JÚNIUS 17-I ÜLÉSE

Június 17-én tartotta 3. ülését az Országos Könyvtárügyi Tanács a Művelődésügyi Minisztériumban. Az ülés keretében megvitatták és elfogadták a könyvtárügyről szóló 1956. évi 5. számú törvényerejű rendelet végrehajtásaként kibocsátandó tervezetet a nemzetközi kiadványcsere rendezése tárgyában.

A Tanács által elfogadott tervezet részletesen foglalkozik: a kiadványcsere magyarországi szerveivel, a kiadványcsere anyagával, a kiadványcsere gyakorlatával, azaz a kiadványcsere személyi és anyagi feltételeivel, a cserekapcsolatok létrejöttének lehetőségeivel, a kiadványcsere nyilvántartásával, a csereanyag szállítással.

Az ülés napirendjén szerepelt az általános tudományos és tudományos szak-könyvtári munkakörök képzéséhez kötéséről szóló utasítás tervezet is. Az Országos Könyvtárügyi Tanács tagjai egyöntetűen megegyeztek abban, hogy könyv-

tárügyünk továbbfejlesztésének egyik legfontosabb feltétele a megfelelő szakképzettséggel, általános műveltséggel, ideológiai politikai képzettséggel rendelkező könyvtárosok biztosítása. A Tanács az előterjesztett tervezetet nem fogadta el, hanem megbízta a képzési és továbbképzési szakközvetítőket, hogy az ülésen elhangzott észrevételek és a készülő új képzési rendelet figyelembevételével olyan új tervezetet dolgozzanak ki, amelyben a képzés mellett a képesség és a rátermettség is alapvető követelmény.

Napirendre került a magyarországi könyvtárak egységes adatszolgáltatási minimumára vonatkozó javaslat is. Élénk vita után a tanács lényegében és általánosságban egyhangúlag elfogadta a javaslatot azzal a módosítással, hogy a minimum csak a hálózati központokig, ill. központoknak lesz kötelező, a hálózati központok pótkérdések formájában szerezzék majd be a hozzájuk tartozó könyvtáraktól az individuális adatokat.

Megkezdte munkáját Pécsen a szakszervezetek központi könyvtára

A szakszervezeti könyvtárak az elmúlt tizenkét esztendő alatt igen szép feladatot töltöttek be a munkásosztály nevelése, műveltségének emelése terén. Az esztendőik során nagymértékben emelkedett az olvasók száma, és ezzel egy időben nőtték az igények is, amelyeket az üzemi könyvtárak már nehezen tudtak kielégíteni. Ennek az volt a fő oka, hogy nem tartoztak egységes hálózatba, nem kaptak kellő irányítást, segítséget, magukra voltak hagyatva. Ezt a hibát felismerve két évvel ezelőtt néhány szakszervezet új módon próbált dolgozni. Céljuk az volt, hogy egységes hálózatba tömörítsék könyvtáraikat. 1956-ban a SZOT elnöksége pedig — helyeselve a fenti kezdeményezést — határozatot hozott a szétosztott, önmagukban álló könyvtárak szoros hálózatokba való tömörítésére. Ezután sorra alakultak a központi könyvtárak.

A központi könyvtárak áldásos munkája ma már lemérhető. Az eredmények alapján megállapítható, hogy az elgondolás helyes volt. A központi könyvtárakat szakképzett könyvtárosok vezetik, akik megfelelő segítséget, irányítást tudnak nyújtani a hálózatukhoz tartozó könyvtáraknak. Mivel a központi könyvtárak szerzeményeznek és dolgozzák fel a könyveket a letéti könyvtárak számára, biztosítva van, hogy ezen a munkaterületen is a szakszerűség és a hozzáértés érvényesüljön. Előnye még ennek a hálózati elvnek, hogy az amúgyis igen csekély könyvvásárlási keretet tervszerűbben, gazdaságosabban lehet felhasználni, már csak azért is, mert az egyes könyvtárak közötti könyvcsere is megvan a lehetőség.

Az elgondolás helyes volt, de — szórványos kivételektől eltekintve — csak Budapesten valósították meg. Vidéken sokkal nehezebb a helyzet, mert a legtöbb megyében, vagy nagyobb városban az egyes szakmáknak nincs olyan sok üzemi, hogy önállóan fenntarthassanak egy központi könyvtárat. Sürgősen meg kellett találni erre is a megoldást, mert a vidéki szakszervezeti könyvtárak még gyengébben működnek, mint a budapestiek azelőtt.

A SZOT Könyvtárügyi Tanácsa sokáig vitatta a megoldás lehetőségeit, míg végül azt határozta, hogy megyénként SZOT, illetve szakmaközi központi könyvtárat kell létrehozni a SZOT kezelésében, illetve annak irányítása alatt. Az ott dolgozó könyvtárosok a SZOT állománnyához tartoznak, pénzügyi keretüket is

a SZOT adja a kulturális keretnek a könyvtárra eső részéből. (A kulturális keret elosztását ugyanis a SZOT végzi.) Ezek a szakszervezeti megyei központi könyvtárak látják el letéti állománnyal a megye területén levő — bármely szakmához tartozó — összes üzemi, hivatali stb. könyvtárat, módszertani segítséget nyújtanak, irányítják, ellenőrzik őket. (Kivéve a nagyüzemeket, amelyek Budapesten is önállóak maradtak.) Az egyes szakszervezetek a megyékben csak akkor létesítenek központi könyvtárat, ha ott annak az iparágnak megfelelő bázisa van, amely önálló központi könyvtárat tud fenntartani (pl. textilészeknek Szegeden).

Természetesen a fenti szervezeti felépítést nem lehet megvalósítani egyszerre. Ezért ebben az évben két helyen: Pécsen és Nyíregyházán — elsősorban kísérleti célból alakul meg a SZOT központi könyvtára.

Pécsen már el is kezdte munkáját a könyvtár, amely a már meglévő SZMT könyvtárra épül. Az első jelek arra mutatnak, hogy a hálózat ilyen irányú kiépítése helyes. Ezt igazolja a pécsi szakszervezeti vezetők megállapítása arról, hogy az egyes szakmák már tettek kísérletet a könyvtárak központosítására, de az Építőket kivéve, egyik sem volt életképes éppen azért, mert nem volt erejük, apparátusuk, sem kellő pénzügyi fedezetük egyedül megoldani a feladatot. Ezért fogadták örömmel az új kísérletet. A szakszervezeti központok vezetői is általában felismerték az effajta szervezés előnyeit, úgyhogy például a Vasas és ÉDOSZ vezetősége jelentős anyagi támogatást is nyújtott a Pécsi Központi Könyvtár megindulásához.

A pécsi könyvtár kezdetben csak a 10—15 — legjobban elhanyagolt — könyvtárat kapcsolja be a hálózatba könyvellátás szempontjából, a többinek egyelőre csak módszertani segítséget nyújt. Fokozatosan, ahogy a könyvállománya megengedi, és ahogy munkaerő segítséget kap — (jelenleg csak egy könyvtárossal dolgozik, ami természetesen nem elegendő) — kapcsolja be a többi üzemi könyvtárat is.

A központosításról az érdekelt üzemek is hallatták véleményüket. A legtöbb helyen megértésre találtunk, sőt örömmel fogadtak, mert azt remélik, hogy így rendszeresen felfrissíthetik állományukat, részben új könyvekkel, részben a cserékkel. Lesz, aki törődik majd velük, ahová kérdéseikkel, problémáikkal fordulhatnak. Volt azonban olyan üzem is, ahol

idegenkedtek a központi könyvtári rendszerbe való bekapcsolódástól. Ilyen helyen nem is erőltettük a csatlakozást, mert számítunk arra, hogy később a többi könyvtár előnyös helyzetét látva, maguktól kéri könyvtárunk bekapcsolását az új hálózatba.

Az új szervezéssel egy időben fontos az állami és szakszervezeti könyvtárak közti teljes összhang megteremtése a sok helyütt meglevő versengés helyett. Ha a feladatokat tisztázzuk, kiküszöbölhetők a súrlódások. Általános irányelvként fogadjuk el, hogy a területi kölcsönzés első sorban az állami könyvtárak feladata, az üzemekkel kapcsolatos könyvtári munka pedig a szakszervezeti könyvtáraké. Egymást segítve mindkét hálózat munkájának megjavításában jelentős eredményeket lehet elérni. Követendő példának tartjuk a pécsi kezdeményezést, ahol a

megyei könyvtár letéti könyvanyaggal segíti a SZOT-könyvtár területi kölcsönzését, mert így a SZOT-könyvtár enyhíti a megyei könyvtár jelenlegi túlterheltségét. Ugyanakkor felszabadul a SZOT-könyvtár eddigi kölcsönzési anyaga, amelyet most már az üzemeknek tud juttatni.

Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy az elgondolás helyes, de a kielégítő végrehajtáshoz még nagyon sok segítséget kell nyújtania a SZOT-nak, az egyes szakszervezeteknek és nem utolsósorban a helyi szakszervezeti vezetőknek. A Zsíkó Gyula által vezetett pécsi könyvtár jó kezekben van, és reméljük, hogy példaképpül szolgálhat majd a jövő évben a többi megyei SZOT központi könyvtár létrehozásához.

Gerő Zsoltné—Tóth Árpád

ESEMÉNYNAPTÁR

1637 AUGUSZTUS HÓ 6-ÁN, 320 évvel ezelőtt halt meg **Ben Jonson** angol drámaíró: leghíresebb műve a Volpone, amely a fővénység sötét rajzát adja. Ben Jonson új irányt hozott a vígjátékba. Realizmusa könyörtelen: darabjal nem karikatúrák, hanem kemény szatírák. Az emberi és társadalmi gyengeségek iránt nem volt megértő; jellemel egy-egy gyarláság megismerésétől. Megfigyelő tehetsége, a drámai szerkesztés művészete és jellemrajzainak mélyisége a legnagyobbak közé emelik.
—: Volpone (S. Zweig és J. Romainé átdolg. ford. és kieg. Illyés Gyula) 1954. Szépirod. 112 old.

1867 AUGUSZTUS 14-ÉN, 90 évvel ezelőtt született **John Galsworthy** angol regény-, novella- és színműíró. Problémáival kora angol polgári társadalmára fordul; a századok óta ostromozott angol bűnt, a képmutatást állítja pellengérré, de újabb és realistább szempontok alapján, mint elődei: a kérdést nem elvont eszmel alapon, hanem gyakorlati úton közelítve meg. Regényeiben bemutatja, hogy a társadalom képmutatása az egyes ember életét elszűrkíti, sivárrá és örömtelenné teszi. Galsworthy nem mutat kiutat: megelégszik a probléma felvetésével és többnyire peszsimista megoldásával. Legnagyobb érdemei közé tartozik kiváló írói technikája.
—: A túlsó parton (ford. Bálint Gy.) I., II. é. n. Franklin, 174, 180 l. —: Egy udvarház (Ford.: Toth W.) 1914, 355 l.; —: A sötét virág (ford.: Házsongárdy Gy.) 1939. Franklin, 259 l.; —: Forsythe Saga (ford. Kiss D. és Házsongárdy Gy.) 1930. Franklin, I.—II. 1203, 1156 l.; —: A fehér majom (ford.: Kiss D.) Franklin, 376 l.

1827 AUGUSZTUS 20-ÁN, 130 évvel ezelőtt született **Charles de Coster** belgiumi francia író. Eleinte történeti regényeket írt. Leghíresebb műve az Ulenspiegel és regény, amely a Till Eulenspiegel monda flamand változatát dolgozza fel.

1877 AUGUSZTUS 23-ÁN, 80 évvel ezelőtt született **Szabó Ervin**, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár első igazgatója. Ez a könyvtár volt az első magyarországi közművelődési fiókhálózattal rendelkező társadalomtudományi és várospolitikai szakkönyvtár.

—: Társadalmi és pártarcok a 48—49-es magyar forradalomban (Révai J. tanulmányával) Bp., 1949. Szikra, 421 old.; Révai József: Szabó Ervin szerepe a munkásmozgalomban, Bp. 1913, 21 old.

1867 AUGUSZTUS 31-ÉN, 90 évvel ezelőtt halt meg **Charles Baudelaire** francia költő. Értékelése körül még ma is viták zajlanak; megvetette kora társadalmát és ezt különcködő életmóddal és a polgárok megbotránkoztatásával fejezte ki. Költészete új fejezetet nyitott a francia költészetben: kitalította a művészi érzékelés területét, belevonta a művészetbe a szaglás, ízeles gyönyöreit. Valószínűleg csak az egyéni benyomásokat és hangulatokat vallotta, ebben volt a szimbolizmus előfutára. Kévs verset írt: egyetlen kötete „A romlás virágai” tökéletes formájú szonettekben áll.

—: Válogatott versei (magyar—francia) 1957. Corvina, 367 l.;

—: A romlás virágai, 1957. Magvető, 420 l. Somos J.: Baudelaire és az új magyar líra, Pécs, 1938. 181 l.; Lengyel K.: Baudelaire magyar kritikusai és fordítói, Bp. 1937. 84 l.; Szabó L.: A romlás virágai (bevezetése) 1957. Magvető, 420 l.

A HAZAI KÖNYVTÁRAK

A SZAKKÖNYVTÁRAK (II. rész)

Előző cikkünkben láttuk, hogy a modern könyvtermés szakadatlan növekedése s vele együtt a tudományok fokozódó differenciálódása mint tette egyre lehetetlenebbé, hogy egy könyvtár az irodalom egészére kiterjessze gyűjtőtevékenységét. Az új helyzet hívta életre az új könyvtártípust, amelynek jellemzője épp az volt, hogy a gyűjtőterület leszűkítette, specializálta. Az új irányzat nálunk is érezhető már a XIX. században. Először is különleges szakegyletek, társulatok alakulnak, s ezek könyvtárai már szakkönyvtárak. Ilyenek 1837-ből az *Országos Magyar Gazdasági Egyesület*, 1841-ből a *Természettudományi Társulat*, 1842-ből az *Orvosegyesület* könyvtárai. Megszületnek a szakirányú tanintézetek hasonló könyvtárakkal, mint a *József Ipartanoda* 1846-ból, amelyből később a Műegyetem fejlődött. A kiegyezés után pedig egyre-másra szervezik a szakirányú hivatalokat, intézményeket s ezeket is szakkönyvtárakkal szerelik fel. Ide tartoznak a *Statisztikai Hivatal* könyvtára 1867-ből, a *Földtani Intézet* könyvtára 1876-ból, a *Technológiai Iparmúzeum* könyvtára 1881-ből stb.

Céloztunk előző cikkünkben arra is, hogy a változott helyzet konzekvenciái alól nem bírták kivonni magukat régi, általános gyűjtőkörrel indult könyvtáraink sem. Ha a tulajdonképpeni szakkönyvtárakkal szemben ezek gyűjtőköre lényegesen tágabb is, a régi egyetemességről már alig lehet szó. (Példánk a budapesti Egyetemi Könyvtár volt.) Egyre inkább nyilvánvaló lesz, hogy a könyvtárak válaszut előtt állnak: vagy az extenzív megoldást vállalják, s akkor egyik tudomány területén sem képesek a teljességre, vagy az intenzív megoldást, a komplett szakirodalom beszerzését, ez azonban csak egy szűkebb területen lehetséges.

A szakkönyvtárak jelentős része a gyakorlati élettel szoros kapcsolatban fejlődött. Viszont ez volt az a terület, ahol a hazai ipari (és mezőgazdasági stb.) elmaradottság következtében nálunk viszonylag vontatottan indult meg a könyvtári élet. Nem mintha nem létesültek volna ilyen könyvtárak nálunk is. Még kifejezett ipari könyvtárak is alakultak. A MÁVAG műszaki könyvtára pl. 1883-as alapítású. Egész sor műszaki könyvtár létesült az első világháború utáni időben (pl. a mai *Klement Gottwald Gyárban*, majd a *Láng Gépgyár-*

ban, az *Egyesült Izzóban*, *Chinoiban* és más nagyobb gyárakban). Ezek azonban sem *méreteiket*, sem *szolgáltatásaikat* tekintve nem tudtak (nem tudhattak) a kor igazi színvonalára emelkedni. Általában nem is igen tudtak róluik, a kulturális közvélemény sem tartotta őket számon. (Jellemző pl., hogy a *Magyar Minerva*, amely egyebek közt a hazai könyvtárügy adattára is, a vállalati könyvtárak kategóriáját még csak meg sem említi.)

Igazi fejlődésnek ez a könyvtári terület a legutóbbi években indult. Ma a szakkönyvtárügy (régebbi és újabb szakkönyvtáraink) könyvtárügyünk egyik legjelentősebb területe. A Központi Statisztikai Hivatal 1953. december 31-ével általános adatfelvételt készített róluk. (A szakkönyvtár kifejezést a legtágabban értelmezték. Mi az alábbi táblázatból az Országos Széchényi Könyvtár adatait, mint ide nem tartozókat, levettük.) A helyzetkép a következő volt:

A könyvtárak száma	1051
A könyvtárak összállománya	18 855 761
Ebből	
könyv (kötetben)	10 554 449
hírlap, folyóirat	
(kötet, évfolyam)	1 301 160
aprónyomatvány (darab)	921 926
mikrofilm	312 091
egyéb könyvtári egység	
(kép, térkép, szabadalom stb.)	5 784 559

Már ez az összeállítás is mutatja, milyen *nagyszámú* hazai könyvtárról van szó. Az a több mint ezer könyvtár, amelyet a szakkönyvtár elnevezéssel illetünk, hatalmas súlyt képvisel már pusztán számáryánál fogva is. Fokozta azonban a jelentőséget, hogy ezek a könyvtárak nem azonos anyagot tartalmaznak, mint a közművelődési könyvtárak zöme, hanem a *tudományos irodalom legkülönbébb ágait* ölelik fel, valójában a tudományos munka mai specializálódását tükrözik. Az itt fellelhető több mint tízmilliónyi könyv és további nyolcmilliónyi más könyvtári egység tudományos munkánk egyik legfontosabb alapja.

A szakkönyvtárak közt kiemelkedő szerep jut az országos szakkönyvtáraknak.

Országos szakkönyvtárak

Az országos szakkönyvtárak feladata az, hogy egy-egy tudományterület *átfogó gyűjtőhelyei* legyenek. Emellett az a szerep is rájuk vár, hogy a gondozásukra bízott szakirodalommal kapcsolatban a *tájékoztatást* is országos jelleggel

szervezzék meg, továbbá, hogy a szakterület kisebb könyvtárait *módszertani-lag* támogassák.

Az utóbbi 12 év folyamán igen jelentős kezdeményező lépések történtek. A Technológiai és Anyagvizsgáló Intézet kis könyvtárából kifejlődött az Országos Műszaki Könyvtár, megalapítottuk az Országos Mezőgazdasági Könyvtárat stb. Azonban még mindíg erősen menetiközi állapotban vagyunk.

A szóban forgó nagykönyvtárak tevékenysége eléggé közismert, ezért elégedjünk meg azzal, hogy példaképpen felidézünk az Országos Műszaki Könyvtár legfontosabb adatait:

Az *Országos Műszaki Könyvtár* kötet-száma 160 000 kötet. A kurrens folyóiratok száma: 2100-féleség. Szabadalmi leírás: 5 100 000 db. 1956-ban a forgalmazott anyag: 257 000 kötet és 3 200 000 szabadalom.

Külön hangsúlyt érdemel, hogy igen kifejlett a könyvtár tájékoztató és bibliográfiai munkája. Fontosabb szolgáltatásai a 12 ágazatban megjelenő *Műszaki Lapszemle*; az 1900 szakcsoportban kiadott figyelő kartonok (évente 1 200 000 darab); a műszaki fordítások (évi oldal-száma 48 300, a másolatoké 123 000); a fotoszolgáltatások (évi 183 000 mikrofilmkocka, 102 000 fotokópia, 136 000 filmdiapozitív).

A könyvtár egyképpen ad ki ajánló bibliográfiákat és szakk bibliográfiákat. Fontos munkát végez a könyvtár módszertani csoportja. Ennek a csoportnak a működése arra irányul, hogy a kisebb műszaki könyvtárakat hálózatba tömörítse és munkájukhoz egységes módszertani irányítást nyújtson. Rendszeresen szervez szakkönyvtáros tanfolyamokat. Közreadja a *Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója* c. folyóiratot, amely maga is jelzi, milyen mértékben önállósultak és kifejlődtek könyvtárügyünk keretein belül a szakkönyvtárak.

Hasonló tevékenységet folytat saját területén az *Országos Mezőgazdasági Könyvtár*. Rendkívül komoly hiány azonban, hogy a mai napig nincs hazánkban országos könyvtára az orvostudománynak. A könyvtár szervezése az idén kell, hogy megtörténjen. Alapul az Országos Orvostörténeti Könyvtár és a Budapesti Orvostudományi Egyetem könyvtára szolgál. Igen fontos országos szakkönyvtárunk az *Országgyűlés Könyvtára* és a szintén átszervezés alatt álló *Pedagógiai Könyvtár*. A nagy országos szakkönyvtárak tevékenységét egészítik ki az ún. *tudományági szakkönyvtárak*, amelyek egy-egy szűkebb tudományterület gondozását látják el. (Legyen elég három példa, pénzügy: a *Magyar Nemzeti Bank* könyvtára, meteorológia: az

Országos Meteorológiai Intézet könyvtára, iparművészet: az *Iparművészeti Múzeum* könyvtára.)

Igen nagy azonban még azoknak a tudományterületeknek a száma, amelyek gondozására a fentiekhez hasonló könyvtár nem áll rendelkezésre. Kétségtelen, hogy — hazánk teherbíróképességét tekintetbe véve — a jövőben is az lesz a helyzet, hogy egy-egy tudományág irodalmának központi gyűjtése *egyéb típusú* (pl. egyetemi) könyvtárakra hárul. Ehhez azonban (a könyvtárak anyagát, egyéb feladatait is tekintetbe véve) el kell készíteni az országos tervet, képletesen szólva: ki kell osztani a szerepeket. Ma is fennáll *Dienes Lászlónak* 1950-ben megfogalmazott követelménye: „*Profizolni kell tudományos könyvtárainkat, kijelölni minden tudomány, minden szakma számára egy alapkönyvtárat, amelynek lényeges feladata ezen tudomány, ezen szakma kutatási anyagának gyűjtése. Ezekből az alapkönyvtárakból kell kiépíteni egy olyan könyvtárhálózatot, amely minden tudományos igénynek a legmagasabb követelményekkel mérve is eleget tud majd tenni. Csak ilyen alapon lehet a tudományos és szakmai dokumentációt is komolyan felépíteni.*”

Egyéb szakkönyvtárak

A tudományos kutatással, iparral, mezőgazdasággal, közigazgatással, művészeti feladatokkal stb. összeszövődve igen nagyszámú szakkönyvtárunk működik. Külön kiemelkednek évről évre növekvő jelentőségük miatt a kutatóintézeti és vállalati könyvtárak.

A *kutatóintézeti könyvtárak* részben a Magyar Tudományos Akadémia keretében működnek, részben különféle minisztériumok fennhatósága alá tartoznak. (Az utóbbiak közül különösen fontosak a műszaki és mezőgazdasági intézeti könyvtárak.) Az Akadémia 30 kutatóintézetében működik szakkönyvtár. (Történettudományi Intézet, Nyelvtudományi Intézet, Csillagvizsgáló Intézet, tihanyi Biológiai Kutatóintézet stb.) A műszaki kutató- és tervezőintézetek könyvtárai az utóbbi esztendő alkotá-sai, de sokban máris a legigényesebb könyvtári munkákat végzik. Igazi elismerést vívott ki tevékenységével pl. a *Nehézvegyipari Kutatóintézet* (NEVIKI), az *Optikai Kutatóintézet*, a *Műanyagipari Kutatóintézet* könyvtára. Mind-egyikben nagy hangsúly esik a szakirodalmi tájékoztatásra, dokumentációra. Ez persze magával hozza, hogy az ilyen könyvtárakban a könyvtári szakismerete-ken kívül igen erős hangsúly esik az illető tudományterület szakismereteire. Feltáró munkájuk során ui. a jó kutató-

intézeti könyvtárak a kutatási témákhoz a könyveknek, ill. cikkeknek nem pusztán címeit állítják össze, hanem részletes referátumokat készítenek, amelyek áttekintést nyújtanak az irodalom eddigi tanulságairól, rendszerbe foglalják a szétszórt adatokat. Van könyvtár, amelynek saját fotolaboratóriuma, mikrofilmfelvevője van, kísérleteznek a lyukkártyákkal stb. (Hasonló feladatok állnak a mezőgazdasági stb. kutatóintézetek könyvtárai előtt.)

A vállalati könyvtárak életében jelentős lépés volt, hogy 1952-ben a minisztertanács határozata a szakkönyvtárak működéséért az illetékes minisztereket tette felelőssé. Az MT határozata nyomán elsőnek a könnyűipari minisztérium (1953), majd a bánya- és energiaügyi minisztérium, a vegyipari minisztérium, a Magyar Államvasutak vezérigazgatósága (1953), a kohó- és gépipari minisztérium (1954) adott ki utasítást vállalati könyvtárak szervezésére. A minisztertanács határozata előbb a vállalati könyvtárak propagandamunkájának segítségét ruházta az Országos Műszaki Könyvtárra, majd 1956-ban kimondotta az országos műszaki könyvtári hálózat megerősítését az Országos Műszaki Könyvtár vezetésével. (Ebbe az ipari kutató- és tervezőintézetek, az iparvállalatok és a műszaki intézmények könyvtárai tartoznak bele.) Legnagyobb vállalati könyvtáraink az *Csepel Vas- és Fémművek*, a *Lenin Kohászati Művek*, a *MÁVAG*, a *Csepel Autógyár*, a *Wilhelm Pieck Gépgyár* könyvtárai. Az érdekelt miniszterek közös rendelkezésben szándékoznak szabályozni a műszaki termelési könyvtárhálózat legfontosabb kérdéseit. A rendelet ki fogja mondani a könyvtárfenntartás kötelezettségét, el fogja rendelni a megfelelő helyiségek biztosítását, sőt utasításokat tartalmaz a könyvtári alkalmazottak minimális létszámára vonatkozólag is.

A szakkönyvtárak többi válfaja közül a legfontosabbak:

a hivatali könyvtárak (főleg a minisztériumoké, bíróságoké jelentősek),

az egészségügyi (kórházi stb.) könyvtárak,

a múzeumi könyvtárak,

az egyéb művészeti szakkönyvtárak. Ezek jellemzésére itt helyszűke hiányában nem térünk ki.

Befejezésül mutassunk rá a fejlődés várható irányára és a legfontosabb tendenciákra.

A szakkönyvtárak, mint mondtuk, a specializálódás termékei. Ebben benne rejlik — kezdettől fogva — a szétesés, sőt bizonyos mértékig az anarchia veszélye is. Ma már világszerte látják ezt. Épp ezért a szakosítással párhuzamosan folynak az összefoglalási, integrálási törekvések is. A kooperáció megvalósítása talán sehol sem oly égető, mint e könyvtárak világában.

Teendők a következők:

1. Meg kell oldani a könyvtárak *profizálását*. A munkálatok folynak, de a tiszta helyzet még korántsem alakult ki.

2. Meg kell szervezni a *hiányzó szakterületek* könyvtárait (pl. orvostudomány).

3. Minthogy ma még elég nagy egyenlenség észlelhető, vagyis a kitűnő könyvtárak mellett egész elmaradottak is találhatóak, meg kell teremteni — a megfelelő hálózatokon belül — a *szakmai* ellenőrzést, felügyeletet. Emelni kell a könyvtárosok szakmai színvonalát.

4. Kellő közvéleményt kell teremteni a kérdésnek. Külföldön a szakkönyvtáraknak sokszor külön egyesületeik, lapjaik vannak, problémáik — főleg gyakorlati kapcsolataik révén — az érdeklődés előterében állnak. Kétségtelen, hogy az utolsó tizenkét év folyamán mellőzhetetlen, politikailag is rendkívül fontos feladat volt a *közművelődési* könyvtárak hálózatának kiépítése, ezzel azonban mégcsak félmunkát végeztünk. Soron következő egyik legfontosabb feladatunk a szakkönyvtárak megerősítése, mindenekelőtt jelentőségüknek, problémáiknak a köztudatba vitele.

Sebestyén Géza

AZ ORSZÁGOS MŰSZAKI KÖNYVTÁR BIBLIOGRÁFIAI SZOLGÁLTATÁSAI

Az OMK hét év óta végez irodalomkutatási munkát a kutató- és tervezőintézetek, iparvállalatok stb. írásbeli kérelmére. A termelés és műszaki kutatás részére nyújtott bibliográfiai szolgáltatások körét a könyvtár kibővítette. A témák differenciálódása következtében mind sűrűbben merült fel az igény, hogy a felkutatott irodalmi anyagot a könyvtár mélyebben, elemzőbben tárja fel. Ezért az eddigi

díjmentesen végzett szakirodalom-kutatás mellett terbevették — költségmegtérítés ellenében — olyan analitikus szakkönyvtáriak összeállítását is, amelyek néhány mondatban tartalmi ismertetést (annotációt) is adnak, feltárva a hivatkozott irodalom legényesebb mondanivalóját. Ilyen bibliográfiákat a könyvtár csak jól elhatárolt, szűk témakörben készíthet. (O. M. K.)

Gyermekkönyvtárak a Német Demokratikus Köztársaságban

Nem volna heyes, ha párhuzamba állítanók a gyermekkönyvtárak ügyének mai állását Kelet-Németországban és nálunk. Nálunk alig néhány éve kerülhetett a kérdés napirendre, nálunk a gyermekkönyvtáru — mint a közművelődési könyvtáru több vonatkozásai is — jelentős múltra tekint vissza. Az ismertetés során inkább azokra a problémákra szeretnék rámutatni, amelyek a mi gyermekkönyvtáru gyűnik fejlesztése szempontjából is tanulságosak.

Az 1950. február 8-án megjelent „Törvény az ifjúság részvételéről a Német Demokratikus Köztársaság felépítésében és a tanuló- és dolgozó ifjúság sportolásának és üdülésének támogatásáról” hangsúlyozza az ifjúsági irodalom jelentőségét a nevelésben és kimondja, hogy „minden könyvtárban, beleértve a vándorkönyvtárakat is, gyermekkönyvtárakat kell berendezni”. A törvény szellemében hozott rendelkezések (1950. júl. 7., 1954. júl. 24.) részletesebben is körvonalazták, hogy a közművelődési könyvtáraknak és az ifjúsági szervezeteknek milyen módon kell a gyermekek könyvellátásáról, olvasószolgálatáról gondoskodniuk.

A ma is érvényben levő 1954. évi rendelet a gyermekkönyvtári szolgálatnak 4 típusát különbözteti meg. Ezek a következők:

1. **Gyermekkönyvrészelek.** A közművelődési könyvtárakban a kis gyermekek (8 éves korig bezárólag) részére képes- és mesekönyvekből olyan gyűjteményeket hoznak létre, amelyekből a szülők kölcsönözhetnek kicsi gyermekeik részére.

2. **Gyermekkönyvosztályok.** Minden olyan közművelődési könyvtár, amelynek területén önálló gyermekkönyvtár létrehozását a rendelet nem teszi kötelezővé, gyermekkönyvosztályt létesít a 8—14 éves korú gyermekek részére. Olyan városokban azonban, ahol a közművelődési könyvtárak gyermekkönyvosztályai mellett önálló gyermekkönyvtár is van, a gyermekkönyvosztályok a gyermekkönyvtár fiókjainak tekintendők.

3. **Önálló gyermekkönyvtárak.** A rendelet értelmében minden 20 000-nél több lakost számláló városban, városkémületben és minden járási székhelyen önálló gyermekkönyvtárakat kell létrehozni. Ezek a gyermekkönyvtárak helyileg, gazdaságilag és személyzetileg függetlenek a közművelődési könyvtáraktól. Olyan városokban, ahol Úttörőház van, a gyermekkönyvtárat lehetőleg az Úttörőházban kell elhelyezni. Ilyen esetben személyzetéről, fenntartásáról az Úttörőmozgalom gon-

doskodik. Egyébként a város vagy község köteles a gyermekkönyvtárat fenntartani és fejleszteni.

A rendelet szerint az önálló gyermekkönyvtár kezdeti, minimális állománya 1000 kötet. Ez persze nem jelenti azt, hogy a gyermekkönyvtárak általában ilyen kevés állománnyal rendelkeznek. A lipcsei gyermekkönyvtár állománya pl. 24 070 kötet és 9 gyermekkönyvtári fiókja van. Halle-ban a gyermekkönyvtár állománya 14 250 kötet, 5 fiókkal. Erfurtban 3 önálló gyermekkönyvtár van, egyenként kb. 6300, 5400 és 3200 kötetes állománnyal. Magdeburgban 2 önálló gyermekkönyvtár működik, az egyik majdnem 10 000, a másik csaknem 3000 kötetes állománnyal. A legtöbb gyermekkönyvtár állománya a 2—4000 kötet között változik.

Az önálló gyermekkönyvtárak száma a közművelődési könyvtárak 1955-ben kiadott jegyzéke szerint: 120.

4. A gyermekek könyvellátásának negyedik szervezeti formája az *iskolai könyvtár*. (Az iskolai könyvtárak speciális kérdéseinek tárgyalására nem térünk ki, csupán megemlítjük, hogy olyan községekben, ahol önálló gyermekkönyvtár létrehozása nem szükséges (5000—20 000 lélekszámú községekben), a közművelődési könyvtár gyermekosztályát egy központi fekvésű iskolában kell elhelyezni. Ilyen esetben a gyermekkönyvtár az iskolai könyvtár hatáskörét is erősítheti.)

Látható, hogy a gyermekkönyvtári rendszer szervezeti felépítése követi azt a célkitűzést, hogy a gyermekkönyvtári munka szoros kapcsolatban legyen az iskolával és az Úttörőmozgalommal.

Fogyatékosága azonban a rendeletnek, hogy a gyermekkönyvtárakat egyedi intézményeknek, nem pedig hálózatnak tekintik, és nem gondoskodik a szervezett módszertani irányítás biztosításáról. A gyermekkönyvtár, mint önálló intézmény, nem tartozik a területileg illetékes közművelődési könyvtár felügyelése, ellenőrzése alá, de nincs saját módszertani irányító, ellenőrző szerve sem. A gyermekkönyvtáraknak ez az „önállósága” a tapasztalatban nem bizonyult helyesnek. A megyei könyvtárak által szervezett továbbképzés, valamint a *Központi Könyvtáru gyűnik Intézet* főleg kiadványok útján történő irányító tevékenysége nem oldja meg teljesen a kérdést. Német kollégáinkat a gyakorlat meggyőzte arról, hogy a gyermekkönyvtárakban, az Úttörőmozgalommal és az iskolával való szoros kapcsolat mellett, a könyvtári szakfelügyelet és módszertani irányítást szervezet-

tebben kell biztosítani. Keresik a megoldásokat, amelyekkel a már meglévő szervezeti adottságok mellett, a könyvtári szakszerűséget és ezzel a szakmai munka színvonalának emelkedését biztosítani tudják.

Ezek a megállapítások természetesen nem kisebbítik annak a munkának az értékét, amelyet a Központi Könyvtárügyi Intézet a gyermekkönyvtárügy fejlesztése érdekében végzett. Voltaképpen a gyermekkönyvtárakat egyedül a Központi Könyvtárügyi Intézet irányította, elsősorban kiadványain keresztül. Részben ezeknek a kiadványoknak köszönhető a gyermekkönyvtárak munkájának sok eredménye.

Számunkra, akik most szeretnénk a gyermekkönyvtári munka jobb feltételeit biztosítani és gyorsabb fejlesztését elősegíteni, igen tanulságosak a Központi Könyvtárügyi Intézet kiadványai.

Az Intézet dolgozta ki a közművelődési könyvtárak ügyviteli nyomtatványainak mintájára a gyermekkönyvtárak ügyviteli nyomtatványait is. Ezek a következők:

a) *A gyermekkönyvtár olvasóinak számadatai.* Voltaképpen olvasási statisztika, a gyermekolvasók nem és kor szerinti megoszlásáról.

b) *A könyvvállomány statisztikai adatainak nyilvántartása.* Hasonló a mi csoportos leltárunkhoz. Megmutatja az állomány gyarapodását és csökkenését szakcsoportok szerint.

c) A harmadik nyilvántartás a *könyvtári munka mérhető számadatait* mutatja meg, így pl. a nyitvatartott órák számát, a kölcsönzött kötetek számát szakcsoportok szerint részletezve, a határidőhosszabbítások, az előjegyzések, a figyelmeztetések számát és az olvasóterem látogatóinak számát.

d) A negyedik nyilvántartás a *könyvtár jelentésének* adatait tartalmazza. Összesíti egyrészt az előbbi három füzet adatait évenként, másrészt felsorolja, hogy mikor, milyen rendezvényei voltak a könyvtárnak (meseóra, felolvasás, könyv-vita, kiállítás, bábjáték stb.). Ebbe a füzetbe jegyzik be megjegyzéseiket a hivatalos látogatók is.

A Központi Könyvtárügyi Intézet irányító munkája ezzel nem merül ki. *Útmutatókat* készít és ad ki a gyermekkönyvtári rendezvények, a gyermekolvasóval való foglalkozás módszereiről. *Ajánló bibliográfiákat, olvasóterveket* ad ki a gyermekkönyvtárosok munkájának könnyítésére. „Az olvasás örömet okoz”, hirdeti egyik ajánló jegyzéke, amely egy-

„A mi könyveink”. A Központi Könyvtárügyi Intézet képes gyermekkönyv bibliográfiájának borítótáblája

ben példa arra is, hogyan lehet röplap formában gazdag irodalmat tartalmazó, szövegében színes, külsejében vonzó röplapbibliográfiát készíteni.

A Központi Könyvtárügyi Intézet illusztrált képes *gyermekkönyv-bibliográfiát* is ad ki. A bibliográfia elsősorban a gyermekolvasóknak szól, 16—32 lapból álló sorozatokban jelenik meg. A 21×13 cm méretű lapokat album formára lehet összefűzni. A művészi kivitelű illusztrációk a jól szerkesztett, érdeklődést keltő annotációk a bibliográfiát magát is érdekes, vonzó olvasmánnyá teszik.

A bibliográfia válogatva hozza az 1945 után megjelent gyermekirodalom legjavát. Mint központilag előállított kiadvány természetesen nem alkalmazkodhat az egyes könyvtárak állományához. A könyvtáros feladata, hogy saját katalógusát olyan lapokból állítsa össze, hogy a felsorolt művek a könyvtárban is megkaphatók legyenek. Ha szükséges ezeket azután a megfelelő raktári jelzetekkel is elláthatják. A felesleges lapok, amelyekhez tartozó művek nincsenek meg a könyvtár állományában, a könyvtárosnak szolgálhatnak tájékoztatásul az állomány kiegészítéséhez. Ez a kiadvány a gyermekirodalom propagálásának igen jó segédeszköze.

Hasonló kiadványok közreadása nálunk sem megvalósíthatatlan. A gyer-

mekkönyvek illusztrációiból, az amúgy is elkészülő klisék alapján könnyen el lehetne készíteni az illusztrált bibliográfiai lapokat, az annotációk elkészítése sem jelent nehéz feladatot. Jó szervezéssel, aránylag csekély anyagi befektetéssel nálunk is meg lehetne oldani a kérdést. A bibliográfiai lapok akár a könyvekkel egy időben meg is jelenhetnének.

A magyar gyermekkönyvtárügy továbbfejlesztése szempontjából az eddigiekből a következő tanulságokat vonhatjuk le:

1. A mi gyermekkönyvtáraink voltaképpen egyelőre közművelődési könyvtáraink osztályai, amelyek szervesen fejlődtek ki a közművelődési könyvtárak keretei között. Önálló gyermekkönyvtár nálunk nincs. A kérdés most már az, hogy hol és milyen mértékben szükséges önálló gyermekkönyvtár szervezése.

2. Feltétlenül tisztázni kellene az Út-törőmozgalom, az iskolai könyvtárak és a gyermekkönyvtárak viszonyát és szorosabbá kellene tenni az együttműködést a három fontos nevelési tényező között.

3. Kétségtelen, hogy az olvasószolgálat tartalmi részét és módszereit illetően a gyermekkönyvtáraknak sajátos feladatai vannak. Az általános könyvtári munkamódszereket tekintve azonban mégis a közművelődési könyvtárakhoz hasonlíta-

Új könyvek megjelenése esetén az egyes könyvtárakban ilyen lapokkal egészítik ki a bibliográfiát

nak legjobban. A nálunk bekövetkezett szerves fejlődés is azt igazolja, hogy a gyermekkönyvtárak munkája csak a közművelődési könyvtárakkal szoros kapcsolatban biztosítható. (Pl. úgy, hogy a megye területén levő gyermekkönyvtárak és a jövőben létrejövő önálló gyermekkönyvtárak munkáját a megyei könyvtár módszertani részlege irányítja.)

4. Sürgősen meg kellene teremteni a gyermekkönyvtárosok speciális képzésének lehetőségét és biztosítani a rendszeres továbbképzést. A képzés Kelet-Német-

országban sem alakult még ki véglegesen; továbbképzés azonban, amely valamilyen pedagógiai kiegészítést jelent a meglévő ismeretekhez, már van.

5. A gyermekkönyvtárosok munkájának megkönnyítése érdekében biztosítani kellene a módszertani és bibliográfiai jellegű kiadványok (mint pl. illusztrált bibliográfiák, ajánló könyvjegyzékek, módszertani útmutatók stb.) rendszeres, központi kiadását.

R á c z A r a n k a

PÁLYÁZATOT HIRDETETT a Művelődésügyi Minisztérium az egyetemet, főiskolát, akadémiát végzett szakemberek (köztük a könyvtárakban dolgozó tudományos segédmunkatársak, munkatársak, főmunkatársak) továbbképzését szolgáló külföldi tanulmányutakra. Az ösztöndíjak elnyerői a Szovjetunióba, a Német Demokratikus Köztársaságba, Csehszlovákiába mennek tanulmányútra. A pályázati feltételeket nem ismertetjük, mivel határideje lapunk megjelenése előtt már lejár.

Lapunk örömmel üdvözlő a Minisztérium kezdeményezését, melyet remélhetőleg újabb ösztöndíj-lehetőségek is követnek. Szeretnénk azonban felhívni a figyelmet a feltételek körültekintő kijelölésére: úgy érezzük, hogy a nyelvtudásban a feltételeket általánosabban kell meghatározni; például a csehszlovákiai — pár hónapos — tanulmányúthoz elegendő valamelyik világnyelv ismerete, nem látszik szükségessé a cseh, vagy szlovák nyelvtudás megkövetelése.

A NEMZETKÖZI GEOFIZIKAI ÉV alkalmából kiállítás rendezett az Országos Műszaki Könyvtár József krt. 6. szám alatti épületének utcai tálrójában. Az egyik tálróban a mester-séges hold modelljét mutatják be, amely 320—500 km magasságban fog a Föld körül keringeni. A másik tálróban egy rádiószonda került kiállításra, melyet a Geofizikai Év alatt naponta kétszer — „világnapokon” naponta négyszer — visz majd hatalmas ballon a magyar megfigyelő állomásokról a magas légkörbe. A kiállításon a geofizika klasszikusainak arcképein kívül a megfelelő szakirodalmat is bemutatja a könyvtár. (O. M. K.)

Az 1956-BAN BERLINBEN tartott dokumentációs konferencia határozatának értelmében az Országos Műszaki Könyvtár Módszertani Csoportja megküldi az NDK dokumentációs szerveinek a magyar szaklapokban megjelent dokumentációs jellegű cikkek németnyelvű tartalmi kivonatát, a népi demokratikus országokba történő továbbítás céljából. (O. M. K.)

GYÓGYÍTHATÓK-E A BETEGEK OLVASÁSSAL? A válasz: igen. A jól megválasztott olvasmány sokat segíthet a betegen, illetve a lábadozón, mert kellemes, derűlátó hangulatot idéz elő, bátorságot és erősítést nyújt. Erről szól többek közt dr. M. Fűgnerovává és munkatársai (Csehszlovákia) „Könyv a betegeknek” című munkája, mely részletesebben taglalja a biblioterápiát. (Literární Noviny)

AZ AMERIKAI KERESKEDELMI TENGERESZET Könyvtárainak Egyesülete Könyvet rendezett. Ebből az alkalomból a szokásos évi felhívással fordult a társadalomhoz, hogy adakozással segítsék a hajó- és parti könyvtárak állományának felrészítését. Az amerikai kereskedelmi tengereszethez ez a szervezete már több mint harminchat éves. Főként adományokból tartja fenn magát. Az állománycsere megkönnyítésére hét különböző tengeri kikötőben irodát állítottak fel. Jelenleg 500 000 könyvük és 750 000 példány folyóiratuk van. (The New York Times.)

A SZÓFIAI ÁLLAMI VASZIL KOLAROV KÖNYVTÁR könyvtárközi kölcsönző szolgálata igen jól működik. Míg 1952-ben a kölcsönzések száma mindössze 1006 volt, addig 1954-ben már 2627-re, 1955-ben pedig 4215 darabra emelkedett. Az 1955-ben igénybevett könyvek 83%-a tudományos, főleg műszaki és orvostudományi irodalom. Nyelvi megoszlás szerint a könyvek 60%-a bolgár, 19% orosz, 6%-a francia. A Nemzeti Könyvtár funkcióját betöltő Vaszil Kolarov Könyvtár az 1949 és 1950 évek közt 48 425 kötetet kapott a nemzetközi kiadványcsere keretében a Szovjetunióból. Ugyanakkor a Szovjetunióba 33 536 kötetet küldött. A népi demokratikus országokkal 1947 és 1948-ban indult meg a csere. 1949-től 1956 végéig mintegy 15 493 kötet érkezett a bolgár könyvtárakba. Ugyanekkor a bolgár könyvtárak 9568 kötetet irányítottak a népi demokratikus országok könyvtáraiba. Az elmúlt tíz év alatt (pontosabban 1944. szeptember 9-től 1954 áprilisáig) 3922 szovjet könyvet fordítottak le bolgár nyelvre, együttesen 28 962 000 példányban. (Knihovnik)

GYORS ÜTEMBEN folynak a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Pedagógiai Könyvtárának helyreállítási munkálatai. Az építési munkákkal párhuzamosan történik a könyvanyag újra feldolgozása és használható állapotba helyezése. A könyvtár megnyitását ez év negyedik negyedére tervezik. (Sz. E. K.)

A KÍNAI KÖNYVKERESKEDELMI VÁLLALATOK dolgozóinak lapja, a „Du su zsi-pao” havonta jelenik meg Pekingben. A lap érdekes tájékoztató- és reklámjellegű anyagot tartalmaz. A kínai irodalom mellett képet ad sok külföldi szerzőről és irodalmi alkotásról. Rendszeresen beszámol az új könyvekről. Ismerteti azoknak a külföldi szerzőknek a munkásságát, akiknek műveit kínai nyelvre fordították. Foglalkozik a vidék könyvtárfejlesztésének kérdésével is. (Szovetszkaja Knizsnaja, Torgovlja)

Magyar könyvtárosok és bibliográfusok

SÁNDOR ISTVÁN

az első magyar bibliográfus

(1750—1815)

I.

Nevét is ritkábban halljuk, munkáját sem használjuk ma már olyan gyakran, mint az őt követő nagy magyar bibliográfusok: Szabó Károly, Petrik Géza és Szinnyei József műveit, mégsem felejtkezhetünk meg róla sem, hiszen éppen Szinnyei József volt az, aki Sándor Istvánt az „első magyar bibliográfus”-nak elnevezte és elsőként méltatta a magyar nemzeti bibliográfia megteremtése körül szerzett érdemeit. Előtte valóban nem volt még bibliográfusa hazánknak. Akiket mégis elődei között szoktak emlegetni (Czwittinger Dávid, Bod Péter, Horányi Elek), tulajdonképpen nem bibliográfiákat, hanem írói életrajzokat állítottak össze; a művekről magukról legfeljebb csak ezeken belül tettek említést.

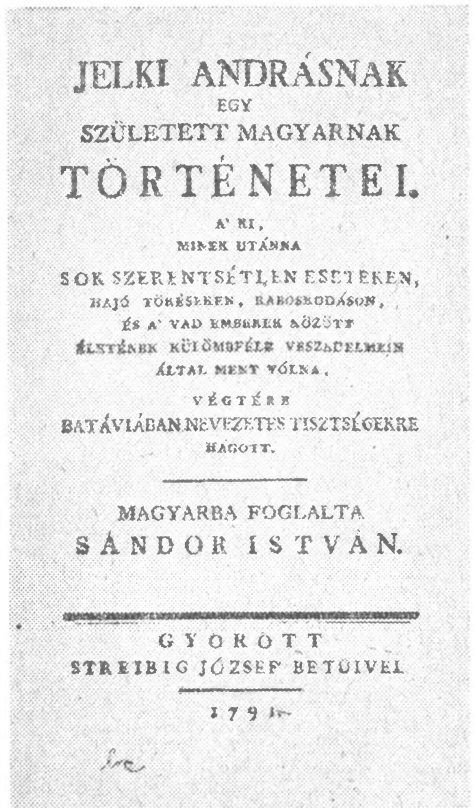
A XVIII. század utolsó évtizedeinek nyelvi, irodalmi és politikai mozgalmai, amelyek nemzeti irodalmunk újjászülését eredményezték, a magyar könyvkultúra terén is virágzó korszakot hoztak létre. Ebben az időben, amikor egyre növekedett a kiadott könyvek és az olvasók száma, merült fel az évszázadok során megjelent magyar könyvtermés számbavételének a szükségessége, a nemzeti bibliográfiának az igénye. Ezt az igényt Sándor István elégítette ki az 1802-ben *Magyar Könyvesház* címen megjelent művével, amely az első magyar nemzeti bibliográfiának tekinthető.

II.

Ki volt Sándor István? Tekintélyes felvidéki családból származott, ősei között találjuk például Sándor Gáspár kuruc tábornokot, aki Thököly oldalán harcolt. Sándor István 1750-ben született a Nyitra megyei *Lukán*, ahol a Sándor-család birtoka volt. Iskoláit a nyitrai piaristáknál és a nagyszombati jezsuitáknál végezte. Szüleit fiatalon elvesztette és ezért idősebb testvérei gyámsága alá került. Miután nagykorú lett, átvette örökségét, és birtokán gazdálkodott. Azonban az állandó családi pereskedések és a gazdálkodás iránti ellenszenvé más életforma felé irányította figyelmét. Felfigyelt nemzeti irodalmunk szárnypróbálgatásaira és maga is megpróbálkozott az írás művészetével: 1777/78 telén lefordította németből és kiadta *Gel-*

lertnek „*G. svéd grófné élete*” című művét. Érdekes, hogy már első munkájával kapcsolatos kellemetlenségeinek oka is a nemzeti bibliográfia hiányával volt összefüggésben. Nem volt tudomása ugyanis arról, hogy e művet már előtte hat évvel lefordította és kiadta valaki Kolozsváron, méghozzá az övenél jobb fordításban. Lehet, hogy már ez az eset ráirányította figyelmét a bibliográfiák fontosságára. Jellemző Sándor Istvánnak a nemzeti nyelv és irodalom iránti érdeklődésére az is, hogy járatta lukai birtokára az első magyar újságot, a *Magyar Hírmondót*.

1784 táján egészen felhagyott a mezei életmóddal és Bécsbe költözött, ahol az ott élő magyar írók és hírlapírók működ-

A németből fordított Jelky-könyv címlapja

dése következtében élénk szellemi élet folyt, és a város nemzeti irodalmunk művelőinek egyik gócpontjává vált. Sándor Istvánra nagy hatással voltak még külföldi utazásai, és az a barátság, amely közte és Révai Miklós között kifejlődött. Anyagiilag támogatta Révait, ő pedig Sándor István irodalmi működéséhez nyújtott segítséget és bátorítást. Ennek az együttműködésnek az eredményeképpen jelent meg 1791-ben Sándor István következő munkája, a *Hevesi Lajos* átdolgozásában ma is olvasott „*Jelky András kalandjai*”-nak fordítása német eredetiből. Ugyancsak ebben az évben indította meg „*Sokféle*” című enciklopédikus folyóiratát, amely 1808-ig 12 kötetben jelent meg. Tartalmát — címének megfelelően — a legkülönbözőbb tárgykörökből merítette. 1792-ben *Ovidius „Metamorphosis”*-ának öt könyvét fordította le és adta ki, egy év múlva pedig úti jegyzeteit.

III.

Sándor István főműve az 1803-ban Győrött megjelent *Magyar Könyvesház*, teljes címén: „*Magyar Könyvesház, avagy a magyar könyveknek kinyomtatások ideje szerént való rövid említésök.*”

A „Magyar Könyvesház” címlapja

Sándor már a *Sokféle III.* kötetében is közölt egy bibliográfiai összeállítást a XVI. században megjelent magyarországi könyvekről. Ez alkalommal annak a reményének adott kifejezést, hogy jó lenne, ha valaki — munkáját folytatva — összeállítaná a XVII. századi magyarországi műveknek a jegyzékét is. Mint-hogy ezt nem csinálta meg senki, maga vállalkozott rá. Láttuk már, hogy Sándor István (és általában a kortárs írók) a gyakorlatban mily hiányát érezték a nemzeti bibliográfiának. De Sándor Istvánt ezenkívül még hazafias felbuzdulása és nemzeti kultúránk idegen leki-csinylőivel szemben, az igazság megmutatásának a vágya is ösztönözte munkája kivitelezésére. A bécsi *Magyar Hírmondó* 1799. december 6-i számában ugyanis arról számol be Sándor István, hogy „*Schwartner és Engel uraknak Magyarországról németül írott minapi könyveik*” — bár az ő munkáit dicsérik — néhány megállapítása élénk tiltakozást váltott ki belőle. Ők ugyanis azt írták, hogy a magyarországi írók nincsenek ötvennél többen, még ha a „*vakarék*” írókat is beleszámítják. „*Ez, ha igaz volna, bizony az egész Országnek szegyenére válnék...*” — írja válaszában Sándor István és cáfolatképpen összeállítja a Magyar Hírmondóban az élő magyar írók névsorát betűrendben. Valószínű, hogy ez a kis epizód is hozzájárult ahhoz, hogy létrejöjjön az első nemzeti bibliográfiánk.

E vállalkozás nem jelentett csekély feladatot. A XVIII. század végén nyomtatott katalógusa csak néhány nagyobb könyvtárunknak volt. A magyar könyvek összeírása sok utánjárással és fáradtsággal járt. Sándor Istvánt e nagy munkában írók — többek között *Révai Miklós*, *Virág Benedek*, *Kultsár István* —, valamint a debreceni és a nagyenyedi könyvtárosok segítették.

A *Magyar Könyvesház* — az említett régebbi összeállításokkal ellentétben — a könyvcímeket nem a szerzők életrajzai keretében, hanem a megjelenési évek, és egy-egy éven belül, a kiadási helyek szerint csoportosította. E rendszer tisztább képet adott irodalmunk fejlődéséről, és városok szerinti megoszlásáról. E csoportosítást átvette *Szabó Károly* is a *Régi Magyar Könyvtár*-ban. Természetes, hogy a Magyar Könyvesház a mai bibliográfiai követelmények szempontjából sok kívánni valót hagy maga után, de a hibák egy részét Sándor István is látta, másrészt pedig egy másfél évszázaddal ezelőtt megjelent bibliográfiától nem kérhetünk számon mai követelményeket. Az előszóban foglalkozik a szerző a hibákkal és azt írja, tekintettel arra, hogy nem volt kezében minden

könyv, hanem gyakran másodkézből dolgozott, a könyvcímeket úgy adta, ahogy találta: hol hosszabban, hol rövidebben. Nem közölte a könyvek lapszámát és a nyomdász nevét sem. E mulasztását szintén azzal menti, hogy mivel sok könyv nem került a keze ügyébe, az egyöntetűség érdekében azon művek adatait is elhagyta, amelyeket látott.

Sándor István a Magyar Könyvesházban a XVI. századból 198, a XVII.-ből 778, a XVIII. századból pedig 2645 magyar munkát sorol fel. Összeállítása Petrik bibliográfiájának a megjelenéséig a XVIII. század nagy részére nézve az egyedüli könyvészet volt. (Szabó Károly műve: ugyanis csak 1711-ig terjedt.)

Noha a Magyar Könyvesház Szabó Károly és Petrik bibliográfiájának megjelenése óta már csak inkább történeti, mint használati értékkel bír, mégis jelentős munkának kell azt tartanunk. Jelentőségét részben az adja meg, hogy szerzője jó bibliográfiai érzékkel és nagy szorgalommal gyűjtötte össze anyagát; másrészt pedig az a tény, hogy vállalta és elvégezte az úttörés nehéz munkáját: elsőnek adott összefogó képet irodalmunk és könyvkiadásunk fejlődéséről és ezáltal létrehozta az első magyar nemzeti bibliográfiát.

Sándor Istvánnak a Magyar Könyvesház után még egy műve jelent meg: 1808-ban a „Toldalék a magyar-deák szókönyvhöz”, amely az előző szótárak kiegészítését szolgáló hasznos kézikönyv volt. Hosszú betegeskedés után, 1815-ban önkézeivel vetett véget életének. Végrendeletében — amelyet már 1793-ban megfogalmazott — 10 ezer forintot, könyvtárát és egyéb gyűjteményeit a Magyar Tudományos Akadémiára hagyta, s így annak egyik alapítója lett. Ezenkívül szociális célokra is hagyott 10 ezer forintot. Végrendeletében sem feledkezett meg tehát a nemzeti kultúra ügyéről. Ezért hagyta ott annak idején birtokát, ezért támogatta anyagilag — korában ritkaságszámba menő áldozatkészséggel

ROMÁNIÁBAN megalakult a Könyvtári Dolgozók Szövetsége, melynek az lesz a feladata, hogy koordinálja a tudományos, műszaki, közművelődési és szakkönyvtárak tevékenységét, általánosítsa a legkiválóbb könyvtárak tapasztalatait és intézkedéseket dolgozzon ki a könyvtárügy megjavítására. Evégből a szövetség értekezleteket és konferenciákat szervez és résztvesz a nemzetközi könyvtári kongresszusokon. (Szovetszkaja Knizsnaja Torgovlja)

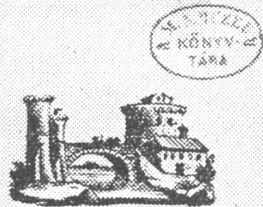
NEM MINDENKI TUDJA, hogy A. P. Borodin zeneszerző a kémia professzora volt és kiváló szakembernek számított a hadtudományok és a technika területén. Hogy zene-

SOKFÉLE.

IRÁ 'S EGYBE SZEDÉ

SÁNDOR ISTVÁN.

HARMADIK DARAB.

GYŐRŐTT
STREIBIG JÓSEF BETŰVEL.

1795.

A „Sokféle” című enciklopédikus folyóirat címlapja

— a magyar írókat, és ezért dolgozott maga is — mint írta egy helyen — „földjeinek tudósabb s megvilágosodottabb része” számára. Kortársai — köztük Kazinczy is — meleg hangon nyilatkoztak munkásságáról és egy névtelen költő a Magyar Hirmondóban megjelent versében a „Magyar Minerva Védője”-nek nevezte el. Nekünk is meg kell őriznünk emlékét, mert ő fektette le nemzeti bibliográfiánk épületének alapjait.

Kókay György

költői pályára lépett, az annak köszönhető, hogy kapcsolatba jutott Balakirev-vel és Rimszkij-Korszakov-val. Igor herceg című művén 18 évig dolgozott — szabad idejében —, de nem fejezte be. (Az operát végül is Rimszkij-Korszakov és Glazunov fejezték be.) (Literárni Noviny)

MEGHALT FERNAND TRIGNOL kerékpárversenyző, a francia írók „halandzsanyelv szaktanácsadója”. Az írók ugyanis Trignolhoz fordultak abban az esetben, ha zsargon, illetve halandzsza szavakra volt szükségük hőseik beszédének hű utánzására. (Literárni Noviny)

BESZÉLŐ SZÁMOK

1956 végén az országban az állami közművelődési hálózatban 4474 könyvtár működött (1950-ben 1739, 1955-ben 4461), mégpedig 19 megyei, 41 budapesti kerületi, 90 járási, 17 városi, 97 önálló községi, 3660 letéti és 550 fiók-könyvtár.

A könyvvállomány — a letéti raktárakban levő művekkel együtt — 4 225 000 kötet volt (1950-ben 1,1 millió, 1955-ben 3,7 millió). Egy könyvtárra tehát átlagosan 944 mű jutott.

Az olvasók száma az 1956. III. negyedév végén elérte a 778 000-et. Az évvégi adatok nem teljesek. (1950-ben 224 000, 1955-ben 854 000 olvasó iratkozott be.)

A kölcsönzött kötetek száma 17,3 millió volt, az előző évi 18,1 millióval és az 1950. évi 4,3 millióval szemben. Az 1956. évi kölcsönzések közül 14,2 millió az első

három negyedévben történt, ez az előző évi azonos időszak forgalmának 106,2 %-a volt. A IV. negyedév kölcsönzése az előző év IV. negyedév eredményének mindössze 65,3%-a.

A letéti könyvtárak adatai kivételével az 1956. évi kölcsönzések műfaji megoszlása is rendelkezésre áll. A megyei, a budapesti kerületi, a járási, a városi és az önálló községi könyvtárakban 11,1 millió kötetet kölcsönöztek. Ebből 247 000 (2,2%) ideológiai-politikai mű, 190 200 (1,7%) műszaki, 142 500 (1,3%) mezőgazdasági könyv volt. A kölcsönzött szépirodalmi kötetek száma 6 189 000 (55,6%), az ifjúsági műveké 3 447 000 (31%), az egyéb tudományos és ismeretterjesztő művek kötettszáma pedig 913 000 (8,2%) művet tett ki.

Év	Könyvtárak száma	Könyv-állomány	Olvasók	Kölcsönzések
			száma	
1950.	100,0	100,0	100,0	100,0
1951.	170,9	160,4	157,6	136,0
1952.	196,5	198,7	189,3	174,0
1953.	222,0	254,2	277,3	279,0
1954.	249,2	292,2	320,3	354,1
1955.	256,5	336,0	381,4	421,7
1956.	257,3	378,9	347,4*	402,3

* III. negyedévi adat.

A táblázatból kitűnik, hogy az idők folyamán a könyvtárak száma, az állomány, az olvasók és kölcsönzések száma nem emelkedett arányosan: az állomány fejlődése elmaradt az olvasók és kölcsönzések számának növekedése mögött. Az 1956. évi adatok azt mutatják, mintha az aránytalanság csökkent volna. Figyelembe kell azonban vennünk, hogy az 1956. év IV. negyedében a kölcsönzések jelentékenyen visszaestek. Az olvasók számáról nem állnak megbízható évvégi adatok rendelkezésre, így a harmadik negyedév végi számokat szerepeltetjük. (Közismert, hogy az olvasók egy része — különösen falun — az utolsó évnegyedben iratkozik be.)

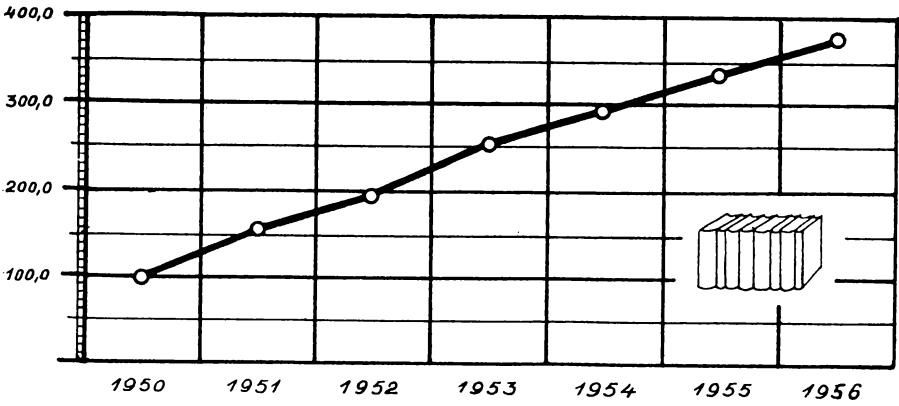
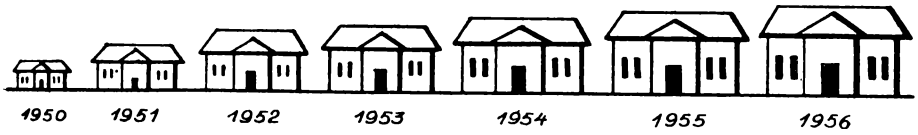
Számítással következtethetünk arra, hogyan alakult volna az olvasók és a kölcsönzések száma az év végéig. 1956. I. félévében az állami közművelődési könyvtáraknak 2,2%-kal több olvasójuk és 6,5%-kal több kölcsönzésük volt, mint

az előző év azonos időszakában. Hasonló fejlődést feltételezve az egész évben, az olvasók száma 873 000 lett volna a statisztikában szereplő 778 000 helyett, míg a kölcsönzések elérték volna a 19,3 milliót (17,3 millió helyett). Így 1950-hez viszonyítva a könyvtárak száma 257, a könyvvállomány 379, az olvasók száma 390, a kölcsönzések mennyisége 449% lett volna.

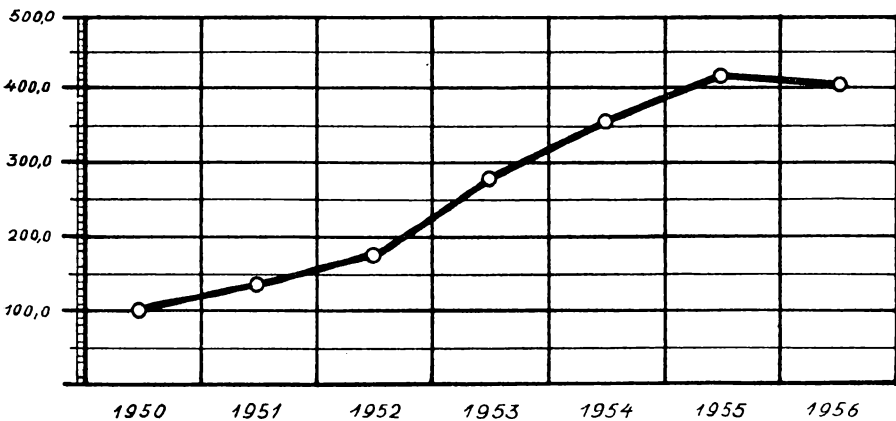
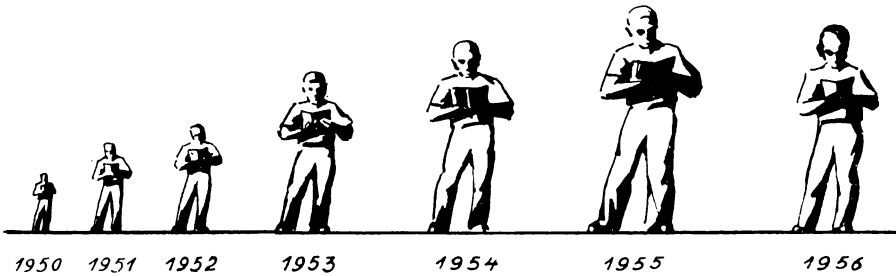
Nyilvánvaló, hogy az állomány gyarapodása nem követi az olvasók és kölcsönzések számának növekedését. A számok felhívják a figyelmet az állománygyarapítás nagy fontosságára.

A számok értékelésekor a fentiekben kívül figyelembe kell venni, hogy a statisztikában feltüntetett kötetek egy része — egyesek ezt 10—20%-ra teszik — csak a nyilvántartásokban létezik, valójában elrongyolódott vagy elkallódott, törlésükről azonban nem gondoskodtak.

Szabó Endre

A könyvtárak számának (felső kép) és a könyvvállománynak a fejlődése (alsó kép) az állami közművelődési hálózatban az 1950-es állapotot 100-nak véve

Az olvasók számának (felső kép) és a kölcsönzött könyvek számának alakulása (alsó kép) az 1950-es állapotot 100-nak véve

ÚJ SZAKMAI KIADVÁNYOK

KALAUZ A MAGYAR IFJÚSÁGI IRODALOMBAN

(Ajánló könyvismertetések a szépirodalom tanulmányozásához. Kiadta az Országos Széchényi Könyvtár 1957. Ára 15 Ft.)

A Széchényi Könyvtár bibliográfiai osztálya újabb kis kötetet tesz a könyv munkásainak asztalára, a Mi Íróink sorozat 6. számát, melyet az ifjúsági szerzőknek szentelt. Sok és bonyolult munka fekszik ebben a kiadványban. A munkaközösségnek a ketes értékű művek halmából kellett kiválasztania a maga anyagát, számos esetben felfedező útra kellett indulnia. A népszerűsítés, a közművelődés igényei szerint dolgoztak azaz a cézzal, hogy ebből az irodalomtörténet és főképp a könyvkiadás is levonhatják a tanulságokat.

Nézzük előbb a munka népszerűsítő jellegét! Elkallódott gyermek-regényeket akarnak menteni a széleskörű olvasótábor számára? Mit keres akkor a kötetben Ambrus Zoltán, akiről Rudas Klára maga állapítja meg, hogy ifjúsági regényt nem írt, Mozi Bandiját — mely először a Nyugatban látott napvilágot — ne adjuk gyermek kezébe.

Több figyelmet irodalmi múltunk jó hagyományainak. De vajon ide sorolható-e Abonyi Árpád boszniai tárgyú rajzgyűjteménye? Érdemes-e ma kiadásával foglalkoznunk? Abonyi a ma már tragikomikusan ható magyar imperializmusnak a befolyása alatt állott. Nem azért, mintha megátalkodott reakciós lett volna, hanem mert belőle is, mint annyi társából, hiányzott a magasfokú történelmi tisztátlátás. Abonyinak és a kor számos kismesterének megítélése eléggé kidőzogatlan tudományos probléma, annyi azonban biztos: az osztrák—magyar monarchia eszmevilágát kifejező regényt akkor sem adhatunk a gyerekeknek, ha különben megfelel a kalandosság követelményének.

Nem következetes a bibliográfia Donászy esetében sem. Helyesen céloz itt ott műveinek elfogult, torz és leegyszerűsítő történelemszemléletére, tipikusan nacionalista vonásaira. Művei elsősorban tudományos és pedagógiai célzatú értékre várnak.

Helyesebb lett volna, ha a bevezető kiemeli: a kiadvány nemcsak ajánl, hanem indokolt esetben el is tanácsol. A bibliográfia céljának tisztázatlansága növeli a munka tartalmi egyzetlenségét.

Nem feledkezhetünk el a kiadvány írásmódjáról, nyelvezetéről. Sajnos, az elmúlt időszak hibás gyakorlata rajta-

hagya nyomát, stílusa néhol primitív és lapos, mélyen alatta marad az olvasó igényeinek. Az ilyesmi lejárhatja az ismeretterjesztést és különösen rossz ízű dolog, ha egy nagy tudományos intézmény neve fémjelez ilyen hibákat.

A mű 31. oldalán alul, majd a 32-en Benedek Elek „Ezeregy éj” fordításának méltatása során egy félreérthető gorkiji mondat olvasható arról, hogy Sehe-rezadé története a dolgozó nép törekvéseit fejezi ki. Ez a kiragadott idézet — van-e, ki e módszert nem ismeri? — csak arra jó, hogy komikus színben tün-tesse fel Gorkijt, mint olyan botcsinálta esztétát, aki a bajadérok hastáncából is politikai következtetéseket akar levonni.

Az 1950-es év rossz gyakorlatára emlékeztet az az izetlen ötlet is, hogy Benedek Elek egy meséjével — „Rótkáné komámasszony libát szállít a hadseregnek” — folytassunk falun osztályharcot. Mindehhez tudnunk kell, hogy Benedek Elek teljesen apolitikus beállítottságú író volt, aki mindenben a krisztusi morál talaján állott. Ez és nem más magyarázza közéleti magatartását is. De bármennyire is korlátozta őt hite a történelmi hatóerők felismerésében, azt azért mégiscsak túlzás állítani, hogy fogalma sem volt arról, milyenek a proletárgyerekek.

Rudas Klára szerint Benedek elképzelni sem tudta, hogyan él az a kisfiú, aki két emelettel lejjebb a vicelakásban lakik. Nem mondható szerencsésnek József Attila bemutatása sem. A 86. oldalon több lapos mondat olvasható a múltól és jelenről. Ezekkel semmilyen pozitív hatást nem lehet elérni. Óva intjük a könyvtárosokat, hogy ilyen frázisok kíséretében adják József Attilát a gyermekek kezébe, vagy pláne így magyarázzák nekik. Ez sértés volna a költőre, akinél egyénibb, magvasabb gondolkodó nemigen akad a korabeli európai lírában.

József Attila érdeme nem abban van, hogy nélküle nem érthetnők a magyar történelmet (sic!). Az ilyen hangzatos kijelentések a személyi kultusz hervadt virágai és senkivel kapcsolatban sem állnak helyt. De felesleges az olyan méltatás is, mely szerint ő a magyar munkásosztály első megszólaltatója. Elég az, hogy eddig a legnagyobb.

Szó sem esik a költő művészi egyéniségéről, alkotásainak esztétikai, lélek-

tani, pedagógiai vonásairól. Jozsef Attia gyermeki lénye, gyermekköltői vonásai mintha nem is ide tartoznának. Életpályája iskolai sablon, életműve receptgyűjtemény. Az ilyen „népszerűsítés” szomorú művoltán nem enyhít sem a jószándék, sem az a kétségtelen tény, hogy száz és száz hasonló bosszantotta eddig is az olvasót.

Térjünk át most a tudományt érintő kérdésekre. Ezek többnyire vitás irodalomtörténeti és esztétikai értékelések.

A Molnár Ferencről írott, egyébként kitűnő és újszerű elemzés (szerzője Terbe Lajos) aránytalanságba esik, amikor túlértékeli Molnár háborúellenes érzületét. Molnár éppúgy, mint kevés kivétellel mindenki, 1914-ben hitt a háborús propagandának. Sőt, dolgozott is neki. Csak később, haditudósítói korszaka végén eszmélt rá a hazugságokra és akikor szembe is szállt velük.

A Jókai-értékelés terjedelmes és igen hasznos munka, mert rávilágít olyan észre nem vett kincsekre, melyeket korszakunk feléledt érdeklődése sem lelt meg eddig. De mi szükség van arra, hogy kategórikusan kijelentsük: ez a négy regény az író legmaradandóbb alkotása? Mennyivel rosszabb a Rab Ráby a Fekete gyémántoknál és miért sikerült kevésbé a Kárpáthy Zoltán, mint az És mégis mozog a föld? — A könyvtáros értékelésének nem szabad az iskolai előírások merevségét átvennie.

Értelmetlen a 14. oldalon található Pintér-idézet is. Hogy az ifjúsági és a felnőtt irodalom között nem szabad fajsúlyi különbséget tenni, hogy a gyermekirodalom nem alsóbbrendű, ez szennzációs megállapítás lett volna száz évvel Pintér előtt. Így olvasva azonban nemcsak azért bántó, mert sem Pintér, sem tanítványai nem tartották elhhez magukat. Bántó főleg azért, mert ha ízetlen eljárás közhelyeket marxista citátumokkal agyonbizonyítani, ízetlen az is, ha ugyanerre a célra vaskalapos polgári „tekintélyeket” vonultatnak fel.

Bár a hibáknál hosszan időztünk — ez nem jelenti azt, hogy nincsenek a bibliográfiának értékes és szépen megírt oldalai. Elvezetés és eredeti gondolatokban gazdag munka a Móra-elemzés, a Mónicz-tanulmány, mely a kötet leggondosabban kimunkált, legtöbb elmélyülést tanúsító írása. Az a gyanúnk azonban, hogy egy ilyen terjedelmű analízis nem

annyira egy bibliográfiába, inkább irodalomtörténeti munkába való.

Helyesen és meggyőzően érvel a Sebők-ismertető (Rudas Klára) az elfeledett, kiváló ifjúsági író átdolgozása érdekében. Sebők Mackó-sorozata nem méltányolt klasszikus műve a magyar gyermekirodalomnak.

Sokak munkáját könnyíti meg a gazdag és sokoldalú mutatók csoportja. Bibliográfiai szempontból ez a munka legkiemelkedőbb része, mert új, teljes és korszerű áttekintést ad. Ez a rész a tudományos könyvtári munka becsületére válik.

Nagyon lényeges az a tanulság, melyet a könyvkiadás hasznosíthat. Az ismeretők — említett hiányosságaiuk mellett is — sok, régóta nélkülözött kiváló hazai munkát vonultatnak fel. Az utolsó kiadások dátumát olvasva, nem is tudjuk min csodálkozunk előbb! Azon, hogy Fáy meséi közül csak egy-kettő jelent meg, az is csak kicsinyeknek? Vagy Gárdonyin? Elképesztő, hogy a Láthatatlan ember 1949-ben jelent meg utoljára, amikor az élet annyira sürgeti a történelmi regény klasszikusainak megjelenését. És hány műve van még Gárdonyinak, mely nyugodtan megjelenhetne! De így vagyunk Mikszáthtal, a lovagvárok regével, így Krúdy regényeinek jórésével.

A legfurcsább mindenesetre az, hogy egy évtizede Balázs Béla is eltűnt a gyermekek regénytárából. Mintha tőprengeni kellene azon, megfelel-e a szerző a szocialista nevelés követelményeinek!

Összegezve az eddigieket: a bibliográfia elsősorban a kiadóknak jelent segítséget. A könyvtárosokat erkölcsileg támogatja abban a szívós és méltánytalanul megítélt munkában, mellyel a nagy gyűjtemények régebbi anyagát feltárni igyekeztek.

A kettős cél — a közművelődési és a tudományos — ezúttal nem eredményezett egységes és megfelelő színvonalat. Nem azért, mintha az ilyen törekvés eleve lehetetlenre vállalkoznék, inkább a szerkesztés tisztázatlan elvei miatt.

Helyesebbnek látszik, ha a jövőben ez a célzat egy-egy önálló kiadványban valósulna meg. A tudomány és a kiadás intézményeinek tudományos szinten, bővebb anyaggal, az érdeklődőknek az ismeretterjesztés módszerével adjon segítséget a Széchényi Könyvtár.

(Ardó Mária)

A VILÁGTÖRTÉNELEM REGÉNYEK-BEN címmel bibliográfiásorozatot indított a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. A sorozat első füzeté (*I. Ó-kor* címmel) Flórián László szerkesztésében jelent meg. Kilencven mű annotációját tartalmazza. A sorrendet a tárgyalt időszakok időbeli sorrendje határozza meg, de a tartalomjegyzéket és a szerzők mutatóját földrajzi mutató egészítí ki: ebben a művek színhelye szerinti csoportosítást találjuk meg (Asszíria-Babilonia, Egyiptom, Görögország stb.). Így az áttekintés könnyű.

A bibliográfia a nagy könyvtárak állományát veszi számításba, amikor régi regényeket is ismertet (magyarul 1858-ban, 1871-ben, 1878-ban stb. megjelenteket), ami nem volna baj, hiszen ilyenek elvéve másutt is találhatóak, de Márai Sándornak 1948-ban, Londonban (magyarul) kiadott regénye, a *Bélke Ithakában*, bizonyára nem hozzáférhető.

Az egyes művek ismertetése tömör, a kritikai megjegyzések nagyon helyesen — főként arra vonatkoznak, hogy a mai olvasó számára élvezhető-e az illető könyv.

Kár, hogy egy ilyen gondosan megszerkesztett bibliográfia is beleesik abba az általános hibába, hogy igen gyakran használja az „időszámításunk után” (i. u.) meghatározást — szembeállítva az „időszámításunk előtt” jelzéssel. Ez értelmetlen, mert — a régi kifejezés szerint — *Krisztus* után ugyan írhatunk ma 1957-et, de *időszámításunknak* még nem lehetünk utána, hanem időszámításunk szerint élünk 1957-ben. (L. O.)

Az 1955. évre vonatkozóan megjelent **A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár évkönyve**. (*A Fővárosi Könyvtár évkönyve XVII.*) Már az évkönyv kiadásának a ténye is elismerésre méltó, tekintettel az utóbbi hónapok súlyos nehézségeire. Ráadásul a kötet külsőleg is megtartotta a tavalyi évkönyvvel elért magas színvonalat, sőt még felül is múlja azt. A tartalom az előző év nyomdokán halad: a jelentésszerű beszámolókon kívül értékes — élő, könyvtári problémákkal foglalkozó, valamint történeti — tanulmányokat tartalmaz. Két olyan hiányra azonban fel kell hívni a figyelmet, amely már az előző évkönyvben is megvolt, két évkönyv megjelenése után pedig még feltűnőbbé vált. Az egyik: az 1945 előtti évkönyvekkel ellentétben teljesen hiányzik belőle a kerületi hálózat munkatársainak írásai. A szerkesztés hibája ez, vagy nincsenek a hálózat dolgozói között olyanok, akik megfelelő szín-

vonalon tudnának írni az őket foglalkoztató legfontosabb könyvtári problémákról? A másik hiba a beszámoló jelentésekben helyenként felbukkanó terminológiai pongyolaság, amely néhol a szöveg érthetőségét is veszélyezteti. (pl. törlés helyett „leírás”, feldolgozás helyett „bedolgozás” stb.)

A „Könyvtári Híradó”. (*A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár közlönye*, 1957. június) első száma stencillel sokszorosított, 8 oldalas kiadvány, amelynek megjelenéséről a napi sajtó is megemlékezett. Elsősorban közléseket, intern híreket tartalmaz, helyenként a faluújságok familiáris közvetlenségével („... *Jámhor Marit* a *Nyilvános Szolgálat*ba ... helyezzék át”) és félreérthető kedélyességgel; például, amikor „*poraiból megéi-medett phoenix-madár*”-hoz hasonlítja a feldolgozó osztályt. Reméljük, az effajta díszítő elemek a későbbi számokról önmaguktól lekopnak.

A Könyvtári Tájékoztató 1956. évi 10. (decemberi) száma kissé késve nemrégén készült el. Szerencsére a késés nem ártott a cikkekfordítások időszerűségének. Az oroszból, németből, angolból, dánból, lengyelből fordított írások között mind a tudományos, mind a közművelődési könyvtárosok találnak érdekes anyagot. Néhány témát felsorolunk: A járási könyvtári munka távlatai (német), könyvtárközi kölcsönzés, katalógizálás a zenei könyvtárakban, dokumentáció, a szak-katalógus mutatóinak problémái, a tömör raktározás stb. A Tájékoztató végén az 1956. évi tartalomjegyzéket találjuk.

Új szerzeményi jegyzéket adott ki a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem (több könyvtár közreműködésével) „**Új külföldi közgazdasági művek jegyzéke**” (1956. 9-12.) címen a Magyar Tudományos Akadémia könyvtára pedig „**Újabb külföldi beszerzések**” 37. füzetét (19. társadalomtud. szám), 39. füzetét (20. társadalomtud. szám) és 40. füzetét (21. természettud. szám) adta ki. A Közgazdaságtudományi egyetem könyvtárának kiadványai közül megkaptuk még a „**Folyóiratjegyzék az 1957-ben járó folyóiratokról és napilapokról**” c. kiadványt, valamint a „**Tájékoztató a külföldi közgazdasági irodalomról a tanszéki dolgozók számára**” (1957. 4.) c. referáló folyóiratot.

Annotált röplap-bibliográfiának sorozatában az Országos Mezőgazdasági Könyvtár a 22., 23., 24., 25. sz. jegyzékét adta ki. (*Mit olvassunk az ipari növények termesztéséről?; Mit olvassunk a kukorica-termesztéséről?; Vetőmagtermesztés; A belterjes növénytermesztésről.*) (G. Gy.)

Szerb Antal világirodalomtörténete

Nem elbizakodottság, ha megállapítjuk, hogy a magyar nép világirodalmi érdeklődése és tájékozottsága az utolsó években nagyot emelkedett. Soha annyi jelesen mű nem került a magyar könyvpiacra, mint ezekben az években, és soha regények olyan példányszámot nem értek el nálunk, mint mostanában Balzac, Tolsztoj, Stendhal, Solohov. Az irodalmi alkotások iránti heves érdeklődés együtt jár az irodalom története iránti érdeklődés növekedésével. Az olvasók immár nemcsak arra szomjasak, ami Rastignac-kal, Julien Sorellal, a Bolkonszki-családdal, vagy Grigorij Meljehovval történt, hanem arra is, hogyan alakultak ki a nagy nemzeti irodalmak, hogyan alakult a világirodalom, s ebben a nagy óceánban milyen áramok keringenek, milyen szigetek virágzanak, milyen zátonyok fenyegetnek. Mikor könyvkiadásunk újra az olvasók kezébe teszi Szerb Antalnak a két világháború között oly népszerűvé vált világirodalomtörténetét, nyilván ennek az immár tömeges érdeklődésnek a tudatában cselekszik, nyilván az irodalomtudomány iránti növekvő szomjúságot kívánja csillapítani.

Szerb Antal világirodalomtörténete fölöttébb alkalmas ennek a szomjúságnak a csillapítására. Alkalmas azért, mert valóban felöleli az egész világirodalmat, és azért, mert óriási anyagát olyan kedves, színes, vonzó formába önti, mint az irodalomtudomány művelői között előtte senki. Szerb Antaltól tanulni igazán nem teher. Az élvezet, amelyet ez a kitűnő tudós szerez olvasóinak, vetekedik azzal, amellyel a legjobb regényírók ajándékoznak meg bennünket. Nincs ezeken a lapokon semmi por, semmi avas múzealitás: minden él, lüktet és ragyog. Irónia és önirónia csillog a rugalmas mondatokban, elragadtatás fénylik és szatirikus mellékvágások villannak.

Szerb Antal nem volt marxista, világirodalomtörténete sem marxista módszerekkel készült. De nem szabad azt hinni, hogy az irodalom társadalmi kapcsolatainak problematikája távol állt tőle. Erre nézve eligazít bennünket, amit könyve előszavában mond: „...szerettem volna megmagyarázni író és társadalom összefüggését, arról beszélni, mennyiben hordozója egy-egy író osztálya eszméinek és mondanivalóinak. De ezt a legfontosabb szempontot nem erőltettem; vigyáztam, hogy ne engedjek túlságosan saját elméleteim csábításának”. Hogy nem volt marxista, azt leginkább az emberi fejlődésről vallott nézeteiben sínylette meg. Amikor világirodalomtörténetét írta, Európára a faszizmus növekvő árnyéka borult. Az első világháború iszonyatos emlékei és a faszizmus embertelen fenyegetése azt a meggyőződést erlítették ki az íróban, hogy az emberiség nem fejlődik, legfeljebb reménytelenül kering egy szűkös körben. „Akármerre nézünk — mondja leverten — azt éljük át, hogy az emberiség nem tökéletesedik, nem járul közelebb nagy eszményeihez; ennek következtében nem tökéletesedhet kifejezési eszköze, az irodalom sem.” Ez a világérzés viszi a kultúrának alkonyat prédikáló Oswald Spengler táborába.

Szerb Antal nagy művének első kötete a görögöktől a renaissanceig, második kötete a barokktól a realizmusig (a XIX. század végéig) ismerteti a világirodalmat, a harmadik kötet a realizmusnak a második kötetből kiszorult változataival foglalkozik és a kortársi világirodalomról ad képet. Szerb nem az „egyetemes irodalom” történetét írja meg, azaz nem az egyes nemzeti irodalmak történetét mutatja be elszigetelt egymásmellettségben. Igyekszik az egész világirodalmat valaminő egységben látni. A világirodalom fogalmát Goethe szellemében fogja fel és bontja ki: számára ez a fogalom olyan művek összessége, amelyek a nemzetek külön-külön nyelvén ugyan, de az egész emberiségnek üzennek valamit. A világirodalom története — mondja — az a folyamat, amelyben a nemzetek fölötti jelentőségű írók és művek országhatárokon és évszázadokon áttemelkedve megtermékenyítik és irányítják egymást. A középszerű írók feje fölött tehát átnéz.

Ez a munka méltó Szerb főművéhez, *Magyar Irodalomtörténetéhez*. Nyomában — természetesen — nem támadt annak idején olyan személyes-heves hullámverés, mint a *Magyar Irodalomtörténet* megjelenésekor. Annyi azonban bizonyos, hogy a maga műfajában ez a munka is az élre vágott: a magyar nyelvű világirodalomtörténetek között, Babits más értelemben kitűnő *Európai Irodalomtörténete* mellett, ennek volt legnagyobb köztudatformáló hatása. A hang itt egy fokkal kevésbé éles, mint a magyar irodalomtörténetben, az ellenzéki attitűd puhább. A tárgy egy oktávval távolabb esik a szerzőtől, ítéletei nem törnek oly élő és érzékeny gátak ellen, mint amott, érdekeltége elméletibb-hűsebb. Az egész terület kevésbé kényes, kevésbé elaknásított.

Érintettem már, milyen élő, színes szellemiség villózik ezeken a lapokon. Mint az ókori *blandi doctores*, a nyájas tanítómesterek, Szerb is megédesíti a tudás falait, s anekdotikus érdekű apróságokkal, kitűnő ösztönrel választott idézetek mazsolaszemeivel hinti meg a komoly szöveget. Megejtő kedvességgel és keccsen formulázott, maga-ízű ötleteit tárt marokkal szórja. Íme néhány példa ötlet-típusaira.

Humorossá feszített, ironizáló ellentét: Knut Hamsun „*nagy körmönfontossággal, hatalmas apparátussal hallgatja el a dolgokat, amelyeket úgymint mindenki tud*”. Váratlanul szubjektív mozzanattal tesz élőbbé egy írói jellemképet, — Jammes erotizmusáról ír: „*A fiatal leányok gyakran ruhátlanul jelennek meg a versekben, oly váratlanul, mint a meztelen nők a barokk festményeken és gyermekkori álmainkban.*” Az iróniát néha a szórakozott fecsegés lompos álruhájába rejti. Maeterlinck drámáiról beszél: „*... egészen fiatal fiúk és leányok szerepelnek bennük, ezek vagy egymásba szeretnek, vagy meggyűlölik őket s közben liliumokról vagy madarakról beszélgetnek*”. (A rejtett irónia önirónia is: nemcsak Maeterlincket sebi gyöngéden, hanem az olvasói sznobságot, s érezhetően magát Szerbét is.) A *Cyrano* és a *Sasfiók* — mondja — „*giccs, de gyönyörű*”. Paradoxonba hegyezett ötletfutam — például Faguet-val kapcsolatban: „*Semmi sem idegenít el annyira, mint a tökéletesség.*” Gűny és elismerés játékosan vidám ötvözte: „*Maurrasék romantikus nosztalgiából a klasszicizmust akarják újraéleszteni. Nagyon nemes fából készült igen művészi vaskarika.*” A jobbra-balra elfogulatlan fölény humoros mellézköngéjű példája: „*Claudel naivitásában van valami mesterkéltséges, szecessziós vonás, míg Whitmanné éppen az idegesít, hogy csakugyan olyan naiv, mint amilyennek mutatja magát.*” És még egy példa a keccs iróniára és az intim öniróniára: „*Romain Rolland a szép szavak mestere... törékeny gondanivalója vitorla nélkül hányódik zengő mondatainak parttalan óceánjában — hogy mi is szép szavakkal fejezzük ki magunkat.*”

Kétségtelen: ebben a műben a tudás és a művészet fogott kezét, s ez teszi oly vonzóvá a köteteket. Annak idején a szakkritika rámutatott a nagy munka néhány apróbb hibájára: elírásokra, kisebb adattévedésekre. Komolyabb gáncsolnivalót azóta is csak egyetlen vonatkozásban talált benne a bíráló, és pedig abban a fejezetben, amelyben Szerb Antal a szovjet irodalommal foglalkozik. A bírálóknak igaz volt, s nem róhatjuk fel az új kiadás hibájául, hogy ez a fejezet kimaradt belőle. Szerb Antal tévedései, amelyeket a szovjet irodalom megítélésében mutat, két forrásból erednek. Az egyik a tájékozatlansága. Részben nem tudott oroszul, részben az akkori viszonyok között más nyelveken sem jutott hozzá minden jelentős szovjet alkotáshoz. A tévedések másik forrása, hogy csak helyenként tudott átlépni polgári liberalizmusa korlátain, s minden olyan jelenség feszélyezte, amely ezzel a liberalitással szemben állott. De minden tévedése mellett is, nem méltatlan a figyelemre, amit a szovjet irodalomról annak idején elmondott. Jeszényinről, a proletkultról, a NEP irodalmáról, Pilnyákról, Szejfullináról, Babeljről, Erenburgról, Solohovról vannak tárgyilagos észrevételei. S amikor a kétegy vagy éppen az elutasítás állásponjtára helyezkedik is, akkor sem olyan brutális és útszéli, mint a szovjet kultúra ellenségei fordított — s azóta is. Semmi kétség benne, hogy ha könyvét nem a Horthy-kor ellenforradalmi nyomása alatt írja, a képbén, amelyet a szovjet irodalomról rajzol, több volna a pozitív vonás. Ismétlem, az új kiadó helyesen járt el, mikor Szerb művét most a szovjet fejezet nélkül jelentette meg. Más kérdés, nem kellett volna-e pótolni a kiiktatott részletet.

Mindent összevéve: örömmel köszöntjük *A világirodalom történetét*, és világirodalmi kultúránk további gyarapodását várjuk tőle.

KARDOS LÁSZLÓ

Könyvtári cikkeink szerzői

Ardó Mária, az Országos Színháztörténeti Múzeum munkatársa; *Gaschler Rezső*, a Művelődésügyi Minisztérium munkatársa; *Gerő Zsoltné*, a Textiles Szakszervezet Központi Könyvtárának vezetője; *Irányi Lujza*, a VI. ker. Szabó Ervin Könyvtár vezetője; *Jánszky Lajos*, az Országos Műszaki Könyvtár igazgatója; *Kókay György*, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa; *Miszi László*, a Közgazdaságtudományi Egyetem Köz-

ponti Könyvtárának helyettes vezetője; *Rácz Aranka*, az Országos Széchényi Könyvtár Módszertani Osztályának helyettes vezetője; *Révész Ferenc*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár igazgatója; *Sallai István*, az Országos Széchényi Könyvtár Módszertani Osztályának vezetője; *Sebestyén Géza*, a Műszaki Egyetem Könyvtárának osztályvezetője; *Szabó Endre*, a Központi Statisztikai Hivatal munkatársa; *Tóth Árpád*, az EDOSZ Központi Könyvtárának vezetője.

Két könyv a Magyar Tanácsköztársaságról

A mai nemzedék nem ismeri eléggé az első világháborút követő időszak — az 1918—19-es évek — forradalmi eseményeit. Nemcsak az ifjúság tud keveset róluk, még az élő szemtanúk emlékezetében is halványak az 1919. évi Magyar Tanácsköztársaságnak, hazánk dolgozó népe forradalmának, történelmünk e dicső szakaszának eseményei: a Kommunisták Magyarországi Pártjának hősi harca, az az idő, amikor a magyar dolgozók milliói először hallották a szocialista forradalomra hívó szót. Az ellenforradalmat követő huszonöt éves korszakban a hatalmon levők ádáz gyűlölettel és ocsmány rágalmakkal igyekeztek bemocskolni a magyar proletariátus dicsőséges megmozdulásának emlékét. Csak keveseknek, kiváltságosoknak jutott osztályrészül a mindinkább erősödő rendőrségi terror és elnyomás következtében, hogy elolvassák az emigráns kommunista írók külföldön magyar nyelven többször is megjelent könyveit.

Ezt a hiányt igyekezett pótolni könyvkiadásunk azzal, hogy lerázza a személyi kultusz történelemhamisító hatását, ez év tavaszán, a Magyar Tanácsköztársaság kiáltásának 38. évfordulójára megjelentette Lengyel József *Visegrádi utcá-ját* és Illés Béla *Ég a Tiszá-ját*. Mindkét könyv több mint egy negyedszázaddal ezelőtt számos kiadást ért el, de Magyarországon most jelent meg először.

Lengyel József nem történelmi regényt írt, ő maga is történelmi riportáznak nevezi *Visegrádi utca* c. könyvét. Mint az 1918—19-es évek történelmi eseményeinek személyes résztvevője, képeket, fényképeket, vázlatokat készített, a maga egyéni módján. Batran, őszintén, igazul mutatja be az eseményeket, az embereket. Szinte életben jelennek meg előttünk a pártot alapító kommunisták alakjai: Kun Béla, Korvin Ottó, Szamuely Tibor, Sallai Imre, Rudas László és társai. Nemcsak a ma már legendás hírű kommunisták kristálytisztá jellemzését adja mély emberismerettel, művészi módon, hanem olyan „jelentéktelen szerepet játszó”, de az egész életét önfeláldozóan a dolgozók ügyének szentelő forradalmárt is bemutat az olvasónak, mint amilyen Mosolygó Antal volt. Könyvében megjelenik előttünk a csizmás, a már 1918-ban is „öreg” Nyisztor György, a lelős bajuszú „zsellér Móríc Zsigmond”, a földmunkások vezére. Elbeszéléseiben érezteti az olvasóval a Visegrádi utcai ház hangulatát, ahol 1919. március 21-éig a Kommunisták Magyarországi Pártjának központja volt; vele együtt éljük át a párt szervezésének izgalmas, forró napjait. 1919. február—márciusának eseményeit a Gyűjtőfogházon keresztül ismerteti az író. Őt is letartóztatták a többi kommunista vezetővel együtt; a tonnacházba, majd a gyűjtőbe került, ahonnan március 20-án, egy nappal a nevezetes platform aláírása előtt szabadult. A diktatúra alatt a Vörös Újság szerkesztőségében dolgozott, újságírói szemmel jellemzi a sajtót, a kispolgári és jobboldali szociáldemokrata újságírók szélsőséges irányváltoztatását hol balra, hol jobbra, a Vörös Újság harcát az egyesített párt másik lapjával, a Népszavával. Néhány mozaikban megrajzolja, hogyan készült belülről az ellenforradalom, és

hogyan jött részére — a mindvégig a forradalom lelkes légkörében élő fiatal kommunista részére — teljesen váratlanul és elképzelhetetlenül augusztus 1-én az összeomlás. „Mindenešetre azt éreztük” — mondja — „nagyon is könnyen kaptuk a győzelmet és nagyon is könnyen adtuk ki kezünkéből. Majd másodsor jobban csináljuk, jobban, egész másképp...”

Lengyel könyvét a fiataloknak ajánlja, és kéri őket, legyenek bátrak és igazságosak. Tanuljanak a hibákból és lássák az erőnyeket. „A feladat, mely rájuk vár, nem kisebb, mint az, melyet mi tűztünk ki célul.”

★

Illés Béla bátor, szenvedélyes, a hibákat meglátó és kritizáló regénye a Tanácsköztársaságról, az *Ég a Tiszá*, szintén 1929-ben, tíz évvel a proletárdiktatúra bukása után jelent meg először. Az első orosz nyelvre fordított kiadás szinte napok alatt elfogyott, néhány hónap alatt a következő kiadások összpéldányszáma elérte a félmilliót. Lefordították közel harminc nyelvre, és 1937-ig, amikor utoljára jelent meg, a kiadott példányszám meghaladta a másfélmilliót.

Mi volt az oka ennek a szinte példátlan nemzetközi sikernek? A könyv megjelenése idején Lenin műveiből, a Kommunista Internacionálé határozataiból a kommunisták előtt ismeretek voltak a Magyar Tanácsköztársaság összeomlásának okai, de a hibák elkövetésének körülményei még nem voltak tisztázva a széles néptömegek előtt, akik dacára az eltelt évtizednek, lankadatlan érdeklődést tanúsítottak a magyar proletárforradalom eseményei iránt. Az orosz proletariátus után a magyar munkásosztály volt az első, amely kezébe ragadva az ország vezetését, megvalósította a tanács hatalmat, és széles rétegek fordultak fokozott ér-

deklódással egy olyan irodalmi mű felé, amely nyíltan feltárta a párt belső életét, kritizálta az elkövetett hibákat és érthetővé tette a bukást. Örömmel fogadta a könyvet a nagyszámú magyar kommunista emigráció is, amelyen belül már egy évtizede folytak az áldatlan, munkát bénító frakciós harcok. Csak a hibákat ostorozták, egymást vádolva azok elkövetésével, majdnem teljesen elfeledve az eredményeket.

Kun Béla 1929-ben, a könyv első kiadásához írt előszavában — aszerzőhöz intézett levelében — többek között ezt írja:

„A magyarországi proletárforradalom eddigelé inkább ellenforradalmi írások témája volt. Kevés, túlságosan kevés az, amit a magyar kommunisták írtak a forradalmunkról eddig. Hiba volt, hogy olyanféle módon reagáltunk az ellenünk intézett rágalmak és hazugságok özönére, mint ahogyan a meglehetősen szkeptikus magyar költő, Arany János írta:

*Ha egy úri ló-csiszárral
Találkoztam s bevert sárral:
Nem pöröltem —
Félreálltam, letöröltem.*

Valahogyan beletörődünk, hogy a bukott forradalomnak kétszeresen az a sorsa, hogy rágalmazzzák. De beletörődünk a csapások súlya alatt egy időre abba is, hogy a magyarországi proletárforradalom jelentősége elsősorban negatív tanulásaiból áll. Pedig ez a felfogás valahogyan a szociáldemokráciának a forradalmunkról vallott felfogásából lopódzott be a kommunisták közé. A magyarországi proletárforradalom nemcsak hibái miatt jellegzetes, de erényeivel, jó oldalaival is tündöklük.”

A háromrészes regény főhőse Kovács Péter, a vasúti javítóműhely fiatal munkása, aki az első világháború idején a munkásotthonban közel került a baloldali szociáldemokrata mozgalomhoz. Egy sztrájk alkalmával letartóztatják, a tizennyolc éves fiút besorozzák katonának és nyolchetes kiképzés után beosztják egy menetszázadba. Többször megszökik, fogházból fogházba kerülve, egész közelről látja és saját magát érzi az imperialista háború minden rémségét. Az „őszirózsás forradalom” szabadítja ki és akkor kezdődik komoly, osztályharcos kommunista élete. Harcol a Vörös Hadseregben, részt vesz a csehek elleni felvidéki dicsőséges előrenyomulásban, a szolnoki csatában és az összeomlás után végigszenvedi az emigrációs élet hontalan keserveit.

Bécsben, a barakkfaluban együtt éheznek a régi elvtársaival, hiszen az osztrák munkások ezrei is munka nélkül vannak. A könyv lapjain elvonulnak előttünk az emigráció elmaradhatatlan deklasszált ele-

mei, az anarchisták, a spiclik, a provokátorok, a forradalmi munkásmozgalomhoz tapadt, politikailag képzetlen kispolgárok, akiket jellemzően és találon rajzol meg néhány mondatával az író. Kovács Péter az „öreg”-hez, Landlerhez kerül és a párt illegális munkára küldi Szlovákiába, Kárpátaljára.

Péter hivatalosan, mint a szociáldemokrata párt szolvai szervezetének helyi titkára dolgozik, de illegálisan szervezi a kommunista pártot, a sztrájkokat. Vezetője a ruszin munkások felkelésének, akik fegyvert ragadnak a Varsó felé haladó szovjet Vörös Hadsereg segítségére. A felkelés leverése után a cseh rendőrség átadja a magyar csendőrségnek, akikről egy régi katonatársa segítségével megszabadul.

Horthy-Magyarországba kerülve, újra bekapcsolódik a párt földalatti munkájába, letartóztatják, szerencsés véletlen segítségével megszökik és Bécsben, emigrációban, sok-sok tapasztalattal gazdagodva folytatja kommunista tevékenységét.

*

Illés Béla, a kommunista író, a párt életét, a párt szavát foglalta könyvébe bátran, szenvedélyesen, a hibákat ostorozva. Az elvhű, a tiszta kommunisták mellett, akik keményen szorítják kezükben a harci fegyvert még a legnehezebb körülmények között is, bemutatja a kishitűeket, a gyávákat, az árulókat, a belső széthúzást, a meddő vitákba fúló frakciós harcokat. Részvevője az eseményeknek, amiről ír, éles megfigyelő, kiváló elbeszélő. A könyv olvasásakor az olvasó meg van győződve arról, hogy ez valóban csak úgy történhetett, ahogyan ő leírja. Öszintesége, pártűsége teszi maradandóvá a regényt.

Ez a könyv is főképpen a fiatalokhoz szól. Azokhoz a fiatalokhoz, akiket jelentős részükben a múltévi ellenforradalom eszmei előkészítői revizionista ideológiájukkal, demagóg módon megzavartak és felhasználtak népellenes céljaikra. Meg kell ismerkedniök ezeknek a fiataloknak a proletárforradalom és burzsoá ellenforradalom közötti harc törvényeivel, az 1919-es Magyar Tanácsköztársaság és az utána következő fehér terror tanulságaiival. Ez a könyv is megérteti velük, hogy hazánkban, ahol egy rövid ideig tartó proletárdiktatúra után a fehér terror és fasiszta uralom évtizedei következtek, a szocializmus vívmányainak és a proletárdiktatúrának békés, azaz demokratikus felszámolása csak kispolgári ábránd lehet. A proletárdiktatúra és a szocializmus vívmányainak felszámolása feltétlenül fehér terrort, faszizmust hoz.

Szegő Imre

A tűz és jácint nevében

Egy verskötet margójára

Van abban valami jelképszerűen izgalmas véletlen, hogy nemzetünk irodalma éppen egy halotti beszéddel kezdődik. Iróink, költőink java századokon keresztül a létezés és elmúlás nagy kérdéseire keresi tusakodva a választ. Az orosz irodalom a regényben, az angol a drámában, a francia az esszében, a magyar a lírában fejezte ki önmagát legteljesebben és gyakran a legmagasabb színvonalon. Költészetünk egésze már-már tragikus pátozzsal zengő kórus: a történelmi-társadalmi sorsot vádoló kozmikus sírversek és az egyre megújuló remények énekeinek megszólaltatója. A vers nálunk mindenkor több volt, mint egy a többi műfajok közül. A költemény nekünk valamelyest erkölcsi műfaj is. Nagy költőink alkatuknál és szerepüknél fogva közelebb rokonságban vannak a prófétákkal, mint a szavak gyémántköszörű műveivel. E földön, a nemzeti lét igazságait legtöbbször két rimelő sor között mondták ki, Petőfi, Ady, József Attila módján. Ha talán túlzás is Szerb Antal meghatározása, hogy a vers az emberi világ legnagyobb teljesítménye, egy azonban bizonyos, a magyar líra finom rezdüléssel jelzi, hol, merre tartunk és milyen erőkhajadnak a lélek mélyén.

Egy jónevű fiatal költő, Nagy László, néhány hónappal ezelőtt megjelent kötetében (Vasárnap gyönyöre) e szempontból vallatom egyik legszebb költeményét, a Rege a tűzről és jácintról címűt. Ünnepi felelősséggel jegyzem le, hogy e verssel a magyar költészet kincsestára gazdagodott. Nem az a célunk most, hogy elemezzük a kötet értékét, vagy akár e verset magát, amelyben Nagy László megjeleníti apja, a tűz, és anyja, a jácint öregedésének pusztító folyamatát, a „zászlós halál” árnyai alatt. A részletes bírálat esetében itt utalnunk kellene e nagyobb terjedelmű rapszódia mértani tisztaságú szerkezeti fölépítésére, a képek meghökentető érzékletességére, arra a bartóki alkotásokra emlékeztető színösszeállításra, szenedélyre, amely e líra sajátja. Nagy László Juhász Ferencsel együtt kétségkívül új területet fedezett föl a magyar költészet számára. E szimbólumokkal, látomásokkal, mítoszokkal teli tájra, ahol „nyári arannyal, gyönggyel, vérrel jaggató szekerek” suhannak át, a poézis puha holdsugara hull. Új, érdekes költészet ez, mely egyszerre ősi és modern, egyszerre rokona a regős énekeknek és a szürrealista költészetnek is.

A tűz és jácint kapcsán néhány elvi jelentőségű problémát vetünk fel, egykét szeljegyzetszerű gondolatot, amelyet a könyv olvasása során támadtak, illetőleg érlelődtek meg a kimondásra.

*

Költészet és halál

Mennyi borongás, árny, füstként szálló köd a versben. A halál költészete ez? Oly gyászmenet vonul itt fenséges szépségben, hogy megilletődötten szemléljük. A szépség ruhájába öltözött szomorúság nem leverően hat, hanem felemel. A mulandóság törvényszerűségének mélyébe pillantva, a kozmikus testvériség árama zúg át lelkünkön. A szocialista költészet nem törekedhet ennek kifejezésére? Tagadjuk meg a sejtelmet sugárzó halk szót, a jelképet, szimbólumot, mondván, hogy mögötte az ellenség rejtőzködik? A szocializmus az ember kiteljesedésének történelmi mozgalma. Ember vagyok: a költészet nemcsak a termelési eszközökhöz, hanem az élet és halál kérdéseire való viszonyom művészi megfogalmazása is.

Mi a vers?

Mi a vers lényege? Mintha azt kérdeznők, mi a madár röpte, mi az ég kéksége? Riedl Frigyes szerint „a semmiből világot teremtő fantázia teszi a művészt valóban művésszé”. A Rege a jácintról és a tűzről a képzelet valóságos tűzijátéka. Vajon a képek varázsa, ez a festői elem bűvöl-e el bennünket a versben? Kétségkívül ez is. A kép azonban csak addig fénylik a költeményben, amíg eszköz és nem cél. A képtobzódás rákos elburjánzódása hovatovább extatikus látomások sorozatává válik, olykor a gondolatszegénység takarójává. Tudjuk, néha csillog, foszforeszkál a rothadás folyamata is. Talán a zenei elemek avatják a verset elsősorban költeménnyé? Nem, ez is csak szolgálója a versnek, mely ha elhatalmasodna, általa a költemény nem lenne más, mint a szavak bűvészmutatványja, megtanulható formalista trükk. Goethei követelmény: a mértéktartó arány. S itt a vers lényegének keresése kapcsán hadd szögezzük le: a költő nem festő és nem zenész, hanem a gondolat — s nem akármiféle gondolat — kifejezője, azé, amely felfedezi számunkra az ember és a dolgok olyan össz-

szefüggését, amelynek feltárására csak a poézis ereje képes.

A fogalmazás fontosságáról

Mennyire igazak a sorok. Igazak és szépek. A jó fogalmazás teljes fegyverzettel szereli fel a gondolatot. A legnagyobb igazság is kicsorbul, hazugságként hat, úgy bizony, ha rosszul fogalmazod meg.

Jelzők és igék

„Ha a halálban megelőzlek, ne sirass engem, anyám, de élni akarok, élni! — a te dicsőségredre, anyám.”

Érdekes sajátossága e verseknek, hogy minden színességük ellenére, milyen keves bennük a jelző. Vannak költők, sőt irodalmi korszakok is, amikor a jelző, máskor meg az ige a vers legfontosabb nyelvi eleme. A ifjúkori Babits és Tóth Árpád például tipikusan „jelzős költők”, s az impresszionizmus jelzős irodalmi korszak. A passzív hajlandóságú, a világot inkább nézőként szemlélő költők írásaiban, mintha inkább a jelző, a cselekvő harcos költők műveiben pedig az ige az uralkodó. A „versekkel csatázó” költők forradalmár írásainak alappillére a „vasztagú tett” nyelvi megfelelője: a dísztelen ige.

„Haj rege rajta”

Nagy László ún. népi költő, nemcsak származása, hanem élményanyaga és kifejezésformái szerint is. A faluról jött költő — ezt bizonyítja az ő példája is — tarisznyájában hozza a költészet hamuba sült pogácsáját. Költői öröksége nagyobb, mint azoké, akik a városból indultak el. A „Vasárnap gyönyöre” versei mindegyikéből a falusi hajnal sugárhabja patázik. Ha a természetközelség élményének ily nagy jelentősége van, akkor hosszú ideig még a parasztasszonyok fogják szülni java költőink nagyobb seregét, mindaddig, amíg a városok körengetébe is el nem jő az erdő serege. A fentiekből következik, hogy a mi költészetünk hajlamos a narodnyik megbetegedésre. Magyarország egy évszázaddal ezelőtt még a szó politikai és társadalmi értelmében is jobbára város nélküli, azaz falusi ország volt. Öntudatos polgárság, polgári forradalom híján nem sarjadhatott ki izmos gyökerű, városi szemléletű irodalom.

Az irodalmi narodnyikság egyik legfőbb veszélye, hogy mitizálja a falusi

életformát, megszépíti a szegénységet, ahelyett, hogy fellázítana ellene. A narodnyik homályban a fasizmus bacilusai könnyen táptalajra lelnek. Aki túl nagyot kortyol e narodnyik forrásból, olyan igézet rabja lesz, mely ama regebeli szarvasfiakat megejtette. Örökre fogva tartja őket a föld-erdő misztikája.

„Berek éjjeledből, bújj ki pogány fajta, itt süt a nap, ide gyere bánataim atyja.”

— éneкли Nagy László.

Bűvölő, bájoló dala olyan, mintha táltosok kihűlt ajkán, vagy hajdani áldozó ligetek mélyén lelte volna meg. Thomas Mann szerint, mélységes mély a múltnak kútja. Hadd tegyük hozzá illő alázattal; aki túlságosan e kút fölé hajol, elfeledi a jelent és oly szomorú lesz, mint az elfeledett népek süppedt sírja a történelem országútján.

*

Hová?

Hová vezet e költőnk útja, merre líránk jövője? Semmi esetre sem a sematizmus felé. Az irodalom kritikai ábrázolás nélkül valójában nem irodalom. Gorkij meghatározása értelmében az író sírásó is, bába is. A múlt oszló hulláját eltemetni, a jövő születését elősegíteni pedig nem lehet e funkció nélkül. Ami jogos a kérdés: honnan, melyik irányból, milyen erők javára? Aki e honban tollat fog kezébe, az félszemével Petőfire tekint, neki tartozik számadással. Lehet-e a magyar költő — ha e rangra valamelyest is méltó — a nép javának, vagy ami ezzel egyet jelent, a szocializmusnak ellensége? (Azokat, akik most külföldön tőkés baksisért megrugdossák szülőanyjukat — hazájukat —, nem tekinthetjük íróknak.) A szocializmus igenlése, hacsak nem játszunk a szavakkal, nem lehetséges a párt elvi irányító szerepének elismerése nélkül. Igen, *elvekkel és nem szempontgyártó bürokratákkal*, akik — mint erre annyi példa volt — a finomművű hegedűtől is azt kívánják, hogy dudahangon harsogjon. Lenin írja: *„Mind den művésznek, aki művésznek tekint magát, joga van szabadon, eszményének megfelelően, mindentől függetlenül alkotni.”* S mindehhez hozzáfűzi: *„Természetesen mi kommunisták vagyunk... Tervszerűen kell irányítanunk ezt a folyamatot és ki kell alakítanunk eredményeit.”*

Nagy László verskötete ürügyén nem idézhetünk igazabbat.

Vihar Béla

Készülő lexikonok, irodalomtörténeti könyvek

Nemcsak a tudományos világ, a szakirodalmak művelői, írók, művészek, tudósok, hanem a legszélesebb olvasóközönség érdeklődésére tarthat számot, hogy milyen lexikonok kiadására kerülhet sor a közeljövőben.

Lexikonjaink — négy kivételével — a második világháború befejezése előtt jelentek meg. Ezek ma már tartalmukban és szemléletükben nagyrészt használhatatlanok. Tárgyi anyaguk elévült, világ-szemléletük túlhaladt.

Szükség van tehát olyan lexikonokra, melyek számolnak a világon és a hazánkban végbement politikai, társadalmi változásokkal és a tudomány fejlődésével.

Kérdéssel fordultunk Kovács Mátéhoz, a *Magyar Enciklopédia* főszerkesztőjéhez: Milyen lexikonok készülnek, milyen nagy és kis lexikonok kiadását vették tervbe?

A következő összefoglaló tájékoztatást kaptuk:

Ha a megjelenés sorrendjét nézve későbbi időpontban is jelenik meg, de művelődéspolitikai jelentőségénél fogva a *Magyar Enciklopédia* megalkotása érdemli a legnagyobb figyelmet.

Hogyan készül a Magyar Enciklopédia?

1951-ben merült fel a Magyar Enciklopédia megalkotásának gondolata. A Tudományos Akadémia az elvi és a szerkesztési előkészítés céljából bizottságot alakított.

Elkészültek az enciklopédia részletes tervei, a szerkesztés irányelvei és módszerei. Továbbá a teljes címjegyzék és a nagyobb cikkek tartalmi vázlata. Ugyancsak megkezdődött a térképek, képek, táblázatok és bibliográfiák tervezése. A tervek szerint az enciklopédia százezer cikket tartalmaz, szövegének terjedelme 3000 szerzői ív.

A tervek szerint 24 kötet készül, kötetenként 1000 oldal. A 24. kötetben jelenik meg a teljes név- és tárgymutató.

Kis Magyar Lexikon

Az eredeti tervek szerint a *Kis Magyar Lexikon* az Enciklopédiával párhuzamosan készült volna el és közvetlenül azután jelent volna meg, mint annak gyors tájékoztatást szolgáló, széles körben hozzáférhető, rövidített népszerű kiadása. Azonban mindjárt, az előkészítő munkák elején kitudt, hogy sürgős szükség van

a kis lexikonra. Ezért a végleges tervben minden mást megelőzve ez került az első helyre. Szerkesztése oly mértékben előrehaladt, hogy 1957 őszén nyomdába adható és 1958 második negyedében kerül a könyvpiacra. A *Kis Magyar Lexikon* kétkötetes lesz, 50 000 cikket tartalmaz. A kitűzött cél: az egész ismeretanyagból, közérthetően megírva, egyetememes képet adni.

22 kis lexikon

Huszonkét különféle lexikon készül, nagyobb részük az Akadémiai Könyvkiadónál.

A kiadásra kerülő kis lexikonok a hatalmas anyag összegyűjtésével, kritikai feldolgozásával, a huszonnégy kötetes Magyar Enciklopédia szerkesztési munkáját könnyítik meg.

1958-ban jelenik meg a Magyar Irodalmi Lexikon, mely irodalmunk teljes anyagát öleli fel napjainkig.

Sor kerül a Művészeti Lexikon kiadására is. Feldolgozásra kerül a magyar és az egyetemes művészet.

Előkészítés alatt áll: világirodalmi, pedagógiai lexikon, azonkívül jogi, természettudományi, orvosi szaklexikon.

1957 végén kiadásra kerül a *Művészet-történeti ABC*; ez a mindennapi életben használt művészet-történeti kifejezéseket magyarozza, illusztrációkkal.

Készül a *Filmlexikon*, továbbá a *Szülők Könyve* című pedagógiai tanácsadó, ez utóbbi jövőre jelenik meg.

Még meg kell említeni az *Encyclopaedia Hungaricát*. Ez a megjelenő lexikonok magyar és magyar vonatkozású anyagát dolgozza fel. Magyar történetet, művészetet, irodalmat, néprajzot, zenét stb. Angol, orosz, francia nyelven jelenik meg.

Többi könyvkiadónk lexikontervei

A Bibliotheca Könyvkiadó kiadja Szerb Antal *Világirodalomtörténetét*, azonkívül a *Történelmi Kis Lexikont*, Pamlényi Ervin és Márkus László szerkesztésében, új kiadásban jelenik meg a *Földrajzi Lexikon*, ezenkívül kiadásra kerül Benedek Marcell szerkesztésében az *Irodalmi Lexikon*.

A Gondolat Könyvkiadó ókori lexikonnal lép a közönség elé. Szerkeszti: Harmatta János és Borzsák István.

A KÖNYV TÖRTÉNETÉBŐL

Az Elzevierek

Németalföld a XVI. század derekán, öröklés útján a spanyol Habsburgok kezére került. Ez az uralomváltozás a holland és flamand protestánsoknak kemény megpróbáltatásokat ígért. A spanyol katolicizmus túrhetetlen, ádáz ellenfelet látott a németalföldi protestantizmusban. Ebből törvényszerűen következett, hogy előbb-utóbb kirobban köztük a harc, annál is inkább, mert a helyzet élesedését nemcsak a vallási ellentétek indokolták. A hatalmas spanyol államadósság enyhítése céljából a kincstár számára igen kívánatos volt a gazdag németalföldi protestánsok vagyonának elkobzása.

II. Fülöp a spanyol mintájú abszolutizmus megteremtésére 1567 augusztusában Alba herceget küldte seregei élén Németalföldre. A spanyol hadsereg legázolhatta Flandriát, de a zsoldosok itt nem pusztán zsoldosokkal kerültek szembe, hanem beleütköztek egy önvédelemre képes társadalom ellenállásába. Az északi tartományok ötévi, szívós felkészülés után, Orániai Vilmos vezetésével, 1572-ben megkezdték szabadságharcukat.

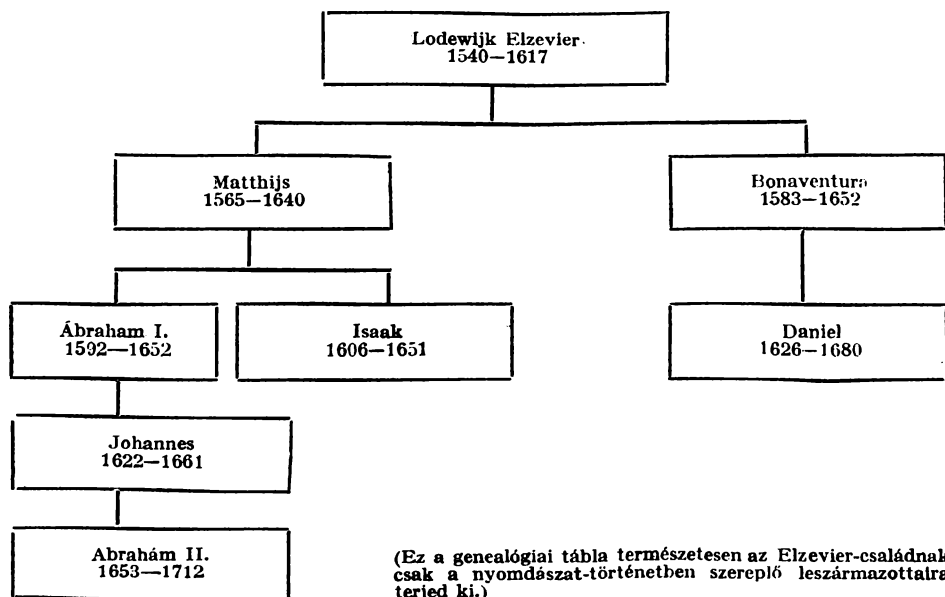
A flamand protestánsok közül sokan már a spanyol csapatok bevonulása előtt külföldre menekültek. Sokan Alba her-

ceg kegyetlenkedései miatt a megszállott területekről szöktek meg. 1579 után azonban, amikor létrejött a harcban sikeresen helytálló, hét északi tartomány szövetsége: az utrechti unió, a szétszórt flamand protestánsok tömegesen költöztek északra.

1587-ben a menekülők közt volt egy antwerpeni könyvkötő is, Lodewijk Elzevier. Egy ideig a rajnamenti Weselben tartózkodott, később Douaiban telepedett meg. A hét tartomány egyesülése után ő is elhatározta, hogy az unió területére költözik. Már ekkor foglalkozott azzal a gondolattal, hogy a könyvkötőmesterséget a könyvkereskedéssel cseréli fel. Ezért az egyeteméről híres Leident választotta lakóhelyül.

A cégalapítás

1580-ban érkezett népes családjával együtt a holland szellemi élet akkori központjába, Leidenbe. Az egyetem tőszomszédságában vásárolt egy házat, s abban könyvkötőműhelyt és könyvkereskedést nyitott. Vállalkozását azonban nem kísérte anyagi siker. Nemsokára házát is el kellett adnia. De a könyvkereskedéssel nem hagyott fel. Sőt, 1583-tól

(Ez a genealógiai tábla természetesen az Elzevier-családnak csak a nyomdászat-történetben szereplő leszármazottakra terjed ki.)

kezdve olykor-olykor könyvkiadással is próbálkozik. Több nyomdával dolgozott. Az első Elzevier-kiadású könyvek eléggé igénytelen, silány külsőben jelentek meg.

Anyagi helyzete nem javult, s hogy kilenc gyermekét — hat fiát és három lányát — felnevelhesse, 1586-ban elszegődött az egyetemre, kapusnak. Egy év múlva az egyetem kuratóriuma hozzájárult ahhoz a tervéhez, hogy az egyetem telkén, a bejárattal szemben kis földszintes épületet emeljen, s ebben folytathassa könyvkereskedői tevékenységét. Szoros kapcsolata az egyetemmel, a tanárok és diákok könyvellátása hasznalhajtó üzletnek bizonyult. Pár év múltán megengedhette magának, hogy újból csupán kedvenc foglalkozásának, a könyvkereskedésnek éljen. Ettől kezdve évente ellátogatott a Frankfurt am Mainban rendezett, tavaszi és őszi könyvvásárookra. Szorgalmasan építgette külföldi kapcsolatait. Az 1600-as években német és francia üzletfelei már őt tekintik a holland könyvkereskedelem legfőbb képviselőjének.

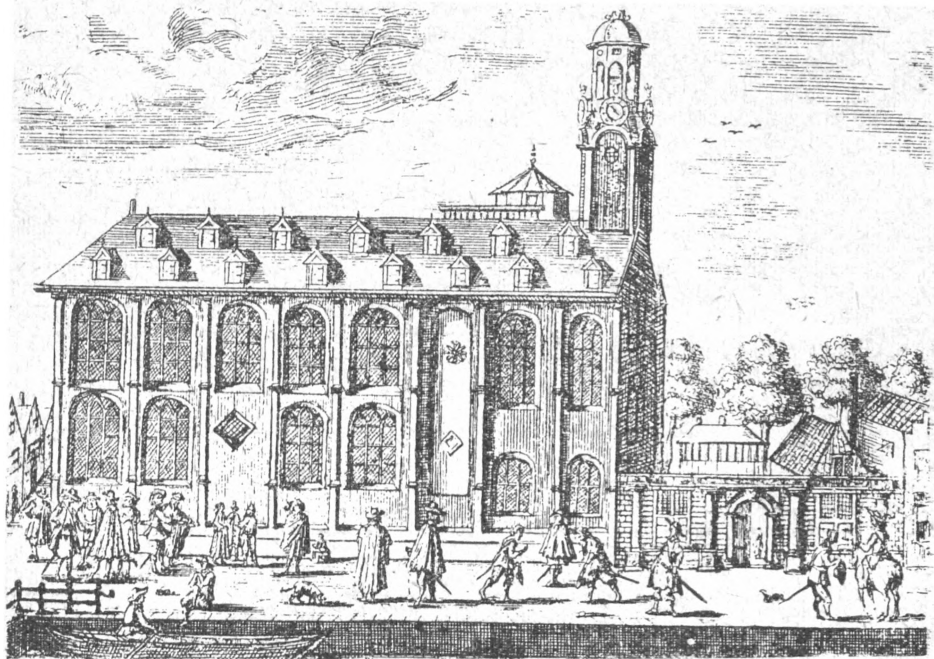
Gyerekei — kettő kivételével — mind elszéledtek hazulról. Egyik fia Hágában, a másik Utrechtben nyitott könyvkeres-

kedést. Csak a legidősebb és a legfiatalabb fiú: Matthijs és Bonaventura maradt hű a szülői házhoz. Ők voltak atyjuk segítőtársai az üzlet vitelében. A cégalapító Elzevier 76 éves korában még azt az örömöt is megérte, hogy egyik unokája, Isaak, házasság révén nyomdához jutott.

Isaak Elzeviert 1620-ban az egyetem nyomdászává nevezték ki. Jól felszerelt, betűvel bőven ellátott nyomdája kitűnően működött. Isaak azonban háborús veszélytől tartva, el akarta hagyni Leident, s 1625 decemberében eladta nyomdáját Bonaventurának és Abrahamnak, az Elzevier-könyvkereskedés akkori két társtulajdonosának.

A Reszpublikák sikere

Az egyesült hét hollandi tartomány, fegyverrel kivívott függetlensége birtokában, a XVII. századi Európa leggazdagabb országává lett. Megvagyonosodott polgárai, a hajótulajdonosok, kereskedők, céhmesterek a szellemiek terén is igényesnek mutatkoztak. Virágzott a holland festészet, mert a polgári lakások falait szívesen aggatták tele csendéleteket és mulatozó parasztokat ábrázoló

A leideni egyetem épülete és mellette a magas fedelű, földszintes Elzevier-ház

festményekkel. A leideni egyetemen Európa-szerte ismert nevű professzorok tanítottak, mert a hollandi polgárság büszke volt egyetemére és készségesen hozott áldozatot érte. Amint a középkorban az egész latin műveltségű Európa tanulni vágyó fiai a párizsi egyetemen találkoztak, úgy a XVII. században az európai protestáns tudományosság fellegvára Leiden. Könyvre is örömmel költött a hollandi polgár, ha tartalma érdekelte és formája megnyerte tetszését. Igényei azonban különböztek azoktól a kívánalmaktól, amelyeket a francia és német nyomdászoknak kellett kielégíteniük. A főúri teremkönyvtárakban csak fólió és negyedréti alakú könyvek kaphattak helyet a nagy falfelületeket borító könyvespolcokon. És csak az ilyen nagy alakú könyvek elé lehetett szép barokk címlapot szedni, a költségeket viselő, főrangú pártfogó nevét harsányan kiemelve. A hollandi polgár jobban kedvelte az egészen kisformátumú, zsebbe süllyeszthető könyveket.

Az Elzevier-nyomda új vezetői jól ismerték a vásárlók ízlését, biztos érzékkel döntöttek a kisméretű könyvvel szemben. Könyveik többsége tizenkettedréti nagyságú, s nem magasabb 11—12 centiméternél. (A könyvespolcon is jól mutat, ha csupa kisalakú könyv, tegyük fel, csupa „elzevier” sorakozik egymás mellett.)

A jól megválasztott formátum is hozzájárult a sikerhez. Am a döntőfontosságú kérdés mégis az volt: mit nyomtassanak, mire kíváncsiak az olvasók? A nagy világrésszel kereskedő, sokat utazó, hajózó hollandi polgárt mi érdekeltette volna jobban, mint idegen országok földrajzi leírása, lakosságuk, vallási viszonyaik, politikai és katonai helyzetük, állami berendezésük ismertetése. Így született meg a különböző államok földrajzát, történetét és közügyeit bemutató *Reszpublikák* sorozata. (Közügy latinul: res publica; innen a sorozat elnevezése.)

Az első, 1625-ben megjelent kötet Angliáról szólt. Az angolok voltak a hollandok legfőbb kereskedelmi partnerei. A következő kötet a földközi-tengeri kereskedelem központját, Velencét ismerteti. Magyarországról szóló kötetet is adtak ki az Elzevieriek. Szerzőjét nem ismerjük, de van némi alapja annak a feltevésnek, hogy egy Németalföldre menekült cseh tudós írta. Egy negyedszázad alatt 35 Reszpublika jelent meg; az utolsó Japánról szólt. (Ez a kötet történetesen nem a leideni, hanem az amsterdami Elzevier-nyomdában készült.) Egy-

egy szép kiállítású, pergamenbe kötött Reszpublika ára egy hollandi forint volt.

A feltörekvő hollandi polgárok azonban gyakran keresték a könyvpiacra a latin klasszikusokat is. Akár olvasták, akár nem, Horatius, Vergilius, Cicero és a többiek nem hiányozhattak egyetlen polgári család könyvtárából sem. Mi sem természetesebb, mint hogy az Elzevieriek 1629-ben megindítják a latin klasszikusok sorozatos kiadását. Horatiusszal és Ovidiusszal kezdték, Caesar, Plinius, Terentius és Vergilius következett utánuk. Mindenik kötet igen izléses külsőben jelent meg. *Alphonse Willems*, az Elzevieriek monografusa méltán írja a Caesar-kötetről: „*a legirigylésreméltóbb kincs volt, amellyel a könyvbarátok gyűjteményüket gazdagíthatták*”.

Mindkét sorozat átütő sikert aratott Hollandia határain túl is. Ettől kezdve a leideni Elzevieriek mesterjegye (szilfa alatt álló remete) a hozzáértők számára biztosítéka a színvonalas tartalomnak és a jól gondozott kiadásnak. Hasonlóképp a legjobb ajánlólevél, ha a könyv impresszumában Leiden latin neve mellett az Elzevier-nyomda szerepel (*Lugdunum Batavorum, ex officina Elzeviriana*).

Kiadták sok kortárs-író munkáit is és a tudományos művek egész sorát. Ha valamennyi tudományos kiadványukat be akarnók mutatni, akkor a tudománytörténet jónéhány, XVII. századbeli nagyságát kellene felvonultatnunk. Megelégszünk annyival, hogy a nagy jogászt, *Hugo Grotiust* és a leideni egyetem két kiváló tanárát, *Joseph Scaligert* és *Johannes Coccejust* említsük az Elzevier-cég szerzői közül.

A két Elzevier, Abraham és Bonaventura, a kor legmegbecsültebb nyomdászaik közé emelkedtek. Pedig éppen honfitársaik között akadtak erős vetélytársaik. Antwerpenben dolgozott *Balthasar Moretus*, akinek a könyveihez *Rubens* rajzolta a címlapokat. Az amsterdami *Blaeu*-nyomdában ekkor készültek a nagyméretű rézmetszetes térképek, az Atlas Novus és az Atlas Major gyönyörű kötetei. Az Elzevieriek azonban minden vetélytársukat felülmúlták szellemük élenkségével, sokoldalúságával és üzleti mozgékonyaságukkal.

Az amsterdami nyomda

1652 augusztusában meghalt Abraham, és egy hónap múlva követte őt Bonaventura is. A leideni nyomda fiaik: Johannes és Daniel kezébe került. Mindketten

elsőrangú kiképzést kaptak, tanulóéveiket a kor legkiválóbb francia könyvkiadója, *Pierre le Petit* párizsi könyvesboltjában töltötték. Johannes egy évig hallgatója volt a leideni egyetemen, Daniel a párizsi egyetem bölcsészkarán hallgatott előadásokat. Együttműködésük igen sokatígérő volt, de mindössze két és fél évig tartott. Daniel házassága miatt Amsterdamba költözött. Ott betársult a cégalapító Elzevier egyik unokájának nyomdájába és könyvkereskedésébe.

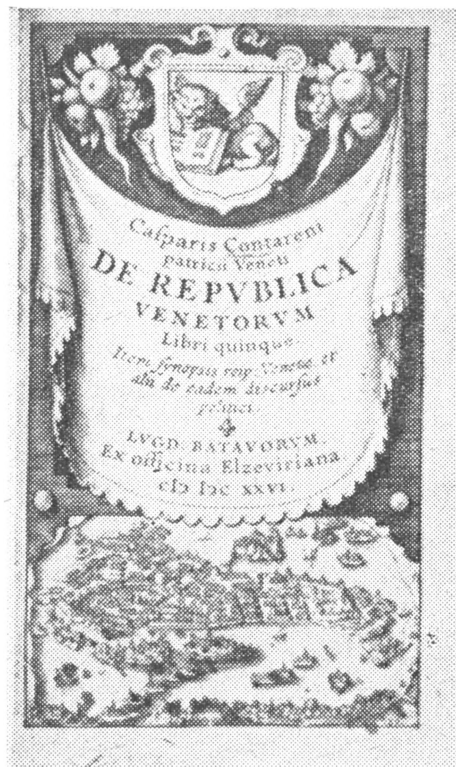
Johannes magára maradván nem tudta a vállalatot a régi színvonalon megtartani. Kevés volt benne a kezdeményező erő: a könyvkiadásról lemondva, inkább megrendelésre dolgozott. Korán, 1661-ben, meghalt és a leideni nyomda húsz évig özvegyének gondjára bízva működött, míg nagykorúvá lett fia, a második Abraham 1681-ben át nem vette a nyomdát.

Daniel viszont éppen akkor talált önmagára, amikor társa visszavonult a munkától. Vezetése alatt föllendült az amsterdami nyomda, Descartes, Comenius, Milton, Hobbes kiadásával újból kivívta a nemzetközi rangot az Elzevier-név számára.

1680-ig mindkét Elzevier-nyomda megőrizte tekintélyét. Sokan utánozták, visszaéltek nevükkel. Ők is adtak ki könyveket álnév alatt. Sőt attól sem riadtak vissza, hogy utánnyomják külföldi szerzők, főként *Corneille*, *Racine* és *Molière* műveit. Erre nézve igen érdekes megállapítást tesz legújabb könyvében egy francia könyvtörténész, *Jean-Alexis Néret*: „*Szerzőink egész sorát kiadta az Elzevier-nyomda is. Nem fizetett nekik tiszteletdíjat, de hála a holland nyomdásznak, műveik olyan publicitást kaptak, amelyet a rue Saint-Jacques könyvárusai sohse tudtak volna biztosítani számukra.*” Íme a bizonyíték, hogy az Elzevierek az európai könyvpiacon mennyivel nagyobb szerepet játszottak, mint a francia kiadók és könyvkereskedők.

1680-ban, Daniel elhunytá után, özvegye áruba bocsátotta a nyomda fölszerelését. Betűanyagát szerencsére az antwerpeni Moretus-nyomda vásárolta meg. Ilyen úton-módon *Christoph van Dyck* (és nem Anthonis, a festő) éles metszésű, finom reneszánsz antikvári máig fennmaradtak, bekerülvén a *Moretus*-nyomda anyagával együtt a híres antwerpeni *Plantin-Moretus* múzeumba.

A leideni nyomda sorsa szomorú epizódusa az Elzevierek történetének. 1681-ben ugyan átvette vezetését Abraham II., de a nyomdász-famíliának ez a sarja

A Velencéről szóló reszpublika

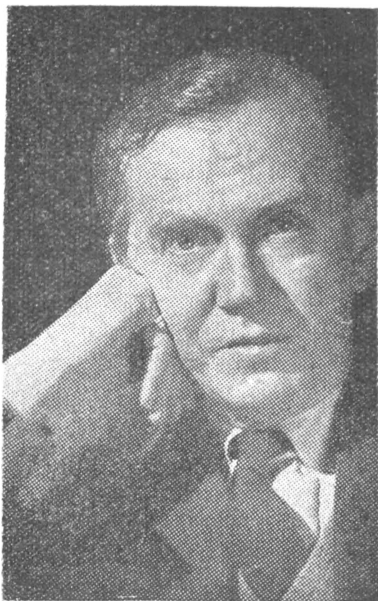
már nem érzett kedvet a mesterséghez, és a könyvkiadó alkotó munkájának szépségét sem érzekelte. Esküdtbíróként működött csaknem egész életén át. A nyomdát teljesen elhanyagolta. Segédei korrekcióra nélkül nyomtattak. Sohsem látott napvilágot több sajtóhibával zsúfolt nyomtatvány, mint az egykor európai híró Elzevier-nyomda működésének utolsó két évtizedében. Az egyetemi diszsertációkon kívül a nyomda esztendőkön át semmiféle más megrendelést nem kapott.

Az Abraham II. 1712-ben bekövetkezett halála után a nyomda betűanyagát és sajtóit elárverezték. A ház, amely bősége volt az Elzevierek világhírűvének, megmaradt. De csak 1807-ig. Történt ugyanis, hogy az egyetem épülete előtt, a csatornában egy puskaporral megrakott hajót vontattak. A hajó fedélzetén tűz támadt, a rakomány felrobbant, s a hajóval együtt az Elzevier-ház is a levegőbe repült.

Napjainkban már csak könyveik őrzik az Elzevier-nevet. Ők hűséges tanúk.

Kéki Béla

Egy nagy író kalandozása a bűnügyi regény körül

Nem kisebb ember, mint Aldous Huxley kongatja meg a vészharangot. Egyik legutóbb megjelent cikkében — kivonatosan a *Nagyvilág* közölte — arról az „íratlan cenzúratörvényről” ír, amely asztalfiókba rekeszti mindazokat a műveket, amelyek az előzetes kiadói megfontolások szerint nem számíthatnak sikerre. Nem is alaptalanul úgy érzi, hogy ezektől a megfontolásoktól jobban félhet az igazi irodalom, mint a kalandregény.

A detektívregény, a rémtörténet, a kalandos regény olyan tényezője az angolszász könyvpiacnak, amellyel enyhén szólva számolni kell. Nem célunk e riasztó közizlés társadalmi gyökereit kutatni, társadalmi hatását elemezni. Csak az irodalmi hatásairól szólnunk. A legsúlyosabb hatása: egyes írókat arra késztet, hogy a sikerért az „ellenség”, az irodalom alatti túloldal fegyvereivel vegyék fel a harcot. Georges Simenon — például — évente négy-öt bűnügyi történetet dob a piacra. Graham Greene-ről is azt írják kritikusai, hogy Agathe Christie babérajaira, illetve példányszámára pályáznak.

A bizonyítékok súlyosan terhelőek. A Greene-regényekben hemzseg a bűncselekmény, a rendőr és detektív. Az *It's a Battlefield* egy sikeres nyomozás története, a *Brighton Rock* gengszterbandák harca és két gyilkosság; az *Orient Express*-ben egy hamis útlevétellel menekülő

orvos, egy zsaroló, homoszexuális újságíró utazik a vonaton, és hogy teljes legyen a társaság: Ausztriában még egy gyilkos is csatlakozik hozzájuk. Legutolsó regényeinek egyike bécsi bűnügyi történet a város 1945-ös felszabadulásának idejéből. Az író az előszóban nyíltan megírja: „Ez a könyv nem arra való, hogy olvassák, hanem arra, hogy lássák.” A célzás félreérthetetlen: végeredményben az a leghasznosabb, ha az ember filmforgatókönyvnek írja meg a maga bűnügyi történetét s nem vár arra, hogy mások felfedezzék benne a filmszűzsét.

Greene tudja mit csinál, s önmagának is kritikusa. Műveit kétféle megjelöléssel illeti. A komoly regény: „novel”, a másik fajta az „entertainment”, vagyis szórakoztatás. De a „novel” sem sokkal szolidabb; például a Hawthorne-díjas *Hatalom és Dicsőség* egy öreg, bünnös és részeges pap menekülésének és üldöztetésének története.

Nincs a bűnügyi regénynek olyan bevált fogása, amelyet fel ne használna, vagy leleményével meg ne toldana. Néha már az első oldalak arra utalnak: „vigyázat olvasó, titok következik”. A Brighton Rock így kezdődik: „Hale alig volt néhány órája Brightonban, már tudta, hogy meg fogják gyilkolni.” Az *Orient Express* titokcsomóinak kibogozásához csak Poirot mester hiányzik, mégpedig nagyonis. mert a rendőrség ártatlan embert küld halálba, a gyilkost pedig futni engedi. Sok helyen — főleg a fejezetek végén — az olvasót gondosan elhelyezett meglepetés várja, akár a szellemvonalat sikítani vágyó utasát a jól időzített csontváz.

A mi korunk — írja Greene — különös módon reagál a brutalitásra. Van valami nosztalgia abban az örömben, ahogyan rávetjük magunkat a gengsztertörténetekre.”

A brutalitás realista festése nem hiányzik az író sok színű palettájáról. Pinkie-nek, a *Brighton Rock* kölyök-gengszterének zsebében ott a vitriolos palack, s sokáig nem tudja eldönteni, leöntse-e vele a szerencsétlen kis pincérlányt, vagy feleségül vegye, hogy ne tanúskodhassék ellene. Az olvasó izgulhat, mi lesz a lány sorsa: vitriol vagy anyakönyvvezető.

Mindezért nem lehet mentség az, hogy az angol irodalomban rendkívül erősek a bűnügyi történet hagyományai, hogy például Dickens utolsó, félbenmaradt műve is (*Edwin Drood*) detektívregény. Az sem, hogy a kalandregényírás családi vonás Greene-éknél, hiszen nagybátyja, Robert Louis Stevenson, a *Kin-*

cses *Sziget* klasszikussá magasztosult szerzője volt.

Igazi mentség csak az írói alkat lehet; hogy a bűnügyi témakör nem öncél, hanem pusztá nyersanyag, mint ahogy Dosztojevszkij műveiben azért olyan sűrű a gyilkosság és más bűneset, mert ezt az autonóm Dosztojevszkij-világ törvénye kívánja, nem pedig azért, mert az író ily módon vadássza a hatást. Greene világának — aki tudatosan sem esik messze a társadalomellenes cselekedet. Hogy leírja, az néha a közönség alantas ösztöneihez szól, de amiért leírja: az mindig nemes szándék.

Ez a társadalom Greene felfogása szerint olyan, hogy szinte kivívja maga ellen a bűnt, amely nem más, mint gyönge emberek pallója, amit életük kátyúja felé feszítenek. Kié ez a világ? Az író így felel: „*Colleonié,* a csekkönyveké, a rendőrségé, a prostituáltké, a parlamenté és a törvényé, amely megmondja: ez a jó, ez a rossz.*”

Ezt a világot — erre tanít Greene — farizeus szellem, az erkölcsi értékek eltorzítása jellemzi és szociális igazságtalanság uralja; rendőri és adminisztrációs intézkedések tartják fenn.

A legsötétebb a kép legmarkásabb regényében, a *Brighton Rock*-ban. Az előkelő szálloda mellett — fenyegető szimbolumként — öreg ember szedi össze a rongyokat és ételmaradékokat. A rendőrség üldözi a kapca-gengsztereket, de cinkosi viszonyt tart fenn a tőkeerős gengszterrel, aki azon az úton halad, hogy konzervatív képviselő lesz belőle. Meggyilkolnak egy embert, de senki sem törődik ezzel, csak Ida Arnold — afféle „tisztességtudó utcalány” — egy közönséges és szentimentális nyárspolgári lény, aki halála előtt néhány órát töltött az áldozattal, s ravasz furfanggal nyomozza a bűnesetet.

Azért, hogy ez a világrend olyan, amilyen, Greene elsősorban az üzletembert ülteti a vádlottak padjára. Szinte árad belőle a gúny, a megvetés, a gyűlölet, mikor Colleoniról, vagy az *Orient Express* Miattjáról ír. A nyárspolgári közönségséggel — a kicsik bűnével — sem tud megbékélni; a lélektelen örömhajszolással, az olyan emberek elégedettségével, akiknek minden joguk megvolna az elégedetlenségre, s ehelyett kutyák módjára, hitvány csontokon csámcsognak.

Aki nem törődik bele ebbe a világba, az vagy fellázad ellene, vagy menekül előle. Greene hőse nem a lázadó, hanem a menekülő ember. Van menekülő forra-

dalmára és papja, menekülő áldozata és gyilkosa. A modern irodalomban kevesen érzékelik ilyen realizmussal a félelmet; ezek a rendkívül tudatos alakok a félelem olyan mélységeibe zuhannak, mint Dosztojevszkij hősei.

Greene becsapja az olvasót: bűnügyet hirdet s mély lélekrajzot ad, izgalmas cselekményt kínál, de az izgalmas cselekmény nem önmagáért való, hanem azért van, mert az ember csak veszélyben, borotvaélen táncolva élet s halál között, veti le azt a bizonyos hét bórét.

A detektívregény azért nem kap irodalmi rangjelzést, mert hiányzik belőle a lélekrajz és a társadalmi talapat. Az alakok vagy olyan gyanúsak, akik nem bűnösök, vagy olyan bűnösök, akik nem gyanúsak. Vannak ezenfelül benne még tanúk, detektívek és áldozatok, csak éppen emberek nincsenek.

Társadalmi diagnózist detektívregény általában nem szokott adni. Cselekménye gyilkosok, áldozatok és nyomozók, nem pedig kizsákmányolók és kizsákmányoltak harca. Greene művei aligha tartozhatnak e műfajba, hiszen olyan pontosan érzékelteti a kapitalista társadalmat, hogy világosan jelzi az is, mennyire remeg alatta a kapitalista talaj; nem tartozhatik oda, mert élő és megdöbbentő alakok egész arcképcsarnokát festi meg; néhány szavas epizódsszeplőibe is életet lehel.

Sokak tanulhatott Greene-től, az újságírótól Greene, az író. Hosszú ideig dolgozott a *Times*-nál és a *Spectator*-nál. A most 53 éves író mögött több szenzációs riportutazás van. 1938-ban repülőgépen utazta be Mexikót. Ebben az időben hajtotta végre — Calles és Obregon nyomán — Cardenas elnök egyházpolitikai intézkedéseit. Greene erről könyvet írt, amelyet az akkori kritika túlnyomó része reakciónak és elfogultnak minősített.

Beszélnünk kell Greene katolicizmusáról is. 1927-ben tért át. Világnézete két okból is figyelmet érdemel. Az egyik az, hogy nem öröklött, hanem elhatározáson alapuló, szerzett meggyőződés; a másik pedig az, hogy az angol katolikus egyház nem államegyház, hanem egy kisebbség egyháza. Angliában katolikus írónak lenni: abban mindig van valami lázadászerű.

Greene katolicizmusa — a fenti könyv kivételével — nem hitvédelem. A bűn és bűnhődés, a világi hatalom és az isteni kegyelem, a jó és a rossz motívumai szerves alkotórészei brutálisan illúziómentes társadalomkritikájának, a körülötte folyó élet iránt érzett undorának.

1954-ben Vietnamban járt: ez második nevezetes utazása. Az út eredménye A

* A Brighton Rock egyik alakja, üzletember és egyben gengszterfőnök.

csendes amerikai című regénye; *éles szembefordulás az amerikai imperializmussal, a gyarmatosítással, a háború céltalan megszárlásával: egy nagy író drámai számonkérése, szenvedélyes azonosulás a gyarmati népek sorsával*. És egy jellegzetes Greene-alak, a „csendes amerikai”, aki a rosszat nem látja rossznak, az erőszakot erőszaknak, azt hiszi, civilizációs küldetést tölt be, amikor rombol, mert az ilyen ember cselekvési szabadságához nélkülözhetetlenül szükséges, hogy lelkiismeretét cinkostársává szelídítse.

A kritika feladata Graham Greenenél (kapcsolatban rendkívül érdekes. Voltak magyar irodalomtörténészek, akik kiásták az irodalom kriptájából például Gozsdu Eleket, vagy Tolnai Lajost, hogy bebizonyítsák: nem volt sikere, mégis kitűnő író. Külföldi értekezések azt bizonyítgatják: Graham Greene, *jóllehet óriási a sikere és példányszáma, mégis a legnagyobbak közé tartozik*. Az első jelenség a felszabadulás előtt meglévő irodalmi közöny bizonyítéka, a másik az,

hogyan az angolszászoknál közel sem vág úgy egybe a nagy siker a nagy irodalommal, mint Dickens és Thackeray korában.

Lényegében mégis az történt, hogy egy kivételes képességű bűvár leszállt a társadalom és az emberi lélek mélységeibe és onnan néha groteszk, néha mellbevágóan megdöbbentő, de mindenképpen érdekes leleteket hozott fel. Ezek a leletek reánk is tartoznak: nem csak nagy szenvedéllyel, de a művész csaknem határtalan elhithető képességével vallanak. Nemhiába sorolja Ehrenburg Greene-t a jelenlegi világirodalom legnagyobbjai közé.

Mintha csaknem másfél évtizeden keresztül nem törődünk volna ezzel. (Annak idején Dickens angol kiadásait igen gyorsan követte a magyar fordítás.) A negyvenes években Sötér István lefordította a *Hatalom és Dicsőséget*. Azóta nincs magyar hír a nagy angol regényíróról.

Most törlesztjük az adósságot: az idej magyar kiadói tervekben Greene három műve szerepel.

Lóránd Imre

A Táncsics Kiadó tervéről

A Szakszervezetek Országos Tanácsának kiadója a III. negyedévben két szép-irodalmi művet készül kiadni: Gárdonyi Géza *Hosszúhajú veszedelem* című regényét és Wodehousétól a *Rengeteg pénz-t*. Az Útikalandok c. sorozatban Germanus Gyula könyve jelenik meg: *A félhold fákó fényében*. Műszaki kiadványok: Bíró Károly—Ziegler Endre: *Egyen- és váltóáramú elektromotorok*, dr. Knapp Oszkár: *Általános műszaki segédkönyv* és Petrik Ottó: *Elektromos modellvasút* (két kötetben a Kis Technikus Könyvtár sorozatban).

Madách Imre csókája

Madách Imrének volt egy *Gioco* nevű tigrisszórú kis bulldogja, amely tizenöt éven át kísérte hűségesen a költőt. Madách nagy állatbarát volt és mikor *Gioco* kimúlt, hosszú ideig fájlalta és emlegette. Később egy csókat szerzett magának és azt tartogatta szobájában. Hogy miért madarat és miért nem kutyát, ezt így indokolta meg:

— A csóka száz esztendeig is él és így nem kell elpusztulását látnom.

Valóban a csóka öt évvel élte túl gazdáját.

Jókai Mór százazrei

Strauss „Cigánybáró” című halhatatlan daljátékának a szöveggönyvét Jókai Mór regénye nyomán egy Schwitzer nevű bécsi újságíró készítette el.

Mikor már kétségtelenné vált a „Cigánybáró” világsikere, Schwitzer Budapestre utazott és Jókainak 2000 korona szerzői részesedést kínált fel.

— Ön kap most tőlem kétezer koronát és ezért lemond minden további igényéről.

Jókai nem ismerte az osztrák újságírót, de az kitűnően ismerte a nagy magyar író szüntelen pénzzavarait.

Schwitzer számítása kitűnően bevált, Jókai örömmel kapott az ajánlaton, aláírta a szerződést és zsebvégát a jóidőben jött ezresbankókat. A délutáni tarokkpartinál eldicsekedett barátainak, hogy milyen könnyen jutott pénzhez.

— Soha még ilyen olcsón nem szereztem pénzt!

A barátok nem örültek. Elszörnyülködtek. Ők már tudták, hogy Jókai százazreket dob ki az ablakon. A Cigánybáró szöveggönyvében Schwitzer meggazdagodott. A barátok szavát vették Jókainak, hogy többé megkérdésük nélkül nem csinál üzleti tranzakciót.

De a nagy „sánsz”, a nagy alkalom nem ismétlődött meg Jókai életében.

Az 1956. év legszebb könyvei

Az a törekvés, hogy a könyvek művészi kivitelben készüljenek, egyidős a könyv-formának megszületésével. Ennek a művészetnek a fejlődésében nemcsak az játszott közre, hogy könnyebb érthetőség kedvéért a könyvek tartalmát illusztrálni akarták, de a könyvek, mint az irodalom, a tudományok hordozójának a megbecsülése is. Magyarországon a könyvművészet igen nagy hagyományokra tekinthet vissza. Misztótfalusi Kis Miklóstól Tevan Andorig a magyar könyv mestereinek hosszú sora mutatja ennek a művészetnek fejlődését, s nem egy közülük az ország határain kívül is ismertté vált. Ezeknek a hagyományoknak továbbfejlesztését, új tartalommal való megtöltését tűzte ki a magyar könyvkiadás.

Nem könnyű feladat volt. A felszabadulás utáni időkben a nyersanyagnehézségek, túlzott és helytelenül értelmezett takarékoság erősen visszahatott könyveink kiállítására. Amikor 1953-ban megnyílt az NDK kiállítása a Nemzeti Szalonban, szomorúan kellett megállapítanunk, hogy legszebb kiadványaink sem érik el a német könyvek átlagszínvonalát. Ekkor határozta el a Népművelési Minisztérium a Könyvípari Minisztériummal egyetértésben, hogy a magyar könyvművészet fellendítése érdekében nemcsak a szükséges gazdasági intézkedéseket teszi meg, de versenyt indít a könyvkiadók és nyomdák között a könyvek kivitelének megjavítása érdekében. Azóta évről évre kiosztják az *év legszebb könyve díjait* s a könyvkiadók és a nyomdák között kialakult verseny eredményeképpen az ez évben Lipcsében megrendezett könyvkiállításon a magyar könyvek bármely ország könyveivel állták a versenyt.

A könyvművészeti verseny mellett a fejlődésnek egyik lendítője exportkiadásunk volt. A külföldi könyvpiacra csakis kiválóan szép kiállítású könyvekkel jelentkezhetünk. Nem véletlen tehát, hogy a könyvkiadók közötti versenyben az 1956. évi első és második díjat a Corvina Idegennyelvű Könyvkiadó és az Akadémiai Könyvkiadó nyerték. Eredményeik nem korlátozódnak csak az exportkiadványokra, mert azokat a belső kiadás is felhasználta. Ugyancsak új szint jelentett könyvkiadásunkban a Magvető Könyvkiadó tevékenysége. A Magvető könyvei a magyar könyvművészet hagyományait összekapcsolták a legmodernebb stílustörekvésekkel s olyan változatosságát hozták létre a formáknak, amely szerencsésen lendítette át könyvművészetünket a hagyományos for-

mák megcsontosodásán. Legfeljebb azt róhatjuk fel hibául, hogy néha a formai újszerűség kedvéért megbontották a belső tartalom és a külső kiállítás egységét. Ennek ellenére méltán illette meg ezt a kiadót a harmadik hely.

A legszebb könyvek díját

a szépirodalmi művek

közül a Bernáth Aurél: *Így étünk Pannóniában* c. mű nyerte (Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapesti Szikra Nyomda). Szép tipográfiajával, arányos tüköralakításával, művészi illusztrációival méltán érdemelte meg a díjat. De nem sokkal maradnak mögötte a többi szépirodalmi könyvek: a *Kanteletár*, a *pingvinek szigete* stb. Joggal megállapíthatjuk, hogy a fejlődés ebben a csoportban a legnagyobb.

Kevésbé mutat fejlődést

az ifjúsági könyvek

csoportja. Az első díjat nyert két könyv (Zsukovszkij: *Mese a szürke farkasról*, és Garay János: *Az obsitos*, mindkettő az Ifjúsági Könyvkiadó kiadványa, készítette az Athenaeum Nyomda) mellett nemigen talált a bíráló bizottság olyan munkákat, amelyet a két — egyébként nem hibátlan — kiadvány mellé sorolhatott volna. Főleg a könyvek egysége hiányzik, nincs meg a tartalom és forma közötti összhang.

Kép Jalkab Irén könyvéből

Legőrvendetesebb a fejlődés
a szakmai és tudományos könyvek

csoportjában. Jakab Irén: *Zeichnungen und Gemälde der Geisteskranken* c. mű (Akadémia Könyvkiadó, Akadémia Nyomda) nyerte el az év legszebb könyve címet. Szép tipográfiája s illusztrációs anyagának ügyes és izléses elrendezése tette erre méltóvá, valamint a nyomdai kivitelezés gondossága. De nem sokkal maradtak el tőle a Corvina Könyvkiadó és az Akadémiai Kiadó más kiadványai.

A művészeti kiadványok

csoportjánál az a sajátosság figyelhető meg, hogy éppen a Képzőművészeti Alap könyvkiadója fejlődik legkevesébe. Főleg a műszaki kivitelezés s az illusztrációk elhelyezése területén talált a bíráló bizottság sok kifogásolni valót. Így történetelt, hogy az év legszebb könyve díjat a Magyar Népi Együttesről készült *Hungarian Rhapsody* című könyv (Corvina Könyvkiadó, Athenaeum Nyomda) nyerte s az oklevéllel díjazott három mű közül egyetlen Képzőművészeti Alap kiadvány sincs.

Kép a *Hungarian Rhapsody*ből

A bírálóbizottság — amelyben legjobb könyvművészeink, nyomdászaink, grafikusaink és képzőművészeink vesznek részt — sok értékes megállapítást és észrevételt közölt kiadóinkkal és a nyomdákkal, amelyek alapján tovább javíthatják könyvkultúránkat, még magasabbra emelhetik könyveink kiállításának művészi színvonalát.

Haas Károly

„Tönkre akartak tenni
a nyomorultak”

Az egykori Dante Könyvkiadó tulajdonosai nem röstelték a fáradtságot és a könyvesboltokban végzett személyes közvéleménykutatás révén tájékozódtak a közönség kívánságairól. Így jutott tudomásulra, hogy Victor Hugo *Nyomorultak* című regénye iránt nagy az érdeklődés, de sehol sem kapható. Nagy üzletet szimatoltak és elhatározták, hogy minden pénzüket belefektetve kiadják a könyvet. Tudták, ha nem kel el, belebuknak. Ezért nagy propagandát csináltak a *Nyomorultak* nak.

Néhány nap múlva megrázó fölfedezést tettek: a Révai Testvérek kiadó is hirdetni kezdte a könyvet, mégpedig húsz százalékkal olcsóbban. A *Nyomorultak* at előzőleg ugyanis Révaiék adták ki és félig-meddig monopóliumnak tekintették. Ezért alkarták a Dante vállalkozását elgáncsolni. Saját nyomdájuk lévén, azonnal nyomni kezdték a regényt. De csak az első kötettel készültek el, amikor a Dante már a teljes kiadást adta a közönség kezébe.

Révaiék következő sakkhúzása az volt, hogy az első kötethez utalványt mellékeltek, amelynek ellenében a vevők megkaphatták a majd megjelenő további köteteket.

A közönséget azonban nem vonzotta ez a részletekben vásárlás. Rengeteg eladatlan kötet maradt Révaiék nyakán. Hogy mentseék a menthetőt, nyomban leszállították a könyv árát.

A Dante sem hagyta magát, „alálícitált”. Mire Révaiék is elkészültek a négy kötettel, a Dante kiadvány ára (1925-ben történt az eset) 84 ezer koronára süllyedt (a következő évben 6 pengő 50 fillér), a Révai kiadvány 70 ezerre.

A vetélkedésnek a közönség csak örülhetett. Soha ilyen olcsón nem jutott remekműhöz. Szét is kapkodta néhány nap alatt.

A Dante ugyan nem keresett az üzleten egy krajcárt sem, de legalább viszontlátta a pénzt és a következő években alkalma volt sok-sok hasonló remekművel meglepni a közönséget. A kiadó egyik tulajdonosa később gyakran emlékezett meg az esetről, sokatmondó kétértelműséggel:

— Tönkre akartak tenni a nyomorultak!

Dédnagyanyó temetése

(Részlet az író nő Messzi utca című most megjelent regényéből)

A halállal már találkozott. Látott egy egeret, amit a Zajka cica ölt meg. Előzőleg az egér le-föl futkározott a padlón, Zajka játszott vele, aztán hirtelen ráugrott, majd félreugrott, és az egér már nem futkározott többé. Zajka megette az egeret, lustán rázogatva hozzá pófáját... Egy halott kiscicát is látott Szerjzosa, olyan volt, mint egy darabka piszkos szőrme. Meg halott lepkéket is látott, megtépázott, áttetsző, hím-por nélküli szárnyakkal, elpusztult kishalakat, amiket partra dobott a víz, meg egy élettelen csirkét is, amelyik a konyha lócáján hevert, a nyaka olyan hosszú volt, mint egy libáé, s rajta egy fekete lyuk, s ebből a fekete lyukból vér csöpögött egy alája helyezett tálba. Se Pása néni, se anyuka nem tudták elvágni a csirke nyakát, ezt mindig Lukjanicsra hagyták. Az bezárkózott a csirkével a fáskamrába, a csirke vergődött, Szerjzosa meg elszaladt, hogy ne hallja a kiáltozását. Aztán, amikor átment a konyhán, utálkozva, de akaratlan kíváncsisággal sandított a csirke felé, hogyan csöpög a vér a fekete lyukból a tálba. Magyarázták neki, hogy most már nem kell sajnálni a csirkét. Pása néni ügyes, telt kezével nagyban kopasztotta és megnyugtatóan mondta:

— Már nem érez semmit.

Az emberek is meghalnak néha. Hosszú ládádba — koporsóba — teszik őket, és végigviszik az utcán. Szerjzosa messziről már látottilyent, de halott embert még sose látott.

Pása néni teletöltött egy mély tányért szép fehér főtt rizszel, minden szem külön állt! A tányér szélére piros színű lekvárt tett. Középen a rizs tetejére lekvárból valami virág, vagy csillagféle díszet rakott.

— Ez csillag? — kérdezte Szerjzosa.

— Nem, ez egy kereszt — felelte Pása néni. — Megyünk a dédnagyanyó temetésére.

Megmosta Szerjzosa arcát, kezét, lábát, zoknit, cipőt húzott rá, ráadta kis matrózruháját, fejére tette hosszúszalagos kis matrózsapkáját. Igazán nagyon sok holmit rakott rá! Maga is szépen felöltözött, fekete csipkekendőt is vett magára. A rizses-tányért belekötötte egy fehér szalvétába. Még egy virágcsokrot is vitt magával, és Szerjzósának is adott két vastag szárú dália, hogy ő is vigyen virágot.

Vaszka anyukája vízhordó rúddal a vállán arra ment. Szerjzosa odaszólt neki:

— Jó reggelt! Megyünk a dédnagyanyót temetni!

Lida, a kis Viktorral a karján, a kapujukban állt. Szerjzosa neki is odakiáltotta:

— Megyek a dédnagyanyót temetni!

Lida irigységgel teli tekintettel nézett utána. Szerjzosa tudta, hogy Lida is nagyon szeretne velük jönni, de nem szánja rá magát, mert ő ilyen nagyon ünneplőbe öltözött, Lida meg csak piszkos ruhában, mezítláb van. Megsajnálta, és visszafordult, úgy hívta:

— Nem baj! Gyere velünk!

De Lida nagyon büszke, nem ment velük, nem is szólt semmit, csak nézett utánuk mindaddig, amíg Szerjzosa be nem fordult a sarkon.

Végimentek egy utcán, aztán egy másikon. Nagyon meleg volt. Szerjzosa belefáradt a két nehéz virág cipelésébe, és azt mondta Pása néninek:

— Vidd inkább te.

Pása néni elvette tőle. Szerjzosa botladozni kezdett. Megy és egyre csak bukdácsol a sima földön.

— Hát te mit bukdácsolsz? — kérdezte Pása néni.

— Mélegem van, vedd le rólam ezt. Csak egy kismadrágban akarok menni.

— Mit ki nem találsz — pörölt Pása néni. — Ugyan bizony ki engedi meg neked, hogy csak úgy kismadrágban menj temetésre? Mindjárt odaérünk a megállóhoz és föl szállunk az autóbuszra.

Van ott az autóbuszon egy fekete vonás, ahhoz mérik a gyerekeket. Aki már elérte a vonalat, azért fizetni kell. Szerjzosa odaállt, s egy icipicikét felágaskodott. A kalauznő azt mondta:

— Fizetni kell érte.

Szerjzosa diadalmas tekintetet vetett egy kisiúra. „Enértem meg már jegyet kell váltani — mondta neki magában —, teéted még nem, bizony.” De a végső győzelem mégis a kisiúé volt, mert tovább utazott, amikor Szerjzósának és Pása néninek már le kellett szállnia.

Nagy fehér kőkapu előtt álltak. A kapun túl hosszú fehér házak emelkedtek, körülöttük fiatal fák, a fák törzse is fehérre festve. Kék köpenyes emberek sétáltak fel s alá a kertben, meg üldögéltek a padokon.

— Hol vagyunk? — kérdezte Szerjozsa.

— A kórházban.

Elmentek egészen a legutolsó házig, ott befordultak a sarkon, és Szerjozsa meglátta Korosztjeljovot, anyukát, Lukjanicsot és Nasztya nagyanyót. Mind egy sarkig tárt ajtó előtt álltak. Még három idegen fejkendős öreg néni is volt velük.

— Autóbuszon jöttünk! — újságotla Szerjozsa.

Senki sem felelt neki. Pása néni meg rápisszegett, és Szerjozsa megértette, hogy itt valamiért nem szabad beszélni. Ők maguk beszélgettek, de halkán. Anyuka azt mondta Pása néninek:

— Nem is értem, mért hozta magával a gyereket!

Korosztjeljov leeresztett kezében tartotta sapkáját, arca szomorú, elgondolkodó volt. Szerjozsa bekukkantott az ajtón, lépcsők vezettek lefelé, s a pince sötétjéből nedves hűvösség áradt... Lassan megmozdultak a várakozók és megindultak lefelé a lépcsőn. Szerjozsa utánuk ment.

A nappali világosság után a pincében eleinte nagyon sötét volt. De Szerjozsa már kivette a fal mentén húzódó hosszú padot, fehér mennyezetet s a rücskös cementpadlót. A pince közepén a magasban fehér csipkeszemfedős fakoporsó pihent. Hűvös volt, földszag meg még valamilyen más szag áradt feléje. Nasztya nagyanyó nagy léptekkel odament a koporsóhoz és föléje hajolt.

— Hát ez mi? — kérdezte Pása néni. — Hogyan tették a kezét. Uramisten. Mintha vigyázzállásban feküdne.

— Sosem hitt az Istenben — felelte Nasztya nagyanyó felegyenesedve.

— Mit számít az — felelte Pása néni —, mégse katona, hogy így jelenjék meg az Úr színe előtt. — Az öreg nénikhez fordult. — Erre miért nem volt gondotok?

Az öreg nénik csak sóhajtoztak... Szerjozsa semmit sem látott lentről, felmászott a lócára és nyakát kinyújtva felülről nézett a koporsóba.

Azt gondolta, hogy dédnagyanyó fekszik a koporsóban. De ott valami érthetetlen feküdt. Emlékeztetett ugyan dédnagyanyóra, éppen olyan beesett szája, hegyes, felfelé meredő álla volt. De ez mégsem a dédnagyanyó volt. Isten tudja, mi volt. Egy ember sohasem húnnya le *így* a szemét. Még ha alszik az ember, akkor is másképpen húnnya le.

Az, amit ott látott, nagyon hosszú volt. A dédnagyanyó meg egész kicsike. Azt szorosan körülvette valami hidegség, homály és csend, amelyben félve suttoztak a koporsó körül állók. Szerjozsát szörnyű félelem fogta el. De hogyha az hirtelen felébredt volna, az még sokkal szörnyűbb lett volna. Ha például úgy tenne: khar... Szerjozsa már csak a gondolatára is felkiáltott.

Felkiáltott és mintha csak meghallotta volna ezt a kiáltást, fentről, a napsütésről, közelről és vidáman egy élő, erős hang felelt rá, autóduda hangja... Anyuka felkapta Szerjozsát és kivitte a pincéből. Az ajtóban teherautó állt. Hátsó oldalát leengedték. Cigarettázó bácsik jártak föl s alá a pince előtt. Bent az ülésen Toszja néni, a sofőr ült, az, aki annak idején Korosztjeljov holmiját is elhozta. A „Világos Part”-ban dolgozik, és néha eljön Korosztjeljovért. Anyuka beültette melléje Szerjozsát, azt mondta neki: „Maradj itt”, és becsukta az ajtót. Toszja néni megkérdezte:

— Te is elkíséred nagyanyót? Szeretted?

— Nem — felelte őszintén Szerjozsa. — Nem szerettem.

— Hát akkor miért jöttél? — csodálkozott Toszja néni. — Ha nem szeretted, akkor nem kellett volna eljőnnöd.

A fény és a hangok elűzték a szörnyű félelmet, de Szerjozsa mégsem tudott olyan könnyen megszabadulni az átéltektől, nyugtalanul mozgolódott az ülésen, nézelődött, gondolkodott, majd megkérdezte:

— Mit jelent az, hogy az Úr színe előtt megjelenni?

Toszja néni elnevette magát.

— Ezt csak úgy szokták mondani.

— Miért szokták?

— Az öreg emberek mondják így. Ne hallgass rájuk, ez ostobaság.

Egy darabig csendben ültek. Majd Toszja néni, zöld szemével hunyorítva rejtélyesen azt mondta:

— Mindnyájan odakerülünk.

— Hová „oda”? — gondolta magában Szerjozsa, de nem volt kedve tisztázni ezt a dolgot. Nem kérdezett semmit. Meglátta, hogy a pincéből kihozzák a koporsót, elfordult. Az, hogy a koporsóra rácsukták a tetejét, nagyon jó volt, de az mégis nagyon kellemetlen volt, hogy a teherautóra tették.

A temetőben a koporsót levették az autóról és elvitték. Szerjzosa és Toszja néni nem szálltak ki, bent maradtak a kocsiában. Körös-körül keresztek és vöröscsillagos fatornyocskák emelkedtek. A közeli, szárazságtól megrepedezett sírdombon vörös hangyák mászkáltak. Más sírdombokat felvert a burján... „A temetőről mondta volna, hogy mindnyájan odakerülünk?” — gondolta Szerjzosa, Akik az előbb elmentek, most visszajöttek, de koporsó nélkül. A teherautó megindult.

— Betemették a földbe? — kérdezte Szerjzosa.

— Be, kisfiam, betemették — felelte Toszja néni.

Mikor hazaérték, kiderült, hogy Pása néni az öreg nénikkel együtt kinnmaradt a temetőben.

— Meg kell tartani Pásenykának a tort — mondta Lukjanics — hiszen főzött, készülődött rá...

Nasztya nagyanyó kendőjét levéve haját igazgatta, s azt mondta:

— Hát veszekedjen velük az ember? Hadd füstöljenek egy kis tömjént, ha már enélkül nem tudják elképzelni a temetést.

Megint hangosan beszéltek, még mosolyogtak is.

— A mi Pása néninkben millió előítélet él — mondotta anyuka.

Leültek az asztal köré, de Szerjzosa nem tudott enni. Undorodott az ételtől. Elcsendesedve nézegetett a felnőttek arcába. Igyekezett elhessegetni a gondolatot, de egyre csak az járt az eszében, az a hosszú, földszagú, szörnyű valami.

— Miért mondta, hogy mindnyájan odakerülünk? — kérdezte.

A felnőttek elhallgattak, és feléje fordultak.

— Ki mondta ezt neked? — kérdezte Korosztjeljov.

— Toszja néni.

— Ne hallgass Toszja nénire — mondta Korosztjeljov. — Mit kell neked mindenkire hallgatni!

— Mi is meghalunk mindnyájan?

A felnőttek olyan zavarba jöttek, mintha valami illetlent kérdezett volna. De Szerjzosa csak nézett és a feleletre várt.

Korosztjeljov válaszolt:

— Nem, mi nem halunk meg. Toszja néni azt csinál, amit akar, de mi nem halunk meg. Es hogy te nem halsz meg, arról külön biztosíthatlak.

— Sose halok meg?

— Soha! — ígérte határozottan és ünnepélyesen Korosztjeljov.

És Szerjzosa egyszerre könnyűnek és boldognak érezte magát. A boldogságtól elpirult, egészen bíborvörös lett és hangosan felkacagott. Hirtelen kibírhatatlan szomjúságot érzett, hiszen már nagyon régen szeretett volna inni, csak elfeledkezett róla. Nagy kortyokban nyelte a vizet, nyögött hozzá, élvezettel szopogatta. Egy mákszemnyi kétség sem volt benne, hogy Korosztjeljov igazat mondott, hiszen hogyan is élhetne, ha tudná, hogy meg fog halni? És lehet-e nem hinni annak az embernek, aki azt mondja neki: te soha nem halsz meg!

Fordította *Nikodémusz Elli*

A Szabad Föld Kiskönyvtára

A harmincas években még a könyv-nélküli faluról panaszkodtunk. Ma már nagyon megváltozott a helyzet. Könyvkiadásunk számol a falusi nép igényeivel is. Hosszú a sora azoknak a könyveknek, amelyeket dolgozó parasztságunk szívesen olvas és meg is vásárol.

Ezzel a kis könyvsorozattal, a *Szabad Föld Kiskönyvtárával* mégis érdemes külön foglalkozni, mert kötetei a több mint félmillió példányszámú néplap, a *Szabad Föld* útján eljutnak a legtávolabbi tanyákra is, az országnak a múltban legkevesebbet olvasó emberei közé. Szép kiállításuk és olcsók ezek a könyvek, tartalmukban pedig nagyon alkalmasak az olvasás megkedveltetésére. Eddig Jókai

Sárga rózsája, két Mikszáth-regény (*Két választás Magyarországon* és a *Szent Péter esernyője*), két Móríczmű (*Pillangó* és a *Boldog ember*), Tamási Áron *Bölcső és bagoly* c. regénye, Kolozsvári Grandpierre Emil: *Elmés mulatságok* c. könyve és a *Jó, ha a gazdák tudják* című hasznos tanácsadó jelent meg a sorozatban. A további tervek: Móra Ferenc elbeszélései, egy népmesegyűjtemény, néhány kalandos útleírás, köztük Heyerdahl *Tutajjal a Csendes-óceánon* című műve, és egy falusi egészségügyi tanácsadó.

A kis könyvek népszerűségét pedig mi sem bizonyítja jobban, mint hogy minden hírverés nélkül 25–30 000 példányban keltek el napok alatt. (*Simándi Béla*)

Ne vedd a szívedre, fiam...

(*Novella a neves olasz író most megjelent Római történetek című kötetéből.*)

Igazán szólhatott volna valamit az Ágnes, mielőtt így odább állt; de azt se mondta: befellegzett. Egyáltalán nem tartom magamat hibátlannak, s ha megmondta volna, mi baja, megvitathattuk volna az ügyet. De nem; két évi házasság után egy mukk nélkül távozott. Az egyik délelőttön, kihasználva egy percnyi távollétemet, sutyomban elsomfordált, akár a szolgáló, ha jobb helyre akad. Elment hát, de még most, hat hónap után sem értem, miért.

Azon a délelőttön, miután bevásároltam a közeli kofánál (ezt ugyanis szeretem magam csinálni: ismerem az árakat, tudom, mit akarok, szeretek alkudozni és vitázni, meg is kóstolom a portékát, körül is tapogatom, tudni akarom, miféle állat veséjéből sütjük a pecsenyét, miféle kosárból származik az alma), megint elmentem hazulról másfél méter függönyrojtért, mert kell az ebédlőbe. Mivel nem szórom a pénzt, járkáltam egy ideig, amíg kedvemre való árura találtam a Via dell' Umiltà egyik kis boltjában. Tizenegy óra húszkor értem haza, mindjárt az ebédlőbe mentem, hogy összehasonlítsam a rojt meg a függöny színét, és tüstént észrevettem az asztalon a tintatartót, a tollat, meg egy levelet. Az igazat megvallva, a terítőn ejtett tintafolt ütötte meg leginkább a szememet.

„Nézze meg az ember — gondoltam —, micsoda hebrencs ez a nő... hát nem összemaszatolta a terítőnket?!”

Levettem az asztról a tintatartót, a tollat meg a levelet, fogtam a terítőt, kivitem a konyhába s ott citrommal jó erősen megdörzsöltem; sikerült is kivenni a foltot. Aztán visszamentem az ebédlőbe, helyére tettem a terítőt, s csak akkor jutott eszembe a levél. Nekem szólt — Alfrédnek. Kinyitottam és elolvastam:

„Ki van takarítva. Az ebédet főzd meg magad, ahogy már megszoktad. Isten veled. Én visszamegyek az anyámhoz. Ágnes.”

Az első pillanatban egy kukkot sem értettem az egészből. Aztán elolvastam még egyszer és végül rájöttem: Ágnes elment, két esztendei házasság után itt hagyott. A levelet megszokottságból a kredenciókba tettem, ahol a különböző cédulákat meg a levelezést tartom, s utána leültem egy székre az ablak mellé. Nem tudtam mire vélni az ügyet, készületlenül ért, és szinte el se hittem. Mialatt törtem a fejemet, pilantásom a padlóra esett; kis fehér pihét láttam meg, biztos a dunnából esett ki, mikor Ágnes kirázta. Felvettem, kinyitottam az ablakot s kifricskáztam rajta. Aztán vettem a kalapom és elmentem otthonról.

Jártamban — egyik bogaram volt, hogy tervszerűen válogassam, a járda melyik kőkökjára lépek — kérdezgetni kezdtem magamat, ugyan mivel szolgálhattam rá arra, hogy Ágnes ilyen csúnyán faképnél hagyjon, hogy szinte szántsándékkal így meggyalázzon? Nézzük csak, gondoltam. Először is szememre vetheti-e, hogy megcsaltam, vagy akár csak a leghalványabb látszata is fennáll-e ennek? Tüstént feleltem is magamnak: szó se lehet róla. Sohase érdekelték valami nagyon a nők, nem értem őket, és ők se értenek engem; attól a naptól kezdve meg, hogy házasember lettem, hogy úgy mondjam, megszűntek létezni számomra. Odáig fajult a dolog, hogy néhanapján maga Ágnes piszkálgatott:

— Mondd, mit csinálnál, ha beleszeretnél egy másik asszonyba? — kérdezte.

— Az lehetetlen: én téged szeretlek, és ez az érzés nálam egy életre szól — feleltem én.

Ahogy most visszagondolok, mintha ennek az „egy életre szól”-nak nem is örült volna, sőt: megnyúlt a képe és elhallgatott.

Ezután új gondolatkörbe ugrottam s azt akartam megvizsgálni, véletlenül nem pénzdelgok miatt, jobban mondva, a vele való bánásmódom miatt hagyott-e el Ágnes? De akárhogy is néztem, nyugodt volt a lelkiismeretem. Pénzt, az igaz, csak különleges esetekben adtam a kezébe, de mi a csudának is adtam volna? Engem mindig megtalált, ha fizetni kellett. Ami pedig a bánásmódot illeti, igazán semmi rossz nem érte. Tessék csak ide figyelni egy kicsit: hetenként kétszer mozi, kétszer kávéház, s akkor felőlem akár fagyialtot is ehetett, vagy ha megivott egy szimplát, az se volt érdekes; minden istenáldotta hónapban vettem neki néhány képes folyóiratot és naponta újságot; télen még az operába is elvittem; a nyarat pedig apám marinói házá-

ban töltöttük. Ennyit a szórakozásról. A ruházkodás terén pedig még kevesebb oka lehetett a panaszra. Ha valami kellett neki, akár egy melltartó, akár egy pár harisnya vagy egy zsebkendő, az első szavára pattantam: mentem vele üzletről üzletre, együtt válogattam vele, s hang nélkül fizettem. Ugyanaz áll a szalonokra és a kalaposokra. Ha csak kiejtette a száján, hogy „kéne egy kalap, kéne egy ruha”, máris rávágtam, hogy „gyerünk, megyek veled én is”. Ami igaz, igaz, nem volt követelődő teremtés. Az első év után szinte semmi új holmit nem csináltatott magának. Sőt, hébe-hóba még én emlegettem, hogy ez vagy az kéne neki. De ilyenkor azt felelte, hogy ami kell, van még a múlt esztendőről, és hogy nem fontos; már-már azt hittem, hogy e tekintetben különbözik a többi nőtől és nem sokat ad az öltözködésre.

Tehát a szívügyek, meg az anyagiak szóba se jöhetnek. Maradt, amit az ügyvédek összeférhetetlen jellemként emlegetnek. Megkérdeztem hát magamat: hogyan is lehetek volna a mi jellemeink összeférhetetlenek, ha ez alatt a két év alatt soha, de soha egyetlen vitánk nem volt egymással? Pedig szinte minden percünket együtt töltöttük. Ha nem fértünk volna meg, csak kiderült volna. Ágnes azonban soha nem ellenkezett velem, sőt, mondhatni alig-alig beszélt. Egy-egy estén, akár a kávéházban, akár odahaza, csak kelletlenül nyitotta ki a száját, mindig én tartottam szóval. Nem tagadom, szeretek beszélni, szeretem hallani a hangomat, különösen, ha olyasvalakivel vagyok együtt, akivel bizalmas lehetek. Higgadt, szabályos a hangom, se nem mély, se nem magas, ésszerűen bánok vele, folyékonyan pergetem a szavakat s ha elkapok egy témát, azt aztán alaposan kibelezem, rávilágítok minden oldalára. A legszívesebben a háztartás ügyeiről beszélgetek: az egyes cikkek árairól, a bútorok elhelyezéséről, a főzésről, a központi fűtésről, szóval az effajta apróságokról. Ebbe ítélet napjáig se fáradnék bele; annyi élvezetet találok benne, hogy néha ismétlésen kapom magamat, előlről kezdem ugyanazt a témát. De hát, valljuk meg, egy asszony nem is vár mást: mi egyébről is lehetne velük beszélni? Ágnes különben mindig a legnagyobb odaadással figyelt rám, legalábbis így láttam. Egyetlenegyszer fordult elő, hogy miközben a villamos vízmelegítő működését magyaráztam neki, elaludt.

— Csak nem untatlak, szívem? — ébresztettem fel a kérdéssel.

— Ugyan, hova gondolsz, kicsit elpilledtem csupán, mert az éjjel nemigen aludtam — vágta rá tüstént.

A férjeknek rendszerint megvan a maguk hivatala, üzlete vagy éppenséggel semmijük sincs, és akkor sétálgatnak a barátjaikkal. Nekem azonban a hivatalom, az üzletem, a barátaim — Ágnes volt. Egy percre nem hagytam magára és — lehet, hogy ezen csodálkozni fognak — még főzőskor is mellette voltam. Szenvedélyem a konyha, és evés előtt, nap mint nap, kötenyt kötöttem és segítettem Ágnesnek. Mindenben egy kevéskét: krumplit hámoztam, babot válogattam, húst daráltam, figyeltem a fazekakat. Mert annyira a kezére jártam, mondta is sokszor:

— Csináld tovább, jó? ... Űgyis fáj a fejem... kicsit ledőlök.

És ilyenkor magam főztem; a szakácskönyv segítségével még újfajta ételeket is találtam neki. Sajnos, Ágnes nem sokat adott a gyomrára, sőt az utóbbi időben étvágytalan volt és csak turkált az ételben.

— Te csak tévedésből születél férfinak... kész asszony vagy... sőt kész háziasszony — vetette oda egyszer tréfálkozva.

El kell ismerni, hogy ebben volt némi igaza: valóban, a főzésen kívül szeretek mosni, vasalni, varrni, sőt üres órámban a zsebkendőket is szívesen beszegem.

Ahogy már mondtam, én Ágnest soha nem hagytam magára; akkor sem, ha egy barátnője, akkor sem, ha az anyja jött hozzá, és akkor sem, amikor az angol-tanulást vette a fejébe. Csakhogy ott legyen vele, én is nekiduráltam magamat ennek a kutyanehez nyelvnek. Annyira hozzáöttem a feleségemhez, hogy néha egyenesen nevetésesnek éreztem magamat. Mint például azon a napon, amikor az egyik kávéházban — mivel nem értettem pár eldűnnyögött szavát — egészen a vécéig követtem, ahol azonban a néni ke megállított, hogy én menjek a „férfiak”-hoz — ez itt a „nők” birodalma. Szó, ami szó, nem minden bokrban terem olyan férj, mint én.

— Ide vagy oda kell mennem, ezzel s ezzel van találkozóm, nem hinném, hogy érdekelne a személye — mondta többször Ágnes.

— Megyek én is... a dolgom felől igazán mehetek — feleltem ilyenkor.

— Felőlem jöhetsz, de figyelmeztetek, hogy unatkozni fogsz — így ő.

És mi történt? Nem unatkoztam. Meg is mondtam neki:

— Látod, hogy nem unatkoztam?

Mit meséljek sokat? — elválaszthatatlanok voltunk.

Miközben ezeken a dolgokon töprengtem és újból és újból hiába kérdeztem magamtól, miért hagyott el Ágnes, odaértem apám boltjához. Kegyzerekkel kereskedik

a Minerva tér környékén. Fiatalos ember, fekete, göndör a haja, fekete a bajusza, s alatta kis mosoly bujkál, amit soha nem értettem meg. Talán azért van, mert mindig papokkal meg más hasonló kegyes személyiségekkel tárgyal, talán ezért is olyan mézédés, derűs és mindig jó modorú. De anyám szerint, aki pedig ismeri, neki is megvannak a maga idegei. Ellépkedtem hát a miseruhákkal és kelyhekkel zsúfolt üveg-szekrények között, egyenesen a bolt mélye felé, ahol az irodája van. Mint rendesen, most is a bajszát rágva, töprengve számolgatott.

— Papa, Ágnes faképnél hagyott — lihegtem neki.

Rám emelte a szemét és mintha mosolygott volna a bajsza alatt; de lehet, hogy tévedek.

— Sajnálatos, igazán sajnálatos... és hogy történt? — kérdezte.

Elmondtam neki.

— Persze bánt engem... de mindenekfölött az okát szeretném tudni — fejeztem be.

— Nem érted? — kérdezte megütközve.

— Nem.

Egy percre elhallgatott, majd sóhajtvá mondta:

— Alfréd, fájdalom, de nem tudok mit mondani neked... a fiam vagy, eltartalak, szeretlek, de a feleséged a te feleséged, annak te viseld gondját.

— Jó, de miért hagyott ott?

— A te helyedben nem venném nagyon a szívemre, fiam... ne törődj vele... mit számít az, hogy miért? — ingatta a fejét.

— Nagyon is számít... legalábbis nekem mindennél többet.

Ebben a pillanatban két pap lépett az irodába; apám felállt, elénk ment s közben odaszólt nekem:

— Gyere vissza később... majd beszélgetünk... most dolgom akadt.

Megértettem, hogy tőle nem várhatok mást, és távoztam.

Ágnes anyja a közeli Vittorio körúton lakott. Rájöttem, hogyha valaki, csak Ágnes az, aki megmagyarázhatja a rejtélyt; elindultam hozzá. Rohantam fel a lépcsőn s a szalonba vezettem magamat. De Ágnes helyett az anyja fogadott. Ki nem állhatom ezt a nőt. Ő is kereskedett, festett-fekete hajú, és pirosított, mosolygós, alamuszi, két-színű a képe. Pongyolában volt, mellén egy rózsza. Láttomra tettetett szívélyességgel, így szólalt meg:

— Ó, Alfréd, mi szél hozott erre?

— Jól tudja azt maga, mama. Ágnes elhagyott.

— Igen, idehaza van... de mit akarsz, fiam? Az effajta dolog megesis — mondta nyugodtan.

— És maga csak így beszél róla?

Egy pillanatig méregetett, majd ezt kérdezte:

— Megmondtad már a tieidnek?

— Igen, az apámnak.

— És ő mit szólt?

Mit érdekelte ezt a nőszemélyt, hogy az én apám ezt vagy azt mondta? Húzódozva válaszoltam:

— Tudja, hogy ő milyen ember... azt mondja, ne vegyem a szívemre.

— Jól mondta, fiam... ne vedd a szívedre.

— De hát — mondtam haragra gerjedve — mi oka volt rá? Mivel bántottam meg? Miért nem mondja meg maga se?

Mialatt jöttem belőlem a dühödt szavak, pillantásom az asztalra esett. Terítő borította, s a terítő közepén kis hímezett fehér kendő, rajta piros tulipánokkal teli váza. Csakhogy ez a kendőcske nem volt a helyén. Kicsit elcsúszott. Gépiesen, anélkül, hogy tudtam volna, mit teszek, mialatt az asszony mosolyogva nézegetett, felemeltem a vázát, visszaigazítottam a helyére a hímezést.

— Derék fiú vagy, Alfréd... lám, most a helyén van a kendő... én észre se vettem, de te rögtön megláttad... derék gyerek vagy... de most jobb, ha szépen elmész, fiam.

Felállt, s utána én is. Meg akartam kérdezni, hogy nem láthatnám-e Ágnes, de láttam, úgyis hiába; meg féltem is, hogy még kihozna a sodromból, ha szemtől szembe kerülnék vele, s még valami hülyeséget találnék tenni vagy mondani. Így hát távoztam s azóta nem is láttam a feleségemet. Egy szép napon talán majd visszatér, ha majd rájön, hogy nem minden bokorban talál olyan férjet, mint én. De addig át nem lépi a küszöbömet, amíg meg nem magyarázza, hogy miért hagyott ott.

Fordította Gellért Gábor

ÍRÓI ARCKÉPEK

NÉMETH LÁSZLÓ. 1901-ben született. Apja tanár, rokonsága paraszt. Életének ezekben a paraszt-vonatkozásaiban gyökerezik szépirói munkásságának egy része és általában: szemléletének paraszti-népi jellege; ezt érdekesen színezi át a másik kötöttség: az értelmiségi-középosztályi.

Orvostanhallgató korában egy paraszttárgyú novellával nyerte meg a Nyugat novellapályázatát, mégsem ennek révén került a népi írók táborába, hanem tanulmányaival, amelyek a magyar népi értékek felkutatását az értelmiség vívódó lelkiismeretével végezték.

Nem mindennapi tudással; természet-tudományos (orvosi) és bölcsészeti felkészültséggel s rendkívüli nyelvkészséggel (tizenegy nyelvben lett otthonos legmohóbb éveiben) tájékozódott a világ-irodalomban és a jelentős szellemi mozgalmakban. Rajtuk csiszolt nagy igényekkel mérte fel a magyar múlt és jelen értékeit. Tanulmányai előbb különböző beállítottságú folyóiratokban jelentek meg, a konzervatív-nemzeti *Napkelet*-ben, a liberális-demokrata *Nyugat*-ban stb. Majd megírta „a zugszempontok gyámságát” és egy öt mindenkitől elkülönítő, merész gesztussal megindította a *Tanú* c. folyóiratot, amelyet egymaga írt. A *Tanú* esszéanyaga és a mondanivalóját elmélyítő későbbi tanulmányai kötetekben is megjelentek (*Készülődés, A minőség forradalma, Kisebbségben, Magyarság és Európa, Az értelmiség hivatása* stb.).

Németh László a műveltséget és az olvasók művelését nem tekintette öncél-nak; olyan szellemi folyamatot akart megindítani, amelyben „az ismeret problémává válik s a probléma magatartássá” — ahogy a *Tanú* programot adó bevezetésében írta. Az ismeret: tájékozottság a magyarság és a nagyvilág ügyeiben. A probléma: a magyarság helye és létjogosultsága az adott válságos helyzetben (az 1930-as években). A magatartás: a felébresztett lelkiismerettől sarkalva mindenkinek önmagában kell megépítenie azt az életformát, amely segít a magyarságnak átvészelni a válságot és alapja lehet a válság utáni új életnek, a szocializmusnak.

Németh László maga sem tagadta, hogy a szocializmus az ő megfogalmazásában erősen tolsztojánus jellegű: nem forradalom, hanem reform gyümölcse, mégpedig elsősorban az egyén belső reformjáié. Egy osztályokon felülálló „új nemességet” akart nevelni, amely csirája a változást megindító társadalmi erjedésnek.

Ezekkel az eszmékkel lett Németh László a magyar sorskérdésekkel foglalkozó, a 30-as években kibontakozott népi irodalom egyik vezető egyénisége; ő volt a harmadikutas középénállója az Erdélyi Józseftől Darvas Józsefig ívelő írógárdának. Vívódó líraiságú, erőteljes stílusa a magyar próza mesterei közé emelte.

Eszméit terjedelmes életművének minden alkotásában, a szépirodalmiakban is, újra és újra fogalmazza, mélyíti. Nem megvalósult eszményeket ábrázol, hanem az egyén önmagán végzett reformmunkáját, a fölimmert igazság és az egyén életének összehangolását.

A népi szemléletet itt színezi át a korabeli értelmiség tanácstalan szorongása. *Az utolsó kísérlet* című — egyébként befejezetlen — regényciklus főhősének, Joó Péternek reformkísérlete — a ciklus tervei szerint — megtörik a magyar valóság ellenállásán és a magyar reformertípus alkati alkalmatlanságán. Az író saját politikai kudarcainak lírája itt „örök”-nek mitizálja a korabeli magyar valóságot, s egyszersmind „a” magyar reformertípust. A *Bűn* c. regény viszont egyidejűleg bátor és kíméletlen önkritikával leleplezi ennek a sikertelenségnek igazi okát: a „birtokon belül levő” osztály reformkísérlete van kudarcra ítélve, s nem általában a társadalom újjászülésének lehetősége. Ugyanezt példázza a *Villámfénynél* című dráma is.

Dramáinak hősei mindig a tudatos eszmeiség emberei, akik — Németh László szavaival — „életük és vállalkozásuk nagyságával magukat megbosszuló sors-körökbe tipornak bele”; személyüknél hatalmasabb igazság nevében hívják ki a sorsot maguk ellen, s ha elbuknak, kudarcuk csak a sajátjuk, de nem az igazságé.

Lékay Ottó

FJODOR VASZILJEVICS GLADKOV. A századforduló éve: 1900. A „Kubáni hírek” című területi újság leközölte egy ifjú tanító elbeszélését: *A fény felé* címmel. Az elbeszélés alig tizenhét éves szerzőjét senki sem ismerte. Fjodor Vasziljevics Gladkovnak hívták.

Pontosan negyedszázaddal később a fiatal szovjetállamban nagy sikere volt egy új regénynek: a *Cement*-nek. Ezt is Gladkov írta.

Küzdelmes huszonöt esztendő telt el az író életében a kubáni tanítószkodástól az egyik legnépszerűbb szovjet regény, a *Cement* megírásáig. A szegényparasztcsaládból származó pedagógust a cári rendőrség kopói állandóan szemmel tartották s többször meghurcolták a forradalmi szociáldemokrata mozgalomban való részvétele miatt.

Az új társadalmi rendet teremtő Októberi Forradalom után Gladkov pályája gyorsan ível felfelé. 1925-ben megjelenik a felszabadult emberi munka szépségét hirdető *Cement*, a szocialista realizmus kiemelkedő alkotása. A polgárháború után hatalmas nehézségekkel küzdő ország ebben a regényben sok égető problémájára talált feleletet. A könyv témája — egy cementgyár terme-

lésének megindítása, a fejlődést gátló erők legyőzése, a munkában végre örömet találó ember bemutatása — egyben az új élet elindulásának szimbóluma.

Gladkov életműve példája annak, miként válhat egyé népevel az író. Témái megválasztásakor kitűnő érzékkel ragadja meg a szovjetállam életének legfontosabb, legaktuálisabb problémáit. *Energia* című regénye a modern technika megteremtésének, az emberek újfajta kapcsolatának, a párt szervező, nevelő szerepének kérdéseit boncolgatja művészi eszközökkel.

A béke hősei háborúban is hőökké válnak — ezt bizonyítja a Honvédő Háború idején íródott *Eskü*, mely a szovjet nép morális egységének, a front és a hátország eleven kapcsolatának állít emléket.

Gladkov legszebb alkotásai közé tartozik az alig néhány évvel ezelőtt megjelent önéletrajzi trilógiája. A századvégi orosz falu élete elevenedik meg a *Gyermekkorom regénye*, a *Szabad élet*, és a *Szilaj esztendő* lapjain. A magyar olvasóközönség is szívébe zárta a kis Fegyát, a történet hőjét, akiben önmagát rajzolta meg az író. A cári rend nyomorúságában élő orosz munkásság és parasztság életét, jobb jövőért vívott küzdelmét ábrázolja megdöbbentő erővel az író nagyhatású trilógiájában.

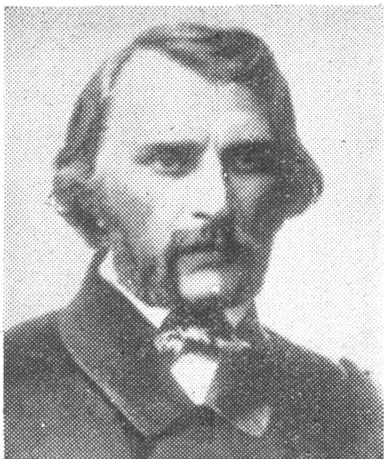
F. V. Gladkov művei méltán népszerűek a Szovjetunió határain kívül is. Az író mély humanizmusa, emberábrázoló művészete, forró hazaszeretete a szocialista irodalom legjobb alkotásai közé emelik műveit.

Radványi Ervin

IVAN SZERGEJEVICS TURGENYEV (1818—1883) a klasszikus orosz irodalom egyik legkiemelkedőbb alakja, aki a föld-birtokos nemesség jobbainak reform-akarátát képviseli úgyszólván minden művében.

Turgenyev gyermekkorát a „nemesi fészkek” egyikében töltötte, amelyek számos regényének színhelyét adják. Legelső műve *Egy vadász emlékiratai* (1847—1852), a legművészebb eszközökkel ábrázolja az orosz parasztságot. — A *rét* című darabja Arany János *Tengerihántás*-ára is hatott — és tendenciájában *Eötvös József A falu jegyzőjéhez* hasonlóan előkészítője a jobbágyfelszabadításnak hazájában. Állítólag maga II. Sándor cár is e könyv nyomán lett a jobbágyfelszabadítás híve. Turgenyev e könyvében oreli szülőföldjére vezet és itt egyedül hagy a vidékkel, szinte megszólatatja a földet és örökre szívünkbe zárja ennek szegény gyermekeit...

1852-ben egy *Gogolyról* írt nekrológja miatt, melyben a *Holt lelkek* íróját nagy embernek merete nevezni, birtokára számúzik. Turgenyevnek rideg gyermek-kora és a cenzúrai rémuralom korszakával egybeeső fiatalsága egyaránt beárnyékolta lelkesedését és reményeit. Az utóbbi következtében mindig fennmaradt nála a bizalmatlan tartózkodás eszméi világos kifejezésétől és a szomorú alaphang, amely valamennyi művén végigvonul. De éppen ezért — bár 1854-ben külföldre távozott önkéntes száműzetésbe, 1863-ban Baden-Badenben, 1870-ben Párizsban telepedett le — nincs munkái közt egyetlenegy sem, amelyen érezhető ne volna a haza „fűstje”. Nyugat-Európába is azért ment, hogy hannibáli esküjét a „jobbágyi jog” ellen jobban teljeshesse.

Turgenyev a szlavofilekkel szemben az ún. nyugatosok vezéralakja lett az orosz irodalomban. De sokkal inkább író volt, hogysém belevesztett volna olyan politikai harcokba, melyekbe az ember ragyogó meggyőződéssel indul, és amelyekből silány érdekekkel kerül elő.

Ez időben, Oroszországban a hajnal várása uralkodott a lelkekben, némelyeknél az elszánt előretörés, másoknál a fáradtság és félelem érzéseivel. Ezeket a típusokat rajzolta regényeiben Turgenyev. *Rugyin*-ban az ékesszóló, de cselekvésre képtelen idealistát, aki saját frázisaitól ittasodott meg, de a valóság ellene fordul, mert hiányzik akarateréje mind a jóra, mind a rosszra, hiányzik belőle az önuralom, a gyakorlati érzék, a jellem ereje. Úgy érzi, hogy kellene valamit tennie a népért, de nem tudja mit, s amennyiben ezt fölismeri, nem tudja hogyan, és ha ezt is tudná, hiányzik hozzá az akarateréje.

A „*Nemesi fészek*” gyöngéd és gyötrelmes muzsikaként hat minden érző kedélyre. A közeledő öregség magánya és bánata, az emberlét reménytelen monotonijája borítja el a hős szívét, mikor az utószóban szinte ugyanazon szavak rajzolja a megújult természet és a fiatalok új, de örökké ismétlődő játékát, mint a regény elején. Turgenyev mondta egyik hősről, de őreá is érvényesek e sorok: „Birta az ékesszólás nagy titkát, tudta, hogy mikor a szív bizonyos húrjait érinti, az összes többi húrok megrezdülnek és tompán vele együtt hangzanak.”

Az „*Apák és fiúk*”-ban, melyet *Dobroljubov* felszólítására írt, aki hősei passzivitását gáncsolta, azt az új nemzedéket mutatja be, mely már utat talál a cselekvés felé, hideg, józan, tárgyilagos és forradalmár. Főhőse, Bazarov az az elme, amelyet a tudomány olyan hirte-

len ér, mint a szélhűdés. E regény miatt Herzen egyszer és mindenkorra szakított az írójával. Turgenyev mindinkább elfordul korától és megírta a *Füst*-öt. Ebben kigúnyolja azt az orosz társaságot, mely külföldön élve végtelen és üres szóáradat közepette terméketlen „felesleges emberek” csoportjává válik. A *Füstben* és a *Tavaszi vizek*-ben emellett a kegyetlen szenvedély gyötrelmeit, hazugságait, örvényeit tárja föl. Azóta ő is keresztülment a szerelem ilyen végzetes betegségén — egy francia énekesnő, *P. Viardot* asszony iránt —, amely testet-lelket meghervaszt. Az első regények bájos harmóniája helyett az öregedő író lelke sötét felhőket és viharos eget tükrözött vissza.

Utolsó nagy regénye, a *Töretlen föld*, mely közvetett válasz *Dosztojevszkij Megmételvezettek* című regényére, melyben Dosztojevszkij Turgenyev torzképét is megrajzolta. A *Töretlen földben* azt mondják a főhősről, Nyezsdanovról: „Ez az ember a valóságosság romantikusa.” Ezt a jelzöt e regényt megíró Turgenyevre is lehet alkalmazni, aki itt, a lassan szervezkedő, korai narodnyiki mozgalmat kísérte meg megrajzolni. A regény kritikáját maga mondatja el a főhőssel: „Bizony a mi népünk alszik... De nekem úgy rémlik, hogyha felébreszti valami — az nem az lesz, amit *mi* gondolunk...”

Amikor Turgenyev már borzasztó betegségében, a gerincrákban szenvedett, a morfiumpábulat szüneteiben írta a „*Költemények prózában*” című rövid remeket, majd fájdalmas emlékeket, majd aforisztikus vallomásokat, majd káprázatos látomásokat, melyek lelkét a végső álom előtt birtokukba vették. Néhány

nappal halála előtt pedig levelet írt barátjához, Tolsztoj Leóhoz, melyben könyörögve kérte, hogy térjen vissza az irodalmi munkához, a regényköltészet-hez, mintegy neki adva át örökségül szé-
 fid hatalmát a lelkek felett...

Katona Jenő

H. E. BATES. Magas, szikár, „igazi angol” férfi tekint ránk Bates fényké-
 péről. Hogyan lett Herbert Ernest Batesből, az angol vidéki élet dalnokából a *Jacaranda-fa* keserűn-igazságos, leleplező erejű epikus?

1905-ben született. Mint író, nem volt csodagyerek: 25 éves korában publikált először — akkor is rövidlélegzetű — írásokat. Annál korábban került összeütközésbe a kisváros vaskalapos egyházi tekintélyével, mert teológiai érdeklődése és kritikai szelleme lázas vitákba sodorta a konzervatív helyi közvéleménnyel.

Általában talán az a legjellemzőbb Bates életére és munkásságára egyaránt, hogy nincsen benne semmi közhelyszerű. Más ifjú titán, mint például a halhatatlan Shaw is, többnyire filiszterként kezdi és később csap át az irodalomba. Bates-nél ez éppen fordítva történt: újságíró-nak indult, aztán ráúnt a vidéki szerkesztőség kisstílus robotjára — és elment (igaz: csak rövid időre) tisztviselőnek, hogy több ideje, energiája jusson az írásra.

Első írói benyomásait a szülői házban szerzi: apja-anyja, egyszerű farmeremberek, valósággal az angol népballadák világában élnek, számukra — és gyermekeiknek is — élő, eleven valóság a lantosok, kalózok, cigányok Angliája, amely pedig már a XIX. század íróinak műveiben is csak mesés hagyományként bukkan fel. Nem csoda hát, ha az alakuló, fejlődő író bőségesen merít eb-

ből a gazdag anyagból, és első kötetei: novellák, mesék, szinte kivétel nélkül a népi élettel foglalkoznak, amely pedig Thomas Hardy óta kiszorult az angol irodalomból.

Aztán jött megint az újságírás, de már az elismert író megillető szinten: Bates lesz a *Spectator* c. tekintélyes angol folyóirat *Vidéki élet* rovatának vezetője. Közben egyre folytatja írói működését, novellái mellett két esszékötete jelenik meg, és csak kevés ideje jut kedvenc „hobby”-jára, a kertészkedésre.

Sokoldalú írói tevékenység közben lepi meg a második világháború, és Bates hallgat lelkiismerete hívó szavára: önként jelentkezik a Royal Air Force-nál, az angol légierőnél, és mint haditudósító-tiszt szolgálja végig a háborút, jórészt a Távols-Keleten.

Egy életre szóló emberi-írói élmény ez. Távols tájakat, sorsokat ismer meg, és lassan felismeri azt is, hogy a háború nagykorúsítja az elnyomott gyarmati népeket, és hogy a Brit Világbirodalom soha nem lesz már az, ami volt.

„A háború összekuszált, kiélezett és szétszakított mindent. Egy időre az egész város lázas idegállapotba került. December óta a háború egyre közeledett és közeledett, keményen lesújtva a szépen kiépített európai negyedre, bougainvilleával befuttatott, tetszetős, fehér és piros bungalow-ival, melyek pálmákkal szeggett, szárnyas terekre épültek. A háború most már nem volt Európa kizárólagos ügye, nagyon távoli ügy. Kezdték beszivárogni könyörtelenül és kellemetlenül, mint ahogy minden nyáron beszivárgott a síkságról a kénsárga, homokos por, forrón, mint a kazán lehelete, durván csillogó fény ege alatt, hogy felperzselje az elegáns európai kertek és udvarok utolsó, becézve óvott fűszálacskáit is. Az európaiak nagy része, a gyermekekkel együtt, már elment. Legtöbb ablakra felszegezték a zsalút, s a tömegnyi bougainvillea, mely szaporán terjeszkedett a növekvő hőségben, máris aláhullt és elborította őket lazac-, bíbor- és rózsaszín indáival” — így ír Bates nagy regényében, a *Burmában játszódó Jacaranda-fában*, mely nemrég került olvasóközönségünk elé.

Hamarosan megint találkozik majd a magyar olvasó Bates nevével: az Európa Könyvkiadó jövőre jelenteti meg *The Feast of July* (Júliusi ünnep) című regényét, melyben ezúttal a vidéki élet avatott költőjeként ismerhetjük meg Herbert Ernest Bates-t, a „modern Hardyt”, a mai angol irodalom egyik legnagyobb alakját.

Borbás Mária

EXPRESSZIONIZMUS

Az expresszionista művészeti irányt német és Németországban élő orosz művészcsoporthoz, festők és szobrászok kezdeményezték századunk első éveiben. Eleinte expresszionistának neveztek minden olyan művészt, aki távol állott az uralkodó akadémizmus és impresszionizmus ízlésétől. De hamarosan — amint Kassák Lajos és Pán Imre a *Nagyvilág* egyik legutóbbi számában megírja — gyors differenciálódási folyamat választja el az expresszionistákat pl. az aktivistáktól, majd a dadaistáktól és a szurrealistáktól.

Az expresszionisták szerint minden művészet lényege az expresszió, a kifejezés. Ebben voltaképpen semmi új nincs; különféle filozófiai és esztétikai igények teszik sajátos arcúvá az expresszionista művészetet. A filozófiai alap a valóság megismerésének klaszszikus idealista feltevéséből adódik: nem a valóság fontos, hanem a valóság-adta benyomás. Az írói alkotásban az expresszionizmus kerüli az intellektuális elemeket; az expresszionista irodalom a szubjektivitás és érzelmesség dús tenyészetét, hangoztatja a belső világ elsőbbségét, jellegzetes módszere a sejtetés. Élmenyeknek, tárgyakkal, embereknek csak a lényegét igyekszik kifejezni egyetlen villanással vagy egzaltált látomásokkal. Az expresszionisták mellőzik és megvetik a hagyományos formulákat, esztétikai-didaktikai eszközöket, a formai műgondot elvszerű és gátlástalan formarombolás, nyers, primitív nyelvi hatások váltják fel írásaikban olykor a nyelvtan, a logika elemi szabályait is felrúgva; az impresszionisták elemző részletekbe-hatolását felváltja a szintézis igénye. Az expresszionista írók alkatiilag nem a töprengők és törvénylátók, hanem az ihlet-indulat spontán lobogásában, az érzelmi viharban alkotók közé tartoznak.

Az irodalmi expresszionizmus is az első világháború előtti évek Németországban bontakozott ki, a berlini *Der Sturm* című lap volt a központi orgánuma. Az első világháború élménye, értékek, hagyományok összeomlása hozzájárult az expresszionisták széleskörű hatásához. Írásaikban dinamikus jövőbe-ízelés izzott; a háborús romok, a pusztulás örvényei felett egy új világ születésének pátozását érezték és éreztették.

Az eredeti értelemben vett expresszionizmus nem mondható jelentős fejezetnek az irodalom történetében, még Né-

metországban sem. De látásmódjának és esztétikájának nem egy eleme hatott az elmúlt félszázad irodalmát sokféleképpen formáló különféle izmusokra. Különösen tartós volt a belső látások lükettetését, a tudatban villanásszerűen fellobbanó meglátásokat meghökkenítő képzettársításokkal, nyelvi hatásokkal tükröző expresszionista stílus hatása. A szabadvers divatja, a próza zeneiségének igénye sem választható el az expresszionizmus szerepétől.

Az irodalmi expresszionizmus kiemelkedő képviselői a német költészetben Georg Trakl és a fiatal Johannes Becher; a regényben a fiatal Heinrich Mann, Werfel, Jacob Wassermann, Hans Fallada és Alfred Döblin, akinek *Berlin Alexanderplatz* című műve a leghíresebb expresszionista regény. A legnagyobb expresszionista drámaírók: Georg Kaiser, Frank Wedekind és a korai Bertolt Brecht.

A magyar expresszionizmus főképp Kassák Lajos nevéhez és *Ma* című lapjához kapcsolódik. Az expresszionizmusnak főképp stíláriis jellegzetességei jelentkeznek Szabó Dezső és Révész Béla írásaiban.

EPOSZ

Terjedelmes elbeszélő költemény. A nagy népi eposzok és általában a legősibb „nagy” műfaj, az eposz kialakulásával kapcsolatban sok feltevést, magyarázatot tart számon az irodalomtudomány. A nép ajkán mindig születtek, éltek mondák és hősdalok kiemelkedő hősök tetteiről. A legvalószínűbb feltevés szerint az eposz költője az ugyanazon hősről szóló mondákat és hősdalokat gyűjtötte össze, fűzte szoros, szerves egységbe. Mások szerint az eposz költője csak nyersanyagként kezelte a nép ajkán élő dalokat, ezeket megrósta, bővítette, változtatta; a feldolgozott esemény sor, a hősök végleges alakja és a verses megformálás is az ő munkája.

„Az eposz a nyagát *hagyományok alkotják a nép ifjú napjaiból*, midőn mérés, kalandos tettek korszakát élte s a mítosz és történet összefolyt ködében csodás világításban emelkedtek ki előtte az istenek és hősök alakjai.” Gyulai Pál meghatározása főképp a népi (naiv) eposzra vonatkozik, amely többnyire egy nemzet sorsát eldöntő, életét új útra indító eseményt dolgoz fel. Az eposzok hagyományos formákat követnek szerkezet, előadásmód és a hősök jellemzése tekintetében. A hősök kiemelkednek a tömegből, szinte félistenek. Felsőbb hatalmakkal tartanak kapcsolatot, csodás ese-

mények segítik őket hivatásuk teljesítésében. Az eposz-író nem törekszik hőseinek behatódó jellemzésére (a lélektan eredményeit egyre intenzívebben felhasználó modern epika, pl. a regény itt különbözik legelősebben az eposztól, amelyből sarjadt). Az eposzi hősök egyéniségének, tetteinek legfőbb mozgató ereje a küldetésstudat; tulajdonságaikra állandó jelzők (epitheton ornans) alkalmazásával figyelmzetteti az író az olvasót, a hallgatót. Az eposz szerkezeti egységei az önálló epizódokat tartalmazó énekek. Az első ének állandó elemei minden eposzban: a tárgymegjelölés (propositio), a múza vagy felsőbb hatalmak segítségével hívása (invocatio); ezután rögtön az események sűrűjébe (in medias res) kerül az olvasó. Az eposz előadásmódja nyugalmas, lassú hömpölygésű; a verselés is kerüli a rövidebb sorokat, zaklatottabb ritmusokat.

A világirodalom legjelentősebb népi (naiv) eposzai: az ősi görög mondavilágot megjelenítő homéroszi eposzok, az *Ilíász* és az *Odüsszeia*, a hindu *Mahabharata*, a perza mondákat összefoglaló *Sahnámé*. a Karoling királyok harcairól szóló *Roland-dal*, a germán hősmondákat feldolgozó *Nibelung-ének* és a legkésőbb rögzített szövegű finn *Kalevala*.

A műeposzok ismert nagy költők művei. Tárnyi, formai elemeik alig térnek el a naiv eposzoktól. Gyakran ezek is a népi mondák nyersanyagából merítenek, de nagyobb szerep jut bennük az írói képzelet alakító kedvének. A múltat

idéző műeposzok többnyire koruk nagy nemzeti, társadalmi feladataihoz szólnak hozzá. Vergilius *Aeneis*-e például a császárság megerősödésének éveiben az államalapító ősök nemzeti erényeire hívja fel a figyelmet; Zrínyi Miklós műve, a *Szigeti veszedelem* harcra lelkesíti az országpusztító török hatalom ellen.

A műeposz több fajtáját szokás megkülönböztetni. A nemzeti eposz a nemzet életének sorsdöntő pillanatait eleveníti meg, pl. a már említett *Aeneis* vagy a magyar honfoglalás legfontosabb mozzanatait idéző *Zalán futása*. Dante műve, a *Divina Commedia*, a középkor vallásos világnézetének nagy szintézise. Wolfram von Eschenbach *Parsival*-ja a lovagi eszmények mitizálása; a portugál Camoens *Luziádák*-ja a felfedezések korának romantikáját tükrözi.

A komikus eposzok jelentéktelen témákat mondanak el a nagy eposzok fenséges hangján és apparátusával. (A görög *Béka-egérharc*; Pope műve, A *fürtrablás* vagy Csokonai *Dorottyá*-ja.)

Az eposz már a múlté, funkcióját a regény vette át. A műfaj utolsó jelentkezői (Goethe *Hermann és Dorottyá*-ja vagy Aranytól a *Buda halála*) távol állnak az eposz klasszikus igényeitől, — inkább lélektani, társadalmi problémákat ábrázoló regények. A mai, elvétve jelentkező kísérleteknek, amelyek szélessodrú lírai látomásokba oldják a múlt nagy eseményeit, az elnevezésen kívül semmi közük sincs az igazi eposzhoz.

P ó k L a j o s

JOSÉ SUAREZ CAREON: „Az utolsó órák” című könyvét a bestsellerek közé sorolják. A regény eseménye a mai Madridban játszódik le és a spanyol nép rettenetes nyomorát, valamint a felső tízezer éjszakai klubéletét írja le. Élénk színekkel vetíti elénk a két társadalmi osztály életkörülményeinek kiáltó igazságtalanságait s korszerű képét adja a mai spanyol életnek. (BLM)

★

A VILÁG ELSŐ „Nemzetközi Vasutas Szótár”-a elkészült: Több mint ötezer olyan kifejezést (angol, francia, orosz, olasz) gyűjtöttek össze, amelyeket leggyakrabban használnak a nemzetközi személy- és áruforgalomban. Az első „Nemzetközi Vasutas Szótár”-t Varóban adják ki.

KÉT ANGOL KÖNYV FRANCIAORSZÁGRÓL

„Franciaországi kép” a címe David Tylden—Wright könyvének. Anatole France, Valéry, Gide, Roger Martin du Gard, Mauriac, Bernanos, Henri Bosco, Jean Giono, Saint-Exupéry, Malraux és Camus munkásságán keresztül mutatja be olvasóinak az újabbkori francia irodalmat.

A másik könyv címe „Proust és az irodalom”. Írója Walter A. Strauss. Proust olvasmányával, egyes írók és költők reá és műveire gyakorolt hatásával. A tanulmányt a Harvard és az oxfordi egyetem adta ki. (The Times)

★

A „SATURDAY REVIEW OF LITERATURE” körkérdest intézett 28, nagy lapoknál dolgozó kritikushoz; melyik 1956-ban megjelent művet tartják a legérdekesebbnek. A legtöbb szavazatot „Thomas Wolfe levelei” c. könyv kapta. A következő helyet St. J. Ervine Shaw-életrajza érdemelte ki.

WILHELM MOBERG, a világ-hírű svéd író regénytrilógiáját (Kivándorlók, Bevándorlók, Telepések), „Skandinávia legkiemelkedőbb regénye” jelzővel illették. A trilógia a múlt évszázad első évtizedeinek skandináv emigrációjával és a telepések amerikai életével foglalkozik. A „Kivándorlók”, a trilógia első része, az Európa könyvkiadónál jelenik meg a jövő évben. (Dr. K. S.)

★

ANDRE MAUROIS, a világ-hírű francia író könyvei hosszú idő óta nem jelentek meg Magyarországon. Az Európa könyvkiadó közreadja a „Szeptemberi rózsák” című legújabb regényét, amely az ősi párizsi könyvpiac egyik legnagyobb sikere volt. Megjelenteti Jean Paul Sartre egyetlen novellas-kötetét is, amely 1938-ban látott napvilágot „A fal” címmel. A címadó novellát annakidején a Szabad Szó című folyóirat már leköszölte, de az egész kötetet csak most ismerheti meg a magyar közönség.

Ifjúsági könyveink és a magyar nyelv

IFJÚSÁGI IRODALMUNK fogyatkozá-
sait és hiányosságait többször emlegették
az utóbbi években, jóllehet a kritikussok
alig méltatták érdeklődésükre a kérdést,
mintha valami ötdrangú, irodalomszéli
műfajról volna szó. Legfeljebb megállá-
pították, méltatlankodó szemrehányással,
hogy neves íróink elhanyagolják az if-
júságot. Ez a megállapítás, szerencsére,
egyre kevésbé jogos. A bírálat vagy méltá-
tás azonban rendszerint általánosság-
okba vész, s többnyire a tárgyválasztás,
az eszmei tartalom demokratikus nevelő-
értéke, a hős pozitív volta körül forog, de
a megírás módjára alig van tekintettel.
Pedig a *hogyan?* kérdése az ifjúsági iro-
dalomban kétszeresen fontos, mert nem-
csak a tárggyal való összhangot kívánja
meg, hanem az ifjú olvasók fejlettségi fo-
kához, sajátos igényéhez való alkalmaz-
kodást is. Ha ismertetés jelenik meg egy
ifjúsági könyvről, jóformán szóba sem
kerül, hogy annak stílusa is van — vagy
kellene, hogy legyen — mintha nem a
nyelv volna a mondanivaló közvetítője.
Nincs hiteles képünk arról sem, hogy az
olvasók hogyan vélekednek az új mun-
kákról, pedig érdekes és tanulságos lenne
ismernünk a kiadó felhívására érkező
válaszokat.

Ha kezembe veszek egy-egy újabb if-
júsági regényt, be kell vallanom, ritkán
jutok tovább néhány lapnál. A történet
talán még érdekelne, de többnyire elked-
vetlenül az ötletelen, vérszegény nyelv,
amelynek nincs se színe, se íze, mintha
az író szándékosan kilügzött volna be-
lőle minden egyéni vonást. Szinte az az
érzésünk, hogy az ifjúság írói közt va-
lami olyasféle elv gyökerezett meg, hogy
számukra kötelező az a szürke igényte-
lenség, és kerülendő, sőt tilos az eredeti
hang, az irodalmiság, a költői lendület, a
játékos humor. A szerencsés kivételt
rendszerint egy-egy, az ifjúsági iroda-
lomba alkalmoszerűen kiruccanó jó írónk
mutatja, aki itt sem tudja megtagadni
önmagát, vagy nem hajlandó hangot vál-
tani. Hivatkozunk itt elsősorban Tamási
Aron, Hollós Korvin Lajos és Thury Zsu-
za regényeire.

Százsor olvasott gyermekkori könyvein-
ket önfeledt élvezettel olvasom ma is, ha
kezembe kerül valamelyik. A Pál utcai
fiúknak szinte minden mondata vissz-
hangként éledt fel bennem, évtizedek tá-
voltságából. Azt mutatja ez, hogy gyer-
mekkori olvasmányainknak nemcsak az
emléke, hanem a nyelvi hatása is a leg-
mélyebbre ivódó. Abban a korban a leg-

fogékonyabb a lélek, és mohón szív fel
magába minden új szót, kifejezést, épülő
nyelvkészségének egy-egy új sejtjeként.
Tudományos vizsgálatok is igazolták,
hogy a gyermek nyelvkészsége és szó-
kincsé érdeklődési köreinek tágulásával
és fogalmi gazdagodásával párhuzamos-
an, azzal együtt fejlődik. Ismert tény,
hogy sokat olvasó gyermekek kifejező-
képesége jóval fejlettebb, mint a köny-
vekhez kevésbé vonzódó kortársaiké.

HÁ VAN TERÜLETE az irodalomnak,
ahol a stílusnak és a nyelvi formának
nemcsak a tárgyhoz, a műfajhoz, hanem
különösképpen az olvasóhoz is alkalmaz-
kodnia kell, akkor az ifjúsági irodalom
az. Okvetlenül tekintetbe kell vennie az
írónak, hogy óvodásoknak vagy a serdülő
ifjúságnak ír-e, s anélkül, hogy külön
gyermeknyelvi tanulmányokat végezne,
hangját természetes ösztönnel hozzájuk
kell idomítania. Hogy életkoruk szerint
más-más érdeklődésű, eltérő értelmi és
nyelvi fejlettségű olvasókhöz szóljon az
író, úgy, hogy szívükhöz és értelmükhöz
férközzön, hogy hasson rájuk és lekösse
őket, el kell találnia a megfelelő hangot.

Téves az a felfogás, hogy a gyermek-
hez csak kezdetlegesen, szegényes szókincs-
csel, igénytelen nyelven vagy éppen köz-
helyekben lehet beszélni. Ha nyelvkész-
ségének vannak is fokozatai és természe-
tes korlátai, nem mondhatjuk, hogy nincs
érzéke a kifejezés eredetisége, ötletessége
iránt, hogy nem élvezi a stílus egyéni jel-
legzetességeit, újdonságát. Mindnyájan
tapasztalhatjuk, hogy némely könyvnek,
színdarabnak, vagy rádióelőadásnak egy-
egy érdekes szava, újszerű, szellemes ki-
fejezése mily soká foglalkoztatja a gyer-
mekeket, s hogy mennyire magragad ben-
nük. Lebecsülné őket az, aki merev óva-
tossággal ragaszkodnék egy statisztikával
megállapított ifjúsági nyelv-színvonalhoz,
s nem merne fölėje emelkedni. Nem sza-
bad félteni a gyermeket az erőpróbától,
mert az érdeklődés és az érdekesség is az
író pedagógiai érzéke segít legyőzni a
nehézségeket. Az ifjúsági irodalom ne-
velő hivatása megköveteli, hogy a gyer-
mek meglévő nyelvi anyagára, felkészült-
ségére építsen az író, de mindig egy fok-
kal magasabbra kell emelnie a mércét.
Jó érzékkel és okos mértékkel meg kell
és meg lehet találni azt a többletet, amely
a nyelvi nevelést, a szókincs gazdagítását,
a stílus-készség csiszolását segíti.

Kovalovszky Miklós

H Í R E K

A CSEH KNIHOVNA KLASIKÚ (Klasszikusok Könyvtára) gyors ütemben adja ki Móricz Zsigmond műveit: az Uri-muri, a Rokok, a Pillangó és a boldog ember után legújabbban a Betyár és az Árvácska jelent meg cseh fordításban. (Kvety)

MÁR 7. EVE FOLYIK Csehszlovákiában a „Mintaszéri közművelődési könyvtár építünk” elnevezésű országos könyvtárközi verseny. Ebben az évben a cseh országrészekben 13 könyvtár, Szlovákiában pedig 3 könyvtár kapta meg a „Mintaszéri közművelődési könyvtár” címet és táblát. (Práce)

„VÁROS” címmel a nyugati irodalomban egyedülálló művet adott ki Pierre George, a párizsi Sorbonne Egyetem professzora. Könyvében marxista szempontból magyarázza a város települését és a városépítést jelenlegi problémáit. (Literárni Noviny)

ANDRÉ MAUROIS regényes életrajzot ír Flemingről, a penicilin feltalálójáról. (Literárni Noviny)

A LENINGRÁDI Állami Nyilvános Szaltükov Scserdin Könyvtárban megtalálták Haydn „L'incontro improvviso” című operájának kéziratát. (Haydn művét első ízben 1775-ben adták elő.) Most említett operájának egyes motívumai mintául szolgálták Mozart „Szóktetés a szerájából” c. operájához. (Knihovnik)

A SZLOVÁK HIRLAPOK BIBLIOGRÁFIÁJÁT most fejezik be a szlovák tudományos könyvtárak. Az első kötetet, melynek címe: „A Szlovák Hírlapok és Folyóiratok Bibliográfiája 1918-ig”, a kassai Állami Tudományos Könyvtár szerkesztette. Ugyanez a könyvtár készíti az 1918-ig Szlovákia területén megjelent idegennyelvű hírlapok és folyóiratok bibliográfiáját is. (Knihovnik)

A GORKIJ IRODALMI MÚZEUM dolgozói a moszkvai és leningrádi levéltárakban több mint 1000 új dokumentumot találtak Gorkij munkásságára vonatkozóan. (Bibliotekarz)

ÚJ KÖTELESPÉLDÁNY TÖRVÉNY lépett életbe Indiában, melynek értelmében a Kalkuttában székelő nemzeti könyvtár, valamint három más nagykönyvtár egy-egy kötelezpéldányt kap az országban megjelenő minden nyomtatványból. Megjelent a Nemzeti Bibliográfia kiadására vonatkozó törvény is. (Bibliotekarz)

NEGY HEINE-LEVELT TALÁLTAK nemrég az Állami Nyilvános Szaltükov-Scserdin Könyvtár kéziratosztályán. A levelek címzettjei: Theofil Gautier francia költő és művésztörténész, Liszt Ferenc zeneszerző, Escudier zenekritikus és egy francia kiadó. Eddig ismeretlen Heine-kéziratokat találtak a leningrádi Orosz Irodalmi Intézetben is. A leveleket a leningrádi egyetem egyik folyóiratában adták közre. (Knihovnik)

„ENCYKLOPÉDIA SLOVENSKA” (Szlovákia Enciklopédiája) címen három kötetes lexikont ad ki a Művelődésügyi Mgbizotti Hivatal és az Osveta Könyvkiadó. Az új Enciklopédia a Szlovák Tudományos Akadémia közreműködésével készül. Betűrendben felöleli Szlovákia természeti viszonyait, gazdasági, társadalmi, kulturális és művészeti életét a múltban és a jelenben. A munka elkészítését három évre tervezik. A rendszeres munka 1958-ban fog megindulni. (Kulturny Zivot)

A LENGYEL IRODALOM klasszikusainak műveit milliós példányszámokban adják ki. Boleslaw Prus írásait az elmúlt 10 év alatt 5 255 000 példányban, Zeromski könyveit 2 millió 677 000 kötetben, Sienkiewicz regényeit együttesen 2 307 000 példányban adták közre. Ugyanezen idő alatt Mickiewicz alkotásai 4 431 000 kötetben jelentek meg. A lengyel olvasók igen sok külföldi szerzőt olvasnak: az elmúlt 10 év alatt majdnem 9000 mű jelent meg fordításban. Gorkij könyveit 1 564 000 példányban, Dickens írásait 1 211 000 példányban, Balzac regényeit majdnem 1 000 000 kötetben adták ki. (Knihovnik)

BÁRÁNY TAMÁS CSIGALEPCSŐ című regényéről és annak megfilmesítéséről beszélgetett az 1. számú Szabó Ervin kerületi könyvtár (Vadász utca) olvasóival június 12-én. A könyvtár a beszélgetés előkészítésére jegyzéket állított össze „Magyar könyvekből magyar filmek” címmel. A jegyzék a magyar hangosfilm gyártás kezdete óta megfilmesített könyvek címét tartalmazza. Ugyanerre az alkalomra a könyvtár kiállítást is rendezett megfilmesített magyar és világirodalmi alkotások fényképeiből. Az anyag összeállításához felhasználták Lajtha Andor készülő filmtörténeti kézikönyvének kéziratát, valamint a MOKÉP Propaganda Osztályának filmkép archívumát.

PÁRIZS MUZSIKÁL címen június 18-án mikrobarázdás zenedépután volt a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központjában. A műsorszámok nagyrésze először hangzott el Budapesten. (Sz. E. K.)

A FÜZÉR UTCAI Pataki István Kultúrotthonba költözik a X. ker. 12. sz. Szabó Ervin Könyvtár. (Sz. E. K.)

A PESTIMRÉN (XVIII. ker.) levő 31. sz. Szabó Ervin Könyvtár meglévő helyiségeihez még egyet kapott a kerületi Tanácsoltó olvasóterem céljára. Ezzel a pestimrei olvasók régi kívánsága teljesült. (Sz. E. K.)

ÚJ KERÜLETI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR nyílik a VII. ker., Lenin kr. 33. sz. alatt. A könyvtár részére a helyiségeket a VII. ker. Tanács VB., a könyvanyagot és a berendezés nagyrészt a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtárügyi Osztálya adta. Az új könyvtárnak a sűrűn lakott belső VII. kerületben igen nagy a jelentősége. (Sz. E. K.)

CSEHSZLOVÁKIÁBAN most fejezik be Lenin Műveinek 35 kötetes kiadását. Megjelent Marx és Engels Művei 30 kötetes kiadásának I. kötete.

A Csehszlovák Írók Szövetségének Kiadója 1957-ben mintegy 20 cseh prózaíró és költő új művét fogja kiadni. Fordításban megjelenik Gorkij, Dosztojevskij, Hemingway, Musset és Vercors. A Csehszlovák Gyermekei Irodalmi Kiadó, mely 1956-ban kb. 3 000 000 példányban adott közre ifjúsági könyveket, 1957-ben 20%-kal fogja növelni könyvtermését. (Szovetszkaja Knizsznaja Torgovlja)

A LEGNAGYOBB AMERIKAI KÖNYVSZÉKERT 1956-ban a 18 éves Pamel Moore „Chocolates for breakfast” című könyve érte el. Az irodalmi kritikások Pamel Moore könyvét Françoise Sagan művelhez hasonlítják. (Literárni Noviny)

BECSBEN nemrég jelent meg Werner Hofmann „Die Karikatür von Leonardo bis Picasso” című munkája, mely, mint címe is mutatja, az eddig készült leghíresebb karikatúrák reprodukciót közli. (Literárni Noviny)

A június-júliusi könyvek jegyzéke

AKADÉMIAI KIADÓ

Babics Antal—Rényi—Vámos Ferenc: Az urogenitális szervek nyirok- keringése — — — — —	kve 200,—
Halász—Előd: Magyar—német általán- os szótár 1—2. kötet egészvá- szonkötésben — — — — —	350,—
Kéthelyvű Kis Könyvtár kötetenként	fve 34,—
Mellich-dolgozatok — — — — —	fve 20,—
Mikszáth Kálmán: Összes Művei VI. kötet — — — — —	egészvászonkötésben 25,—
Renaissance tanulmányok — — — — —	kve 90,—

BIBLIOTHECA KIADÓ

Barát Endre—Lévai Béla: Caruso csodálatos élete — — — — —	kve 14,—
Ráth Végh István: A pénz komédiája	kve 27,—
Szereb Antal: A világirodalom tör- ténete 1—2. kötet — — — — —	kve 65,—
Vigyázat szélhamos! — — — — —	fve 5,—

EUROPA KIADÓ

Balzac: Elvesztett illúziók — — — —	kve 54,—
Brecht: Háromgaras regény — — — —	kve 28,—
Calderón: A zalameai bíró — — — —	fve 6,—
Dante: Isteni színjáték — — — — —	kve 37,—
Dosztojevszkij: Fehér éjszakák — — — —	fve 3,—
Dosztojevszkij: Feljegyzések a ha- lottak házából. — A nagybácsi álma. — Nyetocska Nyezvanova	kve 37,—
Énekek éneke — — — — —	kve 36,—
Fallada, Hans: Mi lesz veled em- berke? — — — — —	kve 22,—
Fontane, Theodor: Jenny Treibel — — — —	kve 16,—
Greene, Graham: A csendes amerikai	kve 17,—
Homérosz: Iliász — — — — —	kve 36,—
Lao Ső: A tigriskisasszony férje — — — —	kve 13,—
Mann, Thomas: Novellák — — — — —	kve 52,—
Maugham, Somerset: Színház — — — —	kve 20,—
Neruda: Történetek a régi Prágából	kve 24,—
Panova: Messzi utca . . . — — — —	kve 9,—
Petrarca: Daloskönyv — — — — —	kve 14,50
Si-King: Dalok könyve — — — — —	kve 22,—
Szergejev—Censzkij: Késő este — — — —	kve 12,—
Villon összes versei — — — — —	kve 28,—
Werfel, Franz: Musza Dag negyven napja — — — — —	kve 64,—

GONDOLAT KIADÓ

Flavius Josephus: A zsidó háború — — — —	kve 40,—
--	----------

KÉPZŐMŰVÉSZETI ALAP KIADÓ

Arany János: A fülemüle — — — — —	kve 20,—
Benvenuto Cellini mester élete — — — —	kve 60,—
Dercsényi Dezső—Gerő László: A sá- rospataki Rákóczi vár — — — — —	kve 15,—
Dercsényi Dezső—Zsolnay László: Esztergom — — — — —	kve 36,—
Vasvári Lajos: Manet — — — — —	kve 15,—
Ybl Ervin: Donatello — — — — —	kve 15,—

KISIPARI SZÖVETKEZETI KIADÓ

Effel, Jean: A kis angyal — — — — —	kve 25,—
bibliofil kiadás, a szerző aláírá- sával — — — — —	40,—
Petőfi Sándor: A helység kalapácsa vászonkötésben — — — — —	25,—
félbőr-kötésben — — — — —	40,—
Wassermann: Caxamalca aranya — — — —	fve 5,—
bibliofil kiadásban — — — — —	kve 25,—

KOSSUTH KIADÓ

Barabás Tibor: Mozart párizsi uta- zása — — — — —	kve 16,—
Borneo utolsó „vademberei” — — — —	fve 4,—
Michaëls, Karin: A nagy vendégség	kve 16,—
Rémy, Jacques: Ha a világon min- denki ilyen volna . . . — — — —	fve 4,—
Rényi Péter: „Szabad földről!” üzenik	fve 8,—

KÖZGAZDASÁGI KIADÓ

Brus, W.: Az értéktörvény és a gazdasági ösztönző problemati- kája — — — — —	fve 18,—
Büntető perrendtartás — — — — —	fve 18,—
Marenchich Ottó: Negynyelvű fel- szolgáló szótár — — — — —	kve 20,—
Marosi Miklós: Iparvállalatok szer- vezete — — — — —	fve 5,—
Vizvári Mariska szakácskönyve — — — —	kve 40,—

MAGVETŐ KIADÓ

Cain: A postás mindig kétszer csen- get — — — — —	fve 7,—
Illés Béla: Szkipetárok — — — — —	kve 11,—
Középkori magyar íráskorok — — — —	kve 13,—
Máté György: A Retezárók és más történetek — — — — —	kve 13,—
Molnár Ferenc: Az arruimi erdő titka — — — — —	fve 4,—
Murányi Győző: Az elátkozott — — — —	kve 21,—
Münchhausen báró kalandjai — — — —	fve 4,—
Réti Ödön: Furcsa népség — — — — —	kve 17,—
Steinbeck, John: Kedves csirkefogók	fve 4,—

MEDICINA KIADÓ

Magyarországon törzskönyvezett gyógyszerkülönlegességek 6. hi- vatalos jegyzék egészvászonkö- tésben — — — — —	128,—
Schulhof Ödön: A reumás fájdalmak	fve 12,—
Szontágh Ferenc: A terhesség táp- lálkozásleltani kérdései egész- vászonkötésben — — — — —	18,50
Zoltán Imre: Nőgyógyászat félvá- szonkötésben — — — — —	39,—
egészvászonkötésben — — — — —	56,—

MEZŐGAZDASÁGI KIADÓ

Állatorvosi terápiás útmutató 2. ki- adás — — — — —	kve 35,—
Balogh András: Magyarország neve- zetes fái — — — — —	kve 22,—

MÓRA FERENC KIADÓ

Schiller válogatott versei — — — — —	fve 4,50
	kve 8,50

MŰSZAKI KIADÓ

Balogh Arthur: A logarléc — — — — —	fve 10,—
Dulovits Jenő: Így fényképezek — — — —	kve 40,—
Gellért Endre: A rádióvevőkészü- lékek — — — — —	fve 24,50
Jesch László—Taraba István: Hová kössöm? — — — — —	fve 9,50
Kammerlöher: Rádiótechnikusok elektrotechnikája 1—2. kötet — — — —	kve 60,—
Korompai György: Veszprém — — — — —	kve 45,—
Széchy—Király: Alapozás 1. kötet	kve 94,50
Sztrókey Kálmán: A technikáról mindenkinek — — — — —	kve 40,—
Tóth Vilmos: Festékszórás — — — — —	fve 12,—
Tömössy M. Jenő: Gépjárművilla- mossági hibakeresés — — — — —	fve 29,50
Zámbó János: Bányaművelés — — — — —	kve 113,—

SPORT KIADÓ

Bárány István: Gyermekek úszó- oktatása — — — — —	fve 14,—
Darnay (Dornyay) Béla—Zákonyi Ferenc: Balaton utikalauz — — — — —	kve 20,—
A vitorlázás alapsmeretel — — — — —	fve 15,—

SZÉPIRODALMI KIADÓ

Darvas József: Máról holnapra — — — —	kve 21,—
Hatvany Lajos—Béla György: Ma- gyarok beszélnek — — — — —	kve 39,—

Heltai Jenő: Tollforgatók — — —	kve	31,—
Jókai Mór: Mire megvénülünk — —	kve	33,50
Kossa István: Nehéz ébredés — —	kve	23,—
Kosztolányi Dezso: Francia költők	kve	21,—
Maugham, Somers: Akkor és most	kve	20,50
Németh László: Történeti drámák		
1—2. kötet — — — — —	kve	43,—
Peterdi Andor: Üzenet — — — —	kve	12,—

TÁNCSCS KIADÓ

Becske Odón: Famegmunkáló szer- számok és gépek — — — —	fve	28,—
Becske Odón: Fémipari technológia	fve	15,—
Czagány Ferenc—Czagány Lajos: Épületesztalosipari szerkezetek 1—2. kötet — — — — —	kve	45,—
Faipari balesetelhárító és egészség- védő övrendszabály — — — —	fve	3,50
Várl Zoltán—Heihall Ferenc: Csa- varmenetvágás és váltókerékszám- ítás — — — — —	fve	10,—

TANKÖNYVKIADÓ

Földes Ferenc válogatott munkái	fve	15,—
Hermann Alice—Gergely Károlyné: Megállja-e majd helyét az iskolá- ban? — — — — —	fve	12,—

Ravasz János: Tanulmányok a ma- gyar nevelés történetéről — —	kve	25,—
--	-----	------

ZENEMŰKIADÓ

Ádám Jenő: A dal mesterei — — —	30,—	
Bartók Karola: Harmonika etüdök — —	15,—	
Erkel Ferenc: Hunyadi László. Nyi- tány — — — — —	12,—	
Haydn, Michael: Fuvolaverseny. Kispartitúra — — — — —	18,—	
Kola József: Kezdek öröme — — —	24,—	
Ránki György: Pomádé király-szvit. Kispartitúra — — — — —	32,—	
Szabolcsi Bence: Régi muzsika kertje	kve	20,—
Varga Pál: Szopránária album — —	24,—	
Várnai Péter: Goldmark élete ké- pekben — — — — —	fve	12,—
Viski János: Zongoraverseny. Kis- partitúra — — — — —	32,—	

ZRÍNYI KIADÓ

Árkus István: Algéria — — — —	fve	4,—
Fülöp Gábor: Gondolatok az Iro- dalmi Újságról — — — — —	fve	6,—
Heym, Stefan: Keresztes vitézek — — félvászonkötésben		50,—

A Magvető III. negyedévi kiadási terve

A kiadó elsősorban magyar szerzők műveit adja ki. Így Bihari Klára: *Szomjú-ság*, Gergely Márta: *Az örökös*, Remenyik Zsigmond: *Bolond história*, Szántó György: *Laokoon és Takáts Gyula: Színház az Ezüst Kancsóban* c. regényét. Újabb kiadásban: Füst Milán: *A feleségem története* és Palotai Boristól: *Kezdetlen ifjúság*. Novelláskötetek: Benedek Marcell: *Először életemben*, Földeák János: *Férfiút*, Mándy Iván: *Idegen szobák*, Pap Károly: *Üzenet* és Laczkó Géza: *Mártír és rabszolga*.

A leggazdagabb a versirodalom terve. Kiadásra kerül a *Fiatal költők antológiája* (15 költő 105 verse, Simon István szerkesztésében), Kálnoky László: *Lázás csillagon*, Károlyi Amy: *Holdistenő*, Nemes Nagy Ágnes: *Szárzavillám*, Polgár István: *Leszállt a dér*, továbbá Rónay György: *Nyár*, Toldalagi Pál: *Szitaló évek*, Vasvári István: *Tizediziglen* és Oláh Gábor: *Válogatott költemények* c. kötete. A Magyar Könyvtár sorozatban megjelenik két kötetben az *Idegen költők* című műfordításgyűjtemény. Bibliofil kiadásban jut a közönség Karinthy Frigyes *Összes költeménye*hez. Szovjet költők antológiája lesz az *Órák és percek*.

Dénes Zsófia visszaemlékezései *Ády nyomában Váradon* címmel jelennek meg.

A külföldi regényirodalmat Larbaud: *Fermina Marquez* és Milne: *Micsoda négy nap* c. regénye képviseli.

A Vidám Könyvek sorozat kötetei: Erskine: *Penelopé férje*, Hunyadi Sándor: *A vöröslámpás ház* c. novelláskötete, Gá-

dor: *Nehéz szatírárt írni*, P. Howard (Rejtő Jenő): *Vesztetgár a Grand Hotelben*, Kaestner: *Az eltűnt miniatűr regény* és egy kötet *Sipulusz humoreszkjeiből*,

Krúdy Gyulától két kötetben *Írói arcképek* jelennek meg, Capektól *Az aranykagylótól az éjféle napig* c. útleírás, Lucretiustól: tankölteménye, *A természetről*.

Az ifjúsági irodalmat Szemző Piroksa: *Arany János napjai* c. könyve képviseli.

Újabb kiadásban kapja a közönség Szathmári Sándor szatirikus regényét, a *Kazohíniát*, és Szerb Antal műfordításokból összeállított *Száz vers* c. gyűjteményét.

Az Akadémiai Kiadó tervéből

A tudományos irodalomból a következő könyvek tarthatnak számot a szélesebb-körű közönség érdeklődésére:

Mikszáthtól a *Szent Péter esernyője* (kritikai kiadás). Irodalomtörténeti és esztétikai könyvek: Eckhardt Sándortól *Új fejezetek Balassi Bálint viharos életéből* (az „Irodalomtörténeti füzetek” sorozatból), és Lukács György: *Esztétikai alapproblémák*. Megjelenik a *Hegel emlékkönyv*, a politikai irodalomból Sinkovits szerkesztésében *Kossuth Lajos az Első Magyar Felelős Minisztériumban*, Hajnal István: *A Batthyány-kormány külpolitikája* (az „Értekezések a történettudomány köréből” sorozatban) és Révész Imre: *Abszolutizmus, klerikalizmus, feudalizmus. Ellentétek és szövetségük a Bach-korszakban* c. munkája.

IRODALMI TÁJÉKOZTATÓ

Egyes könyvismertetések után kis bibliográfiákat közlünk. Ezekben felsoroljuk a szerző egyéb műveit, vagy ugyanazzal a témával foglalkozó más könyveket. A kis bibliográfiákat Tiszay Andor állította össze.

POLITIKAI MŰVEK

KUN BÉLA A TANÁCSKÖZTÁRSASÁGRÓL

Kossuth Könyvkiadó.

A Tanácsköztársaság — az első magyar proletárdiktatúra — igaz történetének ismertetése fontos kötelesség, hiszen egyre több az olyan ember, aki csak hírből ismeri. Kun Bélának a Tanácsköztársaságról írt cikkei, elmondott beszédei elősegítik ennek a feladatnak a megoldását.

Régi adósságot törleszt a Kossuth Könyvkiadó Kun Béla első válogatott írásainak kiadásával. Kun Béla a Tanácsköztársaság vezető alakja volt. A Tanácsköztársaság eredményei és hibái egyaránt az ő nevéhez is fűződnek. Szerepét a múltban egyoldalúan mutatták be — csak a hibáiról beszéltek és a Tanácsköztársaság idején elkövetett valamennyi hibáért őt tették felelőssé. Ez nem volt helyes — éppen úgy, mint ahogy nem lenne helyes ma Kun Bélával kapcsolatban kizárólag csak az eredményekről beszélni. Kun Béla szerepének egyoldalú bemutatása egyben eltorzította a Tanácsköztársaság igaz történetét is. Ezt javítja ki Kun Béla írásainak és beszédeinek kiadása.

A Tanácsköztársaságról szóló válogatás megmutatja Kun Béla igazi szerepét. Ugyanakkor megismerhetjük belőle az első magyar munkáshatalom intézkedéseit, elért eredményeit. Kun Béla beszédei és cikkei természetesen a Tanácsköztársaság legfontosabb problémáival, feladataival és nehézségeivel, a már elért eredmények megszilárdításával, a feltárt hibák kijavításával foglalkoznak. Különösen érdekes — és egyben a legkevésbé ismert — Kun Bélának a párttól, a párt és a tömegek kapcsolatáról mondott beszédei, amelyekből ma is sokat tanulhatunk. De nagyon tanulságosak a mai olvasó számára a Tanácsköztársaság külpolitikájára vonatkozó cik-

kek és beszédek is, amelyek azt bizonyítják, hogy az imperialisták — ha eszközeik és módszereik változtak is az elmúlt negyven év alatt — célja ma is az, mint 1919-ben volt: megdönteni a munkáshatalmat.

Kun Béla beszédei és cikkei azt bizonyítják, hogy Kun Béla képzett marxista volt, aki jól ismerte a marxizmus tanításait, és sokat tanulmányozta az oroszországi proletariátus tapasztalatait. Igaz, hogy nem minden esetben alkalmazta, használta fel jól ezeket a tapasztalatokat (például a párt kérdésében vagy a földkérdés megoldásában), de bolsevik volt, Lenintől tanulta a marxizmust és elkövetett hibái nem homályosíthatják el ezt a ténytet.

A felszabadulás óta most először jelennek meg Kun Béla írásai és beszédei önálló kötetben. Ezt az első kötetet remélhetőleg hamarosan követi Kun Béla többi írásainak és beszédeinek kiadása is. (Buza Márton)

Holler Ágnes

AZ ERKÖLCSI NORMÁK FELBOMLÁSA

Kossuth Könyvkiadó, 143 old. Ara 12,— Ft.

A századforduló és a II. világháború között a hanyatló burzsoá ideológia behatolt a magyar társadalom szellemi életének számos területére. Az imperializmus korának filozófiai nézetei nálunk nem elsősorban a filozófia szférájában, hanem közvetve, az irodalom és más tudatformák síkján terjedtek. Ez indokolja Heller Ágnes témaválasztását, aki az erkölcsi normák bomlását nem a Horthy-rendszer „hivatásos” filozófusainak munkáin, hanem a modern polgári dekadencia egyik legnevesebb hazai képviselőjének, Kosztolányi Dezsőnek életművén keresztül elemzi.

Heller Ágnes könyve, éppen azért, mert az irracionális és dekadencia konkrét és egyedi megnyilvánulásait elemzi, sikeresen kerüli el a lapos általánosságokat

és semmitmondó ismételtetéseket, amelyek a marxista igénygel fellépő műveknél — sajnos — nem egyszer előfordultak. A szerző mondanivalóját szilárdan megalapozza a kor és a költő munkásságának mélyreható elemzése; az egyéni adottságok és a társadalmi körülmények kölcsönhatásából alakul ki az a szellemi talaj, amely képes magába fogadni a hanyatló burzsoázia filozófiai produktumait. Heller Ágnes sikeresen ragadja meg Kosztolányi Dezső etikájában az általánost — kimutatva az imperialista burzsoá ideológia és Kosztolányi nézetei között a szellemi rokonságot, és egyben különbözőségüket is. A marxista módszerek példás alkalmazásával tárja fel Kosztolányi etikai felfogásának ellentmondásait, mind retrográd jellegét, mind előremutató tendenciáit.

Heller gondolatokban gazdag könyvét az igényesség, a tárgy alapos ismerete és az adott tények messzemenő figyelembevétele, alapos marxista elemzése jellemzi. Kosztolányi etikáját tárgyalva, kiterjedő — közvetlenül a tárgyból fakadó — általános etikai és esztétikai kérdésekre is. Különösen figyelemre méltó a burzsoá erkölcs vizsgálata, Kosztolányi és Thomas Mann relativizmusának egybevetése, a szektás erkölcs és a hanyatló burzsoá erkölcs ergős fokon való azonosságának kimutatása.

Ez a könyv a magyar értelmiség széles köreihez szól. Hiszen nemcsak arról van szó, hogy a szerző a magyar irodalom történetének egy ellentmondásos alakját tárgyalja — noha ez már önmagában sem csekélység — hanem egy olyan filozófiai áramlat konkrét jelentkezési formájának elemzéséről is, amelynek hatása ma is érződik szellemi életünkben. Így Heller Ágnes műve legalábbis kettős missziót teljesít: egyrészt segít felszámolni a reakciós filozófiai nézetek maradványait, másrészt (mert feladatát sikeresen oldja meg), újabb bizonyítékát szolgáltatja annak, hogy mint tudományos módszer, a marxizmus—leninizmus az egyetlen járható út azok számára, akik a valóság legmélyebb gyökeréig akarnak eljutni. (P. R.)

SZÉPIRODALOM

Györy Dezső

VÉREHULLÓ SZERELEM

Zrínyi Honvéd Kiadó. 538 old. Ara 28,— Ft.

Harmadik prózai kötete ez a kitűnő költőnek, Györy Dezsőnek s a hátról kétót a régmúlt magyar történelem legmeg-

rázóbb lapjainak szentelt: a *Viharvirág*-ban negyvennyolcas főhadnagy nagyapjának állított szép emléket, a *Vérehulló szerelem* kötetében pedig öt remekbe szabott elbeszélés szárnyán száll a magyar történelem legtragikusabb s egyben legfelemelőbb századai, a törökkel való küzdelmek súlyos éveit felé.

Nem is elbeszélések már ezek, hanem — terjedelmüknel, megszerkesztésüknel s gazdag cselekményüknel fogva — valószínűségű kisregények. S ez az öt kisregény — bár időben kétszáz év távlatára húzódik szét —, mégis szerves, összetartozó, elgondolásában egységes, gazdag mondanivalója zárt egész. Az első írás, *A Hadak Villama* Hunyadi János korába visz, a nándorfejérvári győző viharos küzdelmeit, tragikus végű életét írja meg, a *Holló Nemzette Sas* pedig Mátyás király életének ragyogó mozaikja, a *Két Végzetes Korona* rendkívül fordulatos, izgalmas cselekményű kisregény a magyar történelem talán legszomorúbb húsz esztendejét, a mohácsi vész éveit idézi fel igen plasztikusan, a *Vérvörös Vág* történelmünknek egy, eddig fel nem dolgozott szakaszát villantja föl, azt a pár napot, amikor a költő Zrínyi a magyar hadak főparancsnoka volt; az ötödik kisregény, a *Ruhaszárító Csillag* a törökkori Felvidékre visz, vad martalócokkal csatázó furfangos palócok közé. Ha grafikonnal mérhetnők az öt elbeszélés értékét, akkor a rajz egyenesen felfelé lendülő irányt mutatna s a kulminációs pont a két utolsó írás, a két, költői szárnyalású, pompásan megszerkesztett alkotás lenne.

A vérehulló szerelem nem más, mint az izzó honseretet. Ennek lángja fűti az elbeszélések hőseit, jelentős s jelentéktlenebb szereplőit s e honseretet ég, lángol, perzsel a sorokon keresztül, ennek heve izzítja a könyvet, — mondhatnók: a könyv maga a hazaszeretet, e kis magyar föld s a maroknyi nép szeretete.

De a könyvben ott lángol a szerelem is; az íráskor így érik el a teljességet: az emberi lét minden vonatkozását felfestik, a szerelmet, a harcot, túrást, szenvedést, boldogságot, fáradságot, pihenést, csókot és féltékenységet.

Véljük: katonai író szakszempontból sem találhat kifogást: hosszú s alapos tanulmányokat végezhetett az író, hogy a török elleni nyílt és cselvetéses háborúskodás minden fortelyát, fegyverzetét, szokását oly híven érzékelteti, híven, szakszerűen s mégis érdekesen; ám a néprajzzal foglalkozó tudós is elismeréssel adózhat a vágmenti halászat minden csínját-bínját alaposan ismerő író tudása és írásművészete iránt, mint ahogy egy földrajztudós sem lelhet hibát a sok helyütt ka-

landozó, egymást kergető törökök s magyarok háborúskodási színhelyeinek leírásánál.

Az utolsó elbeszélés pedig a sokat próbált, de mindig eleven eszű, talpraesett palócság apoteozisa. Nógrádi és gömöri palócot — még szójárásában is híven —, ritkán írtak meg ennyi szeretettel, megértéssel, szívbéli együttérzéssel s a fajtát pompásan ismerve, mint György Dezső. Minden során érződik az eleven, közvetlen élmény: a palóc ember természetének, gondolkodásmódjának, sajátos lelkivilágának közvetlen élménye.

Ezt a könyvet mindenki olvassa el, aki szereti hazáját, hazája küzdelmes történelmét s együttérez az sokat küzdött néppel. (*Szombathy Viktor*)

György Dezső: A veszedelmes ember. Bp. 1950, Athenaeum, 246 old.

György Dezső: Viharvirág. Bp. 1955, Katonai Kiadó, 726 old.

Gergely Sándor

ŐSZI REGGEL

Európa Könyvkiadó. 409 old. Ára 27,— Ft.

Gergely Sándor válogatott elbeszéléseinek köteté harminc esztendő írói munkájáról ad képet, a szerző írásművészetének más-más fejlődési szakaszából. Különböző környezetben, különböző embereket mutat be az író Budapesten és Moszkvában megírt elbeszéléseiben, de egységesé teszi a kötetet Gergely Sándor híresége és szeretete a nép iránt.

A kisregények és novellák széles körképet adnak az elmúlt harminc év történelméből, néhol meglepő líraisággal, másutt a tárgy követelte nyersséggel.

A címadó novella a fehér terror embertelen kegyetlenségeiről fest őszinte képet, a *Gyanú* című írásmű a Horthy-rendőrség „finomabb” eszközökkel dolgozó, de ugyancsak kegyetlen módszereit ismerteti. Gergely Sándor nagy típusalkotó művészettel mutatja be a meg nem alkuvó kommunistákat a *Vitézek és hősök* Eszterág Páljában vagy a *Gyanú* Kristófiában, és szembeállítja velük a gyáva és gyenge Varga és a spicli Antal személyét.

A jól válogatott kötet novellái elének tárják a huszas és harmincas évek közéleti fejlődéstörténetét is, és maró gúnynyal mutatiák be az „örségváltás” idején idegen tollakkal ékeskedő írókat az *Utolsó felvonás* című kisregényben, a korrupt köztisztviselőket, a keresztény kurzus haszonélvezőit a *Szép úr hétköznapjai* című novellában.

A magyar nép ismeretéről tanúskodnak a parasztokról szóló novellák. Az *ezerholdak partján* című elbeszélés rózsát lopó cseléd leánya úrfinak véli a sétáló író

és a régi kényszerszokás szerint felajánlkozik neki, akárcsak a hasonló típusú Te novella Rendeknéje, a kommunista parádéskocsis felesége. A sokkal később íródott *Hív az erdő* partizánna lett bakája már azt az öntudatot mutatja be, amely nem engedi a becsületesen gondolkodó magyar parasztot a fasizmus gaztetteinek segítőjévé válni.

De nemcsak történeti és írói fejlődéstörténetet tárnak elénk a novellák, hanem hírt adnak Gergely Sándor nehéz életútjáról is. Ebben az olvasmányos elbeszélés kötetben, amelyben megtalálhatók a mai olvasóközönség előtt eddig teljesen ismeretlen és a felszabadulás óta még nyomtatásban meg nem jelent novellák, Gergely Sándor ismét mint a magyar széppróza egyik kiemelkedő képviselője mutatkozik be. (*P. J.*)

Gergely Sándor: Dózsa György. 3. átdolg. kiad. 1—3. köt. Bp. 1954, Szépirodalmi Kk.

Gergely Sándor: Felszáradnak a könnyek. Filmregény. Bp. 1954, Szépirodalmi Kk. 140 old.

Gergely Sándor: Forró nyár. Bp. 1952, Szépirodalmi Kk. 342 old.

Gergely Sándor: Farkasok. Válogatott elbeszélések. Bp. 1950, Szépirodalmi Kk. 273 old.

Gergely Sándor: Rögös út. Bp. 1955, Magvető Kk. 589 old.

Szerb Antal

A KIRÁLYNÉ NYAKLÁNCA

Magvető. 306 old. Ára 24,— Ft.

Szerb Antal „igaz történetnek” nevező könyve műfaját, mi inkább „kultúr-történetnek” mondanánk. Mert az ellopott átkos nyakék, a hírhedt és tragédiákat okozó per meséje minden izgalmassága és titokzatossága ellenére is csupán kitűnően megválasztott keret vagy — hogy az író kifejezését használjuk — jelkép. Szerb Antal e jelképben az Ancien Régime: a francia királyság végnapjainak eszmei magatartását ábrázolja, és így nem is meglepő, hogy épp a könyv leghosszabb fejezetének címe után zárójelben e mondatot találjuk: „Az olvasó, aki csak a Nyaklanc történetére kíváncsi, ezt a fejezetet nyugodtan kihagyhatja.”

De még a hanyatló korszak szellemiségének ábrázolása sem véggel. Az író világosan megmondja: a történet kilátópont, ahonnan a közeledő forradalom felé lehet tájékozódni. Végeredményben tehát a nyaklanc-per meséje előtörténet, a francia forradalmat kirobantó erők elemzése.

A cselekmény sem szokványos modorban előadott mese. Szerb Antal — mint maga is írja — tulajdonképpen arcképvázlatokat készít és történetét szinte láthatatlanul szövi bele hőseinek arcvonásaiba. És ez sem véletlen, hiszen a sze-

replők: az ügyben ártatlan Marie Antoinette, a királynőbe szerelmes Rohan bíboros, a szélhámós Jeanne de La Motte, Cagliostro és a többiek még izgalmasabbak és érdekesebbek, mint maga a világraszóló per. Emellett mély humanizmus szól e portrékból, megértés még a legesendőbb hősök iránt is. Akadhatnak olyanok, akik ebben egyfajta hősi-kultuszt, eszményesítést látnak, valójában az igazság és az ember szeretete csillog az író jellemzésében.

Mit csodáljunk leginkább: Szerb Antal művészetében: tárgyi tudását, amelynek segítségével oly otthonosan mozog az évszázadokban vagy sziporkázóan szellemes, finom frivolitásba hajló prózáját. egy-egy szavának, kifejezésének telitalálatát, a történet érdekes előadásmódját, egyszóval: a tanárt-e vagy a művészt. De bármelyiknek nyújtjuk is a pálmát, ne feledkezzünk meg a másiktól sem, ne bontsuk meg Szerb Antal művészetének harmóniáját. Mert hiszen e kettő: a tanár és a művész együtt él és gyönyörködtet Szerb Antal minden művében. (Vámosi Pál)

Szerb Antal: A Pendragon-legenda. Bp. 1957, Magvető Kk. 291 old.

Szerb Antal: Madelon az eb. Bp. 1947, Révai Kk. 192 old.

Szerb Antal: A varázsló eltört pálcaját. Bp. 1948, Révai Kk. 206 old.

Szerb Antal: Budapesti kalauz. Bp. 1945, Officina Kk. 41 old.

Sándor Kálmán

SZÉPLÁNYOK SISAKBAN

Szépirodalmi Könyvkiadó. 455 old. Ara 31,50 Ft.

Rég ismert írók korai műveit gyakran némi kajánsággal veszi kézbe az igényes olvasó, kegyetlen ítéletekre készen, ha nem találja az oroszlánkörmök első jegyét a lapokon, korai igazolását a későbbi művek keltette impresszióknak. Sándor Kálmán elbeszéléseinek gyűjteményén, amely nemrég jelent meg a Szépirodalmi Könyvkiadónál *Szép lányok sisakban* címmel, kisiklik minden ehhez hasonló, sanda, vadászgató szándék. Ezek az elbeszélések ugyanazt az érzést váltják ki az olvasóból, amit az író újabb alkotásai, vegyesen azzal a nem kellemetlen meghökkenéssel, amelyet mindig érez az ember, ha eredetiséggel találkozik.

Pesti kisemberek vergődése, reménye és reménytelensége tisztán és egyszerűen megénekelve, a Horthy-világ közállapotainak olykor már-már bizarr fanyarságú ironiás ábrázolása — ezzel találkozunk az olvasó a könyv lapjain. „... *En szeretem Budapestet, ezt a szegényt, félig megfojtott várost...*” — mondja Bor Ferenc szigorlóorvos és kereskedősegéd, a

kötet talán legszebb elbeszéléseinek, a *Csendes emberek*-nek a hőse. Majd ugyancsak ő, ugyanebben az elbeszélésben: „... *A mi városunk fölött láthatatlan szívócsápjait évtizedek óta kiterjesztve tartja Európa legvidékebb ellenforradalmának szörnyű polipja...*” Ez az elbeszélés a modern magyar elbeszélőirodalom egyik legerősebb alkotása.

A címado novella hasonló erejű. Mint egy felnagyított légifelvétélrészlet, Budapest egy maroknyi embertérképe, a második nagy háború éveiből. Tompító, fülledt forróság, kisszerűség és reménytelenség telepszik a Népszínház utca környékére, prostituáltak, agyalágyult katonatisztek evickélnék fásult kisemberek sorsa fölött... A kor legfontosabb ismérveinek ábrázolása, az íráskor hanglejtésének az, amely közös nevezőre hozza a kötet alkotásait, ha témában, stílusban különböző vállalkozást testesítenek is meg. Itt-ott érdekes kísérlet dokumentumát kapja az olvasó. (*A Házasság*, vagy a *Takarítónők* című elbeszélés.)

Mai prózánk művelői közel Rideg Sándor mellett talán kizárólag Sándor Kálmán alkotásaiban van olyan markáns szerepe a stílusjegyeknek az írói arc meghatározásánál. Egyszerűség, humor, gúny, ironia finom egymásbahajlása, gyorsan vágó szatíra és élc: ezek az elemek alkotják Sándor Kálmán mondanivalójának stílárú öltözetét.

A *Szép lányok sisakban* méltán tarthat számot szélesebb érdeklődésre 1957 könyvtermésében. (—cs —r)

Sándor Kálmán: A neandervölgyi főkönyvelő. Bp. 1947, Szikra Kk. 110 old.

Sándor Kálmán: Szégyenfa. (Fehér augusztus.) Bp. 1951, Szépirodalmi Kk. 332 old.

Sándor Kálmán: Tolvajok kertje. Bp. 1950, Révai Kk. 527 old.

Hegedüs Géza

BOJÁR BÁLINT

Szépirodalmi Könyvkiadó. 259 old. Ara 18,50 Ft.

Európa közepén című regényciklusában Hegedüs Géza külön-külön is kerek művekben szeretné fölrajzolni a magyar történet elmúlt 25 évének benne élő képét. Az *Útvesztő* és *A sötétség utolsó órái* után e tervezett ciklus harmadik darabja a *Bojár Bálint*.

Az 1945 júniusában játszódó regény polgári származású és gondolkodású hősének, a frissen minisztériumi osztályvezetővé kinevezett Bojár Bálintnak életét és házasságát váratlan vád sodorja válságba. A vád szerint része volt egy kommunista mérnök lefogásában, akit később a nyilasok kivégeztek. Bojár mérlegre teszi múltját, barátait, kapcsolatait és eszméit — egész életét. Becsületét egyszerre kell vádlója, önmaga, felesége s a kineve-

zéssel iránta bizalmat mutató felettesei előtt megvédenie.

Hegedüs Géza e válság megírásával érdekes kísérletet tesz a polgári értelmiség felszabadulás utáni erkölcsi és politikai útkeresésének ábrázolására. A néhány napba zsúfolt szövevényes események minden szála szervesen nő ki a múltból, a háború előtti és a háborús évekből. Am a virtuóz szerkesztés és a feszültséget egyre emelő fordulatoság itt-ott már erőltetetté válik. Bojár ellen egy ügyvéd emel vádat, feleségének ifjúkori szerelme. Bűnügyi regénybe illő tényfelderítés után derül ki, hogy a mérnök tragédiáját okozó feljelentést — a vádló apja írta alá!

A vád elhárul, de a válság a regényben nem ér megnyugtató véget. Kérdés, hogy Bojár életének nyugodt rendje helyreáll-e a nagy számadás után? A közvetlen vagy közvetett feleletet erre a kérdésre nyilván a ciklus folytatása rejti.

Hegedüs Géza új művének jellegét nem könnyű meghatározni. Társadalmi s majdnem bűnügyi regény egy 12 év előtti, de ma már történelminek számító korszakról, némi szatirikus ízzel, elég szubjektív, romantikus színezésű ábrázolással. Az olvasó szokatlanul izgalmas, érdekes, szórakoztató könyvet vesz kézbe. Friss hajlékony stílus, az ábrázolást átszövő ironia magával ragad még a gyakori visszatekintések, tépelődések, filozófalgátások olvastakor is. Csak később visszagondolva érezzük, hogy az író mintha önmaga csapdájába esett volna. A 45-ös, koalíciós napokat akarta ábrázolni egy érdekfeszítő történet keretében s éppen a történet érdekessége vonta el figyelmünket — s talán az ő figyelmét is a korról, melynek bizonnyal szelesebb s mélyebb ábrázolását is tudta volna adni. Ez a felismerés azonban nem csökkenti érdeklődésünket a ciklus további kötetei iránt. (Lázár István)

Hegedüs Géza: Az erdőntúli veszedelem 3. kiad. Bp. 1951, Ifjúsági Kk. 131 old.

Hegedüs Géza: A fekete ember története. Bp. 1952, Ifjúsági Kk. 160 old.

Hegedüs Géza: Aranypecsét. Bp. 1953, Szépirodalmi Kk. 346 old.

Hegedüs Géza: Az írástudó. 1—2. köt. Bp. 1956, Szépirodalmi Kk.

Hegedüs Géza: Megkondulnak a harangok. Bp. 1951, Szépirodalmi Kk. 415 old.

Hegedüs Géza: Szatírák könyve. Bp. 1957, Szépirodalmi Kk. 112 old.

Szomráky Sándor

MINT AKINEK ÉLETE BEZÁRULT

Magvető. 86 old. Ara 7,50 Ft.

Nem tudom, honnan jött Szomráky Sándor, de versei arról vallanak, hogy bánat, tépelődés és kételyektől marcan-

golt hit volt az útravalója. Sok megpróbáltatás jutott osztályrészéül? Valószínűleg, hisz lapokban, folyóiratokban alig lehetett olvasni nevét s van-e fiatal költőnek nagyobb kínja a mellőztetésnél?

*Elűztek csúful és én összetörtem
s a bánattól lassan megáll a szív,
az esti árnyék egyre nő mögöttem,
kísér, visszaránt — siratóra hív.*

(Kicsinyek között)

Fájdalom, emberség, szomorú dalok, de sohasem lázadás vagy berzenkedés, mintha a költő beletörődött volna sorsába, betegségsége s abba, hogy „a sorsod: hinni a reménytelenben, napról álmodni halott éjszakán” (Csupán a gond) és „gyengék erényét” őrizni (Ki álmodozva csal). S mégis van ezekben a félnék, panaszos hangú versekben valami megnyugtató és hitet erősítő: a tehetség szerénysége, a „törvényben” való bizalom, mely azt sugallja:

*Nőj csak, ha meg is reccsen néha ágad,
tisztuljon benned, mit e rossz világ ad:
áldott, ki roskadtan érlelni tud.*

Perelés és alázat, felcsillanó remények és nehéz küzdelem, mintha a költő önmaga sem tudná harmóniába oldani párbeszédese énye ellentmondásait. Sikerül-e további köteiben összhangot teremtenie? Bízunk rá. (Gera György)

Keresztury Dezső

LASSÚL A SZÉL

Szépirodalmi Könyvkiadó. 83 old. Ara 9,50 Ft.

Keresztury Dezső harminchét szonettje a magány, a révület, a halál fájdalom és az erkölcsi tisztaság szomját fejezi ki, a nyelvi fegyelem bravúros megoldásával. A verseket szoros egységbe fűzi a szépséget, igazságot kereső esztéta-lélek filozófikus szemlélete, a „magát tépő szív” kínja, hogy tudjon „emberhez méltó magánnyal telten állni a végső perc előtt”.

Halk, de keményszavú önvallomások e sorok, amelyeket a belső küzdelem, a „beszélni kell” kényszere szült.

*„Ellentmondásban nősz csak. Ha merő
seb,
akkor lángol legjobban életed,
a vakmerő bére, hogy égtlen éghet.”*

Ez a gyűjtemény kétségkívül a magyar szonettirodalom jó színvonalát képviseli. Babits szerint a szonett a költészet ol-tárképe. A Lassúl a szél formaművész költője egy-egy manifesztumszerű gondolatot illesztett e műfaj keretébe. E versek kapcsán, fájdalom, szóvá kell tennünk a kiadó hibáját. A jelenlegi papírszűk

helyzetben, amikor annyi mű éppen emiatt nem jelenhetik meg, érthetetlen tékozlás, hogy csak minden második oldalon van szöveg. E 37 szonett bőségesen elért volna három íven is. Miért kellett tehát felduzzasztani több mint öt ívnyi terjedelemlre? (R. A.)

Reymont

NÉPÍTÉLET

Európa Könyvkiadó. 255 old. Ára 16,— Ft.

Kosztolányi írta: „*Egy pohár vízben megtalálhatjuk a tenger végtelenségét, tünemény voltát, a vihart és a nyugalmat.*” Így vagyunk Reymont elbeszéléseivel is. A kritikai mérce a *Parasztok*-hoz mérve (*Chlopi*, megjelent 1904—10-ben, négy kötetben) hatalmas felkészülésnek, földindulás erejű vad jegyzeteknek tartja őket, az epikus áradás széles sodrában. Ilyen az elbeszélő kötet legrobustusabb írása, *A halál* című novella. Az elbeszélésekben is izelítőt kapunk Reymont nagy szenvedélyű írásművészetéből. A *Népitélet* című elbeszélés, ha magában véve egységes is, regényből kiemelt töredéknek tűnik.

Reymontnak a XX. századeleji lengyel irodalomban kivételes helye van, a *Parasztok*-nak az európai népi irodalmakra gyakorolt hatása rendkívüli volt. Reymont a lengyel parasztság minden típusát bemutatja, mint Balzac a Comédie Humaine-ben a polgárságét. Móricz Zsigmond mondotta: „*Reymont a Parasztokban annyi és annyiféle embert írt meg, melyekkel egy egész megyét lehetne beépíteni.*” Reymont a legnagyobb szenvedély erejével alkotta meg a lengyel paraszti világ óriási körképét és korrajzát.

A halál című elbeszélésben a „szülőgyereke” szószerint legyilkolja hörgő, agonizáló apját, kicipeli a hóba, behajítja a disznóóba, levetkezteti, kirabolja. A nyelv cicomátlan, rideg, szinte kegyetlen hidegsége megmenti az elbeszélést a rémese alantas sekélyességétől és realista remekművé teszi. Az elbeszélés tüze Móricz Barbárok-jára emlékeztet. Közben az írónak ideje marad, hogy a végtelen fehér tájat, a zordon lengyel telet is leírja. Tájéleírását valamilyen szigorú báj, váltakozó izzón-hidegen szenvedélyes ragyogás teszi felejthetetlené.

A címnovella (*Népitélet*) a legtisztább balladikus csengésű s egyben fergeteges erejű írás. Erre is, mint Reymont minden írására jellemző, a komponálás hajszálra pontos, hibátlan egysúlya, amire csak nagy mester képes. A többi elbeszélés is — (a mélységes és szárnyaló Naplórészlet, a Szuka, a jellemzésben remekelő Porosz iskola stb.) a nagy író mara-

dandó művészetét viseli magán. (*Vajda Sándor*)

Reymont: *Parasztok*. Ford. Tomcsányi János. Előszó: Kovács Endre. 1—2. köt. Bp. 1955, Uj Magyar Kk.

Reymont: *Az ígért földje*. Ford. Mészáros István, Havas József. 1—2. köt. Bp. 1934, Dante Kk.
Kk. 390 old.

Virginia Woolf

FLUSH

Magvető. 189 old. Ára 13,— Ft.

Az aranybarna, fajtiszta spanyielnek: Flushnak története olyan, mint valami csodálatosan finom selyemszálakból szőtt fátyol, amely az áthatoló éles fényt szelíddé, nemessé szűri. S e fátyolon átszűrődő fény Flush gazdájának, a nagy angol költőnek: Elisabeth Barrett-Browningnak alakját vetíti elének.

A *Flush* tehát kutyaregény, hiszen tagadhatatlanul ő a regény hőse és raison-neurje, de ugyanakkor — és éppen ezért — raffináltan naiv irodalmi portré is. A hűséges, a szerelmes, a féltékeny kutyaszemekben felvillan a nagy költőházaspár életének regénye: Elisabeth Barrett betegsége, szerelme, titkos házassága, szökése, Browning szenvedélyes, férfias alakja; a kutyaszemekben tükröződnek a Wimpola-streeti otthon lefojtott fényei, a behajtott ablaktáblákról visszaverődő sugarak, az angol táj, majd Itália: Pisa és Firenze ragyogó napja, műemlékei és mindenekelőtt az emberek. A filozófus kutya — mert hiszen minden szívünkhez közelálló lényt szeretünk a gondolkodás fegyverével felruházni — gúnyolódni is megtanul, felismeri a viktorianus Anglia kétes erkölcsiségét, a látszólagos biztonság mögül kikandikáló bűnt és szennyet.

Ilyen módon Virginia Woolf regényében kifinomult irodalmi ízlés, játék, melegség és könnyű gúny keverednek egységes történetté. És éppen a különböző hangulatú elemek szép összhangja, Flush naivul figyelmes kutyaszemeinek és Elisabeth Barrett költői látásának kettős törése válnak az élvezet forrásává, pótolják a cselekmény szigorúan összefüggő rendjét, a portrék élességét.

Virginia Woolf tehát a *Flush*-sal többi regényéhez: az *Orlando*-hoz, a *Mrs. Dalloway*-hez (magyarul: Clarissa címen), a *Jacob's Room*-hoz méltó remekművet alkotott. Szikrázóan szellemes, szinte titokzatos kincseket kínáló prózájának varázsát *Rónay György* szép fordításában kapjuk. (V. P.)

Woolf, Virginia: Clarissa. Ford. Nagypál István. Bp. (194?) Franklin Kk. 238 old.
Woolf: Orlando. Ford. Gyergyai Albert, Szávai Nándor. Bp. 1945, Révai Kk. 337 old.

Hermann Kristóf Russwurm grófnak, Rudolf császár kegyencének és marsalljának, a törökök ellen harcba szállt nyugati zsoldos seregek parancsnokának élet-történetét mondja el Kratochvíl regénye. Démoni erők hajtják Russwurmot mind feljebb és feljebb a rang és a hír lépcsőfokain, útja véren, kegyetlenkedéseken, szörnyű tivornyákon, vad szeretkezéseken át vezet a váratlan katasztrófaig: a hóhér bárdjái.

Az író idegesen szaggatott, szinte ziháló előadásmódja rendkívüli atmoszférát teremt; érzékletessé, kitapinthatóvá válnak e rettenetes életút belső és külső élményei, Russwurm gróf egyéniségének pokoli ellentmondásai.

A *Magányos harc*os valójában nem történelmi regény, hanem pszichologizált életrajz. Hiányzik belőle a széles panorama, a történelmi pillantás. A felvillanó mellékszereplők: Rudolf császár, Mátyás főherceg, Schwarzenberg és a többiek önmagukban érdekes jellemek, késői renaissance figurák, Machiavelli-hősök, de a túlságosan egy-személyre komponált elbeszélés nem engedi, hogy kifejlődjenek, koruk eszméinek hordozóivá váljanak.

Kratochvíl voltaképp lehetetlenre vállalkozik, olyan feladatra, amelynek csapdájába már sok életrajzíró belezuhan: idealizálja démoni hőseit, meg akarja magyarázni bűneit, emberi közelségbe akarja hozni őt, megértést követel számára. De a magyar történetírás a történelmi Russwurmot, egyéb bűnei mellett, tizenhét borközi állapotban és verekezésben elkövetett gyilkosságért ítéli el. És ezen nem segítenek a marsall önmarcangoló tépelődései, gyermekkori traumái, amelyek magányosságát volnának hivatva magyarázni. Sem az, hogy az író gerinces katonát farag belőle, a törpék közt óriássá emeli és bűneit mintegy kimondatlanul is korára hártja.

Ilyképp a regény hőséneke ellentmondásos egyénisége az író magatartását és művét is problematikussá teszi. A mérleg egyik serpenyőjébe az események érzékletességét, a regény izzóan érdekes atmoszféráját, a másikba az önmagának ellentmondó idealizálást és a történelmi panoráma színtelenségét kell vetnünk.

(—i —l)

Groteszk, különös műfajú könyv: a modern cseh dráma és regény világszerte ismert mesterének huszonkilenc kisebb írása. Az elsőnek a hőse Prometheus, az utolsóé Napóleon. Közben sok ezer év előtti barlanglakó házaspár, a bibliai Lót, Diocletianus császár, Don Juan és még „sokan a világtörténelemből” hozzászólnak az élet dolgaihoz, elmondanak egyet-mást önmagukról s a világról, amelyben éltek. Kiderül, hogy az együttélés problémái, az alapvető emberi indulatok konfliktusai alig változtak az évezredek alatt, — és még sok minden más sem.

Nehezen lehet megnyugtató választ adni, milyen műfajhoz sorolhatjuk ezeket a rövid elbeszéléseket. Legtöbb joggal talán a történelmi miniatűr műfaját említhetnénk. De Čapeknél szó sincs arról a gondolati túlsúfóltságról, mellbe ütő tendenciáról, a koturnusos történelemszemléletről, amely ma már szinte olvashatatlanná teszi a történelmi miniatűr műfajának modernebb képviselőit is. Čapek történelmi miniatűrjeinek lényege az emberről sokat tudó irónia, a finom székeszsiz, a humorban felfénylő életbölcesség. Történelmi alakjait a modern lélektan módszereivel közelíti meg, de mikor a változatlan, rokon elemeket keresi a régmúlt és a ma emberének magatartása, tettei között, sohasem válik anakronisztikussá. Tudása, ízlése megóvja a túlzásoktól, tehetségének szuggesztív ereje szórakoztatja és magával ragadja az olvasót.

Čapek — több darabjának és regényének hazai sikere után is — az az író, akit „fel kell fedeznünk” a magunk számára. Ez a kötet és a közeljövőben megjelenő újabb művei remélhetőleg az eddiginél jóval szélesebb körben teszik ismertté és népszerűvé nálunk is a Čapek-könyveket.
(Pók Lajos)

Čapek, Karel: Betörők, bírák, bűvészek és társaik. Ford. Zádor András. Bp. 1956. Műveit Nép Kk. 312 old.

Čapek: Harc a szalamandrakkal. Ford. Szekeres László. Bp. 1956. Új Magyar Kk. 307 old.

Čapek: Az első csapat. Ford. Szekeres György. Bp. 1956. Új Magyar Kk. 194 old.

Michail Sadoveanu

A NYESTFIAK

Allami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest. 861 old.

Bizony, nem ismerjük őket eléggé. Távoli népek világáról sokszor többet tudunk, életük nyitottabb könyv, mint a szomszédé, akivel pedig évszázados közös

sors, közös gyötrelem és a ritka közös öröm köt össze. Dehát: nem a közös, az összekötő kapcsok voltak oly sokáig a fontosak. Azt hangoztatták inkább, ami elválasztott. Pedig csak az élet hű krónikásaihoz, az írókhoz kell fordulnunk. Kétszeresen örülünk hát Sadoveanu most magyarul is megjelent művének, a *Nyestfiak*-nak. Törlesztés ez Sadoveanunak, ama kevesek közé tartozó nagy írónak, aki már életében a klasszikusok sorába emelkedett. S örülünk a műnek, e bő-sodrású, nagyszerű történelmi regénynek.

Sadoveanu a középkori Moldvát, István vajda uralkodásának mozgalmas évtizedeit ábrázolta a *Nyestfiak*-ban. Azt a kort, amely törökudálásaival, a kapzsi szomszédokkal való hadakozásaival, az ország érdekei ellen törvő oligarcháknak a központi hatalom elleni lázadásaival olyan hasonlatos a mi középkorunkhoz. Sadoveanu Szénhajú Manole comes, Nyest úr, a királyi istállók fő-fő őrzőjének és őt fiának, a királyért és a haza védelméért életre-halálra küzdeni kész nemesek életén keresztül festi Moldova történelmének e hősi korszakát, a központi hatalom megeremtésének, a határok megvédelmezésének véres harcokkal teli éveit.

A *Nyestfiak*-ban mindazt együtt láthatjuk, megcsodálhatjuk, ami Sadoveanu írói látásmódjára, művészi alkatára, módszerére oly jellemző. Szenvedélyes hazaszeretet és az elnyomók, a nagy célokot önös érdekeik miatt lábbal taposó bojárok elleni izzó gyűlölet fűti.

A haza iránti szeretet vezetí tollát akkor is, amikor elvonultatja előtünk a gyönyörű erdélyi és moldvai tájakat és szinte szerelmes szívvel (s bizony enciklopédikus tudással is) mesél a hazai táj növényeiről, állatairól, meg a jó moldvai ételek ízéről is. Sadoveanu írói alkatának erőssége, amit a *Nyestfiak* is tanúsíthat, művészi emberábrázoló képessége. Nem lenne csodálatos, ha e hatalmas sodrású történelmi regény egyik-másik hősét elnagyoltan festené az író. De Sadoveanunál az ilyesmi elképzelhetetlen. Összetett lelki étellel, jellemfejlődésének minden árnyalatával ábrázolt egyetlen hősét sem tévesztheti össze a másikkal az olvasó. S nem lehet említés nélkül hagyni az író szép, archiazáló nyelvét sem, amely külön művészi ötvözzettel ékesíti a *Nyestfiakat*, Sadoveanu történelmi regénysorozatának ezt az értékes darabját.

Eppen ezért illeti megkülönböztetett dicséret *Lőrinczi Lászlót*, a fordítót, a ki-nek nem volt könnyű munkája, hogy a gazdag nyelvű és az archiazálással csak még dúsabbá vált regényt szép magyar nyelvre ültesse át. (Cs. I.)

Sadoveanu: Háborús történetek. Ford. Sz. Nagy György. Bp. 1953, Ifjúsági Kk. 81 old.

Sadoveanu: A felbújtó. Elbeszélések. Ford. Nagy Borbála. Bp. 1952, Szépirodalmi Kk. 164 old.

Sadoveanu: A baltó. Ford. Aradi Nóra. Bp. (1947) Szföv. Irod. Int. kiad. 140 old.

Sadoveanu: Jött egy malom a Szereten. Ford. Szabédi László. Bp. 1956, Új Magyar Kk. 279 old.

Sadoveanu: Mitrea Cocor útja. Ford. Réz Ádám. Bp. 1950, Révai Kk. 182 old.

Mickiewicz

PAN TADEUSZ

Európa. 321 old. Ára 22,50 Ft.

Mickiewicz „a lengyel poéták királya” 1834-ben Párizsban fejezte be tizenkét énekből álló eposzát, a világirodalmi rangú Pan Tadeuszt. Egy korabeli honfitársa, a forradalmi demokrata Worcell írja e műről: „*Sírkő, melyet egy géniusz keze helyezett a mi régi Lengyelorszá-gunkra.*” Omega pedig így jellemzi *Wal-lenrod Konrád*ban költészetét: „*Fülemile, mely menekül az égő házból, egy darabig megpihen a háztetőn, de amint az is összeomlik, az erdőbe röppen és ott ke-sergi gyászdalát.*” Pan Tadeusz minde-nekelőtt az emigráció, a honvágy és a hazafiúi fájdalom emésztő kínjának hőskölteménye. „*Egy ország van csak messze földeken, Melyben lengyelnek még öröm dereng — A gyermekkor!*” Így dereng fel csakugyan a száműzött és már „*pólyában vasra vert*” költő gyermekkorra, az emlé-kezéssé szépült hazai litván táj, ahol „*friss pásztor-pír ragyog a vörösberke-nyéken és hőszin hajdinák közt mustár virul ki ringva.*” E nagyszabású elbeszélő költemény valóságos enciklopédiája a napóleoni idők lengyel társadalmának, melyre egyrészt a cári elnyomatás, más-részt a feudalizmus igája nehezült. Pan Tadeusz cselekménye „*a szép esztendő, az örömmel teli várás*” évének idején, 1812-ben játszódik le, amidőn „*a csodák jelenéseként*” Bonaparte Nagy Armádiája itt vonul át „*patakzó ezredeivel*” Orosz-ország felé. A múltba tekintő költő — akár csak nálunk 1849 után — a „*tört remények*” s a „*gyásztól sötét nemzedé-kek*” elsíratója. Engels szerint a múlt szá-zad derekán Európa-szerte a „*lengyel*” és a „*forradalmár*” azonos fogalmat jelen-tett. Ilyen volt ez az „*elátkozott gyer-mek*” Mickiewicz is, Puskin, Chopin, Musset, Liszt barátja.

A koncepciójában, hangulatában leg-inkább Goethe *Hermann és Dorothea*jára emlékeztető eposz „*két udvarház*”, két nemesi család, a Szoplicák és Horeszkok ellenségeskedését ábrázolja, melyen vé-gülis diadalmaskodik Tadeusz és Zosja sugártisztja szerelme. A költemény egyik főhőse a bűnéért vezeklő Jacek, aki Ro-bak papnak álcázza magát, és a szabad-

ság ügyéért harcol. Mintha csak lágyszerű, régi metszetek, vagy meissenai porcelánok hamvas képei elevenülnének meg a versben: látjuk a nemesi világ hétköznapijait, jellegzetes figuráit, a fáklyalággal megvilágított borivó szobát, a vadászatok duhaj szépségét, a gombaszedés rokozó báját, a forradalmas álmok virágba szökkenését. Lengyelország akkoriban — mint hazánk is — a kiélezett osztályellentétek zűrzavarából a polgáriasság felé vezető utat kereste. Valósággal a magyar reformkor típusaival, rajongó hevével élve és visszahúzó erőivel találkozunk itt, a Visztula és a Nyemen partján is. Pan Tadeusz legfőbb művészi értéke a megjelenítés finomsága, a tájkép-festés gyöngyszínű csillogása. Zosja, e biedermeier Nausikaa vállára, mint „*hópamát hull egy ezüst kis galambocskára*”. Felejtetetlenül szép a nemzeti fájdalmat ébresztő Jankel cimbalmos hangversenye. Ízelítőül, íme egy másik sor: „*A meggörnyedt tölgy púpos hátán öt évszázad honol tölgy ősei megkövült tetemén.*” Bevezetésül hadd szögezzük le, hogy a mű fordítója, *Sebők Éva* nemzeti kötelezettséget teljesített a lengyel irodalom e legnagyobb alkotásának kiváló átültetésével. Nálunk elsőül éppen 101 évvel ezelőtt *Nánczy Gábor* hívta fel a figyelmet Mickiewicz e művére. Mégis **egy-egy** rövid részlete is csak 1951-ben jelent meg először. Igazi irodalmi esemény tehát, hogy a *Pan Tadeusz* immár magyarul is olvasható. (*Vihar Béla*)

Mickiewicz, Ádám: Válogatott írásai. Szerk. Kardos László és Kovács Endre. Bev. Nyikolaj Tyihonov és Mieczyslaw Jastrun. Bp. 1950. Révai Kk. 183 old.
Mickiewicz: Krími szonettek. Ford. Radó György. Bp. 1956. Új Magyar Kk. 85 old.
Mickiewicz Magyarországon. Összeáll. Koczsa Sándor. Bp. 1955. Orsz. Széchenyi Könyvtár kiad. 64 old. 1 t.

Szeberényi Lehel

L É P C S Ó K A F E L H Ő B E

Magvető. 122 old. Ára 10,— Ft.

„*Pásztorgyerek voltam, egyszerű pásztorgyerek...*” — többször elmondja ezt magáról a regény főszereplője, az új bányagazgató. Nem hivalkodva, inkább szerényen; eleinte annak jóleső bizonyítására, hogy mennyire szereti őt a nép, később védekezésül, amikor az ő élete is rászalad az ismert kerékvágásra. Olyan lesz lassan, amilyen a régi igazgató volt, meg minden elődje: hintón jár (télen csilingelő szánon), nem győzi már a beszélgetést, barátkozást az emberekkel. Igaz, „*mellé is fogott*” néha a nagy barátkozásban, nem a legméltóbbakat tűntette ki, aztán meg olyan felesége van, aki cseléd-sorból lett igazgatóné, s most kicsinyes, törtető...

Szeberényi új regénye a személyi kultusz éveinek bátor, helyenként megkapóan művészi kritikája. Nem fehéret és feketét fest, hanem összetett jellemeket, az élet igazságára ütő bonyolult helyzeteket ábrázol. Egészen kitűnő az indítás: az új igazgató érzése a bányatelepre, ahogy körülnéz új munkaterületén, ahogy feszengeti a tettvágy és a jóakarát. Szeberényi jól ismeri a bányászéletet és kevés szóval, kevés színnel, mégis erőteljesen tudja ábrázolni. A regény második fele azonban elnagyolt, vázlatos. Az igazgatót és környezetét a második részben már nem fejlődésben látjuk; egyszerűen tudomásul kell vennünk, amit az író rólok mond, Ezzel természetesen művészi hitelét veszti a jellemzés éppen úgy, mint a cselekmény további bonyolítása.

Kár ezért a felemás jellegért, egyenletlenségért, mert Szeberényi tehetségéből futotta volna egy végig és igazán jó regényre. (*Gyenes István*)

Goda Gábor

P A N O P T I K U M

Szépirodalmi Könyvkiadó. 523 old. Ára 32,— Ft.

A tekintélyes terjedelmű műben végig vonul az olvasó előtt az utóbbi negyedszázad legjellegzetesebb figuráinak egész hada. A harmincas évek bankelnökének elkényeztetett csemetékjéről a Horthy-korszak túlpedáns banktisztviselőjéig. De az akkori kor kisemberéről, nyárspolgárról is éles, vibráló, hű képet fest az avatottkezü író.

A kötetben 27 hosszabb-rövidebb szatirikus írás követi egymást. *Gyermekelőadás* című írásában éles ecsettel rajzolja meg azt a különbséget, mely a harmincas években a bankárcemete és a penészvirághoz hasonló házmastergyerek közt fennállott. A *nyaklánc* az akkori kor pénzsóvár, kéteshírű zugkereskedőjéről fest valóságos képet. A „*hűséges*” férj, az üzlet koronázatlan királya nemcsak a kis iskolásgyerekeket csapja be egy-két fillérrel fűzetvásárláskor, hanem saját hitvesét is, akinek ajándékként nagy dinomdánom közepette csodálatos szép aranynyakláncot akaszt kövér nyakára, és csak halála után derül ki a turpisság, nem minden arany, ami fénylik, mert a jókora súlyú nyaklánc nélkülözötte még az arany közelségét is. Panoptikum — erről kanta a kötet is a címét. Lényege: Schramm Bódog egykori telekügynök hű hitvesével az egykori műlovarnövel hogyan zsákmányolja ki a művészlelkületű, de bort kedvelő s gyenge akaraterejű Zsiko Mártont. Megelevenedik előttünk az egykori panoptikum színes élete, uralkodók és gyilkosok felváltva kötik le a nagyérdemű közönség érdeklődését. Ebben a szatír-

ban összesűrítette a szerző mindazt a torztságot, mely ama kor elmaradhatatlan jellegzetességei közé tartozott.

A több mint félezer oldalas műben a felszabadulás utáni idők néhány tipikus alakja is élethűen elevenedik meg. Gördülékeny stílus, szellemes fordulatváltozatok teszik a könyvet szórakoztatóvá. Tény, hogy a magyar szatírairodalom még eléggé gyerekcipőben jár, ezért kell külön is üdvözölni Goda efajta jelentkezését, mert a néhány selejtesebb, sikamlósságba hajló írásocska mellett a zöm őszintehangú, mulattató, igazi szatirikus írás. (F. J.)

Goda Gábor: Farkasok között. Elbeszélések. Bp. 1952, Szépirodalmi Kk. 194 old.

Goda Gábor: Két csacsi. Bp. 1953, Szépirodalmi Kk. 46 old.

Goda Gábor: Vihar előtt. Bp. 1946, Cserépfalvi Kk. 177 old.

Nagy Endre

SZERELMESEK KALAUZA

Bibliotheca. 183 old. Ára 12,50 Ft.

Nagy Endre: *Szerelmesek kalauza* a szerelem testi és lelki éhségével, valamint a házasság problémáival foglalkozik. Az első rész romantikus érzéssel tárja elénk a fellobbanó vágyakat, a nemi ösztön sejtelmeit, a szexuális vulkánt. A *Szerelmesek kalauza* a szenvedélyes szerelmet, a jó ízlés szerelmét, a testi és a hiúság szerelmét különbözteti meg.

Nagy Endre könyvében hangoztatja, hogy a szexualitással nem óhajt foglalkozni, mert feltételezi, hogy az a tizennyolc éves modern leány, akit kalauzában a szerelem rejtelmeire oktat, jobban ért hozzá, mint ő, akit ez irányban elhanyagolt annak idején a pedagógia.

A *Szerelmesek kalauza* második részét: *A házasság* fejezetét, csak kipróbált házasságfeleknek merem ajánlani, mert amíg az újdonsült házasodni akaró tanonc a könyv megnyugtató végéhez érkezik, nehezen barátkozik meg a házasság gondolatával. Ime egy kis ízelítő belőlük: „*El-lenségek között még vannak fegyverszünetek, de házasságok között sohasem.*” „*Kilátástalan harcban kötyjük le egymással szemben életerőnket.*” „*A házasságfelek végül meg fogják érteni, hogy tökéletesen egymáshoz álló emberpár még sohasem akadt a világon.*”

Nagy Endre szellemesen megírt könyvét érdemes elolvasni. (Bokor Imre)

Nagy Endre: Öregek kalauza. Bp. 1933, Pantheon Kk. 127 old.

Nagy Endre: Hajnali beszélgetések. Bp. (192?) Genius Kk. 157 old.

Nagy Endre: Apostol a Hódáságon. Bp. 1908, Athenaeum Kk. 186 old.

Nagy Endre: A kabaré regénye. Bp. 1935, Nyugat Kk. 221 old.

Laczkó Géza

NOÉMI FIA

Szépirodalmi Könyvkiadó. 374 old. Ára 22,— Ft.

Laczkó Géza önéletrajzi regényének első kiadása 1917-ben, az első világháború folyamán jelent meg. *Noémi fia* történeti hűséggel tárja elénk a 90-es évek vándorszínészetének küzdelmét, a kocsin, néha a vonaton lezajló könnyelmű, vidám életet, az Alföld poros országútjait, a fenyveserdők illatát, a virágos réteken történő étkezéseket, szóval a gondtalan nyomort, amely faluról falura, városból városba kísérte őket. Sokszor Thespis kordéjával utazgattak a régi, tatározásra szoruló kis kőszínházból egy összetakolt kisvárosi deszka-arenába, vagy a kisvendéglő nagyerébe, a megélhetés állandó bizonytalanságába.

Noémi fia rávilágít Thália apostolainak nyomorára és megmutatja, hogy a magyar szó terjesztőinek milyen küzdelmet kellett vívni a mindennapi betevő falatért, a kenyérért, a legegyszerűbb megélhetésért. Laczkó Géza a művel az édesanyjának, Noéminek állított emléket, aki művészetének verejtékéből nevelte, iskoláztatta s a szellem olyan magas talapzatára emelte, hogy országos nevű író vált belőle. Vele utazgatott, ő is ette a vándorló színész keserű kenyerét, az elemi iskola osztályait ritkán tudta egy-egy városban befejezni, de ragyogó képességeivel rendszerint áthidalta a folytonossági hiányokat. A regény szenvedő, törékeny hőse Noémi, ámde az igazi hős benne: Laczkó Géza, Noémi fia.

Laczkó Géza mondanivalója elemi erővel árad. Laczkó legfőbb írói erénye, hogy nagyszerűen tud magyarul; az alkotás láza lobog és ég művének mondataiban. Minden könyvének nagy sikere volt. Nemcsak tanítja, hanem gyönyörködteti is olvasóit. (B. I.)

Guy de Maupassant

ÉKSZEREK

Válogatott novellák

Európa Könyvkiadó. I. k. 390 old. II. k. 552 old.

Talán sohasem volt képzőművészet és irodalom között olyan szoros kapcsolat, nem vált az egyik szinte illusztrációjává a másiknak, mint az impresszionista festészet és Maupassant novellái között. A „legirodalmiatlanabb” festészet művelői bejárták a Párizs környéki kirándulóhelyeket — akárcsak Maupassant novelláinak szereplői — a sok futó esőtől öntözött, mindig frissen zöld, finomlevelű erdőket, csónakkal eveztek fel a Szajrán, beültek a partmenti kisvendéglők lugasaiba, hol a leveleken és virágokon ke-

resztül surran be a mindent sok színre felbontó napsugár és ellesték az örökösen változó élet tovasuhanó másodperceit, villanásszerűen örökítve meg a pillanatnyit.

Az evezőtrikós kispolgárok, virágcsokorral ékes kalapot, sok színes szalagot és csipkefodrot viselő asszonyaikkal azután kilépnek Renoir képeiből és beszélni, mozogni és szenvedni kezdenek Maupassant novelláiban. A szenvedés már csak itt, az irodalomban, jut osztályrészükhöz, de itt azután szívétfacsaróan. Mint ahogyan az impresszionista képeken villanásszerű és mégis örök a szép és az öröm, olyan villanásszerűen játszódik le majdnem minden Maupassant-novellában egy halk és köznapi tragédia, egyszerű és természetes, mint maga az élet.

Könyvkvédős minisztériumi kistisztviselőknak a világ elől finoman elrejtett garasos tragédiája éppen olyan megrendítő, mint annak a leányanyának a sorsa, aki belső örömmel és kelengyével várja gyermekét és mégis ijedtében mindkettőt megfojtja, mikor ikreket szül — mert hisz nyomorult cselédberéből hogy is tudna kettőt felnevelni. És ez a sok lelki nyomorúság, kisebb és nagyobb tragédia majdnem mindig a pénz miatt, illetve a pénz körül zajlik le. Néha komédiává torzul, mint pl. a fiatal házaspár esetében, mikor minden áron gyermek kell az örökséghez, máskor meg egy emberpár robotban és szenvedésben eltöltött fiatalsága megy rá arra tévedésre, hogy igazinak hiszik a kölcsönkért és elveszített hamisnyakékat, és értékes igazit adnak vissza. Utcalányok tanítanak ki nagylelkűségből pénzsóvár „tisztességek” asszonyokat és a sokszor megcsalt férj élete végéig hálával gondol hűtelen feleségére, aki egy marék, férfiaktól kapott ékszerrel hagyott neki örökségül.

A két kötet novelláinak zömét *Illés Endre* fordította, de mellette a régi kiváló Maupassant-fordítók, *Kosztolányi Dezső*, *Tóth Árpád*, *Honti Rezső*, *Benedek Marcell*, *Lányi Viktor* és *Szabó Lőrinc* fordításait is felvették. Kár, hogy elfelejtkeztek *Tóth Béla* mesteri fordításairól, melyek éppen a késői, legérettebb, már szinte az író örületét tükröző novelláit adták először a magyar olvasóközönségnek a Magyar Könyvtárban. A hatalmas gyűjteményt *Illés Endre* értékes tanulmánya vezeti be. (*Czobor Ágnes*)

Lion Feuchtwanger

A CSÚNYA HERCEGNŐ

Európa Könyvkiadó. 229 old. Ara 22,— Ft.

A XIV. század Tirolját mutatja be ez a regény. Hőse Margit, Tirol úrnője, a csúnya hercegnő. A kor, amelyet Feuch-

wanger színesen, gazdagon megrajzol, nagyon nyugtalan egész Európában, de különösen ezen a tájon. A várurak hatalma egyre kisebb lesz, fejlődnek a városok, a kereskedelem, megjelennek a bankárok és a pénz kezd mind hatalmasabb tényezővé válni. Tirol körül és főképp a gazdag, hegyekkel körülzárt Tirolért három család is harcol: a Luxemburg, a Wittelsbach és a Habsburg. S ebben a harcban nem válogatósak.

Ennek a kornak a gyermeke Margareta, ebben a korban lesz gyermekfővel a rútsággal megvert fiatal leány Tirol úrnője. Jósándékai felett azonban hamar elhatalmasodnak kora bűnei. Két rossz férje, a gonosz szerető és a holtában is diadalmakosodó vetélytárs, a szép Ágnes kísérik sorsát. Eleinte a városok fejlődéséért harcol, de kora bűnei, a tartomány urainak kapzsisága, egymás elleni acsarzkodása őt is magával ragadják. Gyilkosságok vére tapad hozzá, a nép nyomora, tűzvészek, pestis kísérik uralkodását. Végül Rudolf, a rideg, számító Habsburg veszi diadalmasan birtokába ezt a még nemrég virágzó, de már pusztulásnak indult kis országot. És mindezt a rútsággal megvert hercegnőnek kellett végigküzdenie. Bukása elkerülhetetlen, mert csúfságáért az emberek rá sem tudnak nézni, férjeit hatalmi számítás válogatta ki, tanácsadói pedig önző érdekből vették körül.

A könyv végig érdekes, izgalmas olvasmány, amely sokkal többet ad a regény történeténél. Nagyszerű rajzot arról, ami a szomszédunkban történt, abban a korban, amikor a Habsburgok hozzáálltak világhatalmuk megalapozásához. A fordítás jó; *Dormándi László* munkája. (*Simándi Béla*)

Feuchtwanger, Lion: Goya. Ford. Vas István. Bp. 1956, Új Magyar Kk. 593 old. 28. t. Feuchtwanger: Rókák a szőlőben. Ford. Hattár Győző. Bp. 1956, Új Magyar Kk. 808 old.

(Ugyanaz: Államférfiak, cselszövők, bohémek. Ford. László Ferenc. Bp. [194?] Nova Kk. 634 old.)

Feuchtwanger: Az eredmény. Ford. Braun Soma. 1—2. köt. Bp. 1953, Nova Kk.

Feuchtwanger: Jud Süß. Ford. Sztrókaý Kálmán. Bp. 1946, Nova Kk. 405 old.

Balzac

CHABERT EZREDES

Európa Könyvkiadó. 420 old. Ara 32.50 Ft.

Kalózképű, zsugori bankárok, sebbel-lobbal törtető újságírók és mindenrendű akarnokok, a pénz és politika világának utonállóí, csipkes kurtizánok és harcsafalánkságú, ravasz parasztok: ilyen, meg ehhez hasonló alakokkal népesítette be Balzac az *Emberi Szinjáték* ezer meg ezer lapját. Csupa vaskos, reális, az életből el-

iesett figura. Mit keres hát közöttük ez az epedő festőművész, aki órák hosszat támogatja az utca szegletkövét imádoottjának ablakával szemben, mint egy vérbeli romantikus spanyol amoroso? Mit keres Chabert ezredes, aki a halálból verekszi magát vissza az életbe, egy hulla karcsontjával kaparva utat magának a tömegsírból, egy hatásvadász rémdráma hőseként? Mit keres Facino Cane, a vak muzsikussá vedlett velencei herceg, az arany és a szerelem fantasztikus megszállottja? Hogy férnek össze a pénztervek tételeinek és agyafúrt tözsei hadműveleteknek leírásával a reménytelen szerelem fellengző sóhajai s a dózse kazamatáinak vadregényes titkai? Hogy fér össze a realizmussal a vakmerő, a kalandor romantika?

Balzacnál összefér. Ez a csodálatos bőségű alkotó a legváltozatosabb eszközökkel dolgozott, minden írói módszer jó volt neki, ha az emberi lélek redői közé világíthatott be vele: a realizmus józan lámpása épp úgy, mint a romantika szeretlen villámfénye. A magyar közönség először — százhusz évvel ezelőtt — éppen a romantikus Balzac-kal találkozott: első magyarul tolmácsolt műve a *Facino Cane*. Széchenyi titkára, Tasner Antal fordította le, 1837-ben jelent meg az *Athenaeumban*, Bajza és Vörösmarty folyóiratában. Később lefordította Kosztolányi is. Mégis valahogy az történt, hogy Balzac realista írói rangjának ragyogása elfedte művészetének romantikus vonásait, és ezért egy kicsit meglepetés, hogy most megjelent elbeszéléskötetében rájuk bukkanunk. E tizenegy novellát tartalmazó gyűjteménynek nem kis érdeme éppen az, hogy a balzaci mű teljes változatosságát mutatja be, a zsánerszerűségől (*A hírnevés Gaudissart*) a romantika tobzódásain át a fantasztikus és filozofáló történetekig (*Az életelixer*, *A megbékélt Melmoth*, *Az ismeretlen remekmű*).

A tizenegy elbeszélés mindegyikét más-más fordító ültette át magyarra. Ez a megosztás rossz ötlet volt a kiadótól, mert tizenegy fordító hogyan is tolmácsolhatná egyöntetűen a balzaci stílust? Egyébként mind derekasan küzdöttek a megerőltető feladattal, bár az is igaz, hogy nem mindegyik fordítás olyan talpraesett, mint Kosztolányié vagy Gyergyai Alberté. Itt ott kéri egy eltévesztett szó (pl. a népies „rögvest” — egy *hercegnő* ajkán!). Balzac makulátlanabb munkát igényelt volna.

Réz Pál bevezetője művelt nyelven közli a szükséges tudnivalókat. A magyarázó jegyzetkből néhol több is elkelt volna; nem mindenki tudja például, hogy a „boulognei bárkák” említésével Napóleonnak Anglia ellen tervezett támadására céloz az író. (L. S.)

- Balzac, Honoré de: Gobsec. Elbeszélések. Ford. Aranyossi Pál, Bölöni György stb. Bp. 1956, Szépirodalmi Kk. 200 old.) (Olcso Könyvtár.)
- Balzac: Goriot apó. Ford. Lányi Viktor. Bp. 1955, Szépirodalmi Kk. 365 old. (Olcso Könyvtár.)
- Balzac: Ferragus. Ford. Lányi Viktor. Bp. 1955, Szépirodalmi Kk. 183 old. (Olcso Könyvtár.)
- Balzac: Elvesztett illúziók. Ford. Benedek Marcell. 1—2. köt. Bp. 1954, Szépirodalmi Kk.
- Balzac: Bettli néni. Ford. Salgó Ernő. Bp. 1948, Révai Kk. 453 old.
- Balzac: César Birotteau. Ford. Lányi Viktor. Bp. 1956, Új Magyar Kk. 303 old.
- Balzac: Parasztok. Ford. Németh Andor. Bp. 1957, Európa Kk. 302 old.
- Balzac: Kirtizánok tündöklése és nyomorúsága. Ford. Lányi Viktor. Bp. 1956, Új Magyar Kk. 486 old.
- Balzac: Eugénie Grandet. Ford. Vázsonyi Endre. Bp. 1957, Szépirodalmi Kk. 293 old. (Olcso Könyvtár.)

H A R Ó Z S A S Z Á L L E S Z E L . . .

A francia népköltészet gyöngyszemei

Új Magyar Könyvkiadó 260 old. Ára 17,50 Ft.

Száznál több francia népdal, katonanének, gyermekvers, ballada és szerelmi rigmus sorakozik amögött a leány-szemű rózsa mögött, amely az Új Magyar Könyvkiadó által megjelentetett, fenti című kötet fedelét díszíti. Régóta hiányzó könyv: felvillanó örömmel veszi hát kézbe az ember. S aztán, végigolvastván, megmaradó boldogsággal teszi a kezé ügyébe, hogy keresnie se kelljen olyan órákban, amikor visszavágyik a könyv versei közé.

A versek, a francia népköltészet megismerését Ortutay Gyula bevezető tanulmánya könnyíti meg. Sajátságuk ezeknek a költeményeknek, hogy — még az először olvasottak is — régi ismerősként költöznek a szívbe. Mindahány közelebb visz ahhoz a felismeréshez, hogy a francia költészet az egész világ közkinccse és mégis talán a legmagányosabb, mert utánozhatatlan. A szerelmespár kergetőzése ott égi fénybe burkolózik (*Bujócska*); kecses gyerekjátékká dallamosul az ölelkezés (*A Parthenay-i lány*); a szegénység, amely Rilkenél „forró fény” volt a szívben, itt forró átokként perzseli végig az eget és a földet (*Franciaország szegényzeneinek siralmas éneke*); — ez a szellem merészebbé teszi az örömet (*Molnár, alszol*) és gálánis bájjal telíti meg a tragédiát (*A hazatérő tengerész*).

A néhány kiragadott verscím hangulatot idéz csupán, nem szándéka visszaadni azt a teljességet, amit a könyv nyújt. *Dobossy László* gondos szeretettel végzett válogatása végigvezet a középkortól az új időkig: nem könnyű feladat, ha meggondoljuk, hogy a francia népdaloknak korukhoz illő magyar nyelven kellett meg-

szólalniok. Ennek a műfordítói munkának szívből jött és lélekbe plántált ihlete érzik az *Aprily Lajos, Illyés Gyula, Weöres Sándor, Sipos Gyula, Jékely Zoltán, Gereblyés László, Károlyi Amy, Rónay György, Somlyó György, Kormos István* által magyarrá tett francia költeményekben. Ezeknek szépsége teszi nélkülözhetetlenné a kötetet ott, ahol a francia *esprit* mélyebb megértése iránt úgy ébred. Ehhez a megértéshez nyújt útbaigazítást az izléses kiállítású könyv. (*maron*)

emberekről és a velük eltöltött esztendőkről. Munkája mégis túllépi a csengő emlékezősek határait. Dús nyelvi készlere, írói látásmódja, adatszerősége és megjelenítéi képessége emelik amazok fölé. (*Gál Péter*)

Beryl Miles

**C S I L L A G O K K A L
T A K A R Ó Z T A M**

Bibliotheca (Világjáró sorozat). 251 old. Ára 23,50 Ft.

Minden embernek van a szíve mélyén egy titkos álma, vágya, amelyet szeretne megvalósítani. Beryl Miles fiatal angol hivatalnoknöt állandóan az foglalkoztatta: „*Elsiklik az élet és semmit sem csinálók. Éppencsak édegelek megelégedetten. Mi lesz a könyvvel, amelyet mindig meg akartam írni?*” Döntéi elhatározással — ami csak keveseknek sikerül — hátat fordít a tisztviselő-életnek, a kényelmes, de unalmas civilizációnak, és elmegy Ausztráliába, amelyről csak annyit tudott: „*hogy ott kenguruk, gumifák és nagy kalapot viselő férfiak vannak.*”

Ausztráliáról olvashattunk már, de főként fejlődéi kultúrájáról, nagyvárosai életéről. A fiatal íróné egy más Ausztráliát mutat be, az igazi Ausztráliát, a maga primitív kultúrájával, civilizálatlan pusztaságaival. Sydneytől a földrészi északi csúcsáig — Darwin városig — és vissza, Közép- és Észak-Ausztrália idegenek által alig ismert hegységein és pusztaságain hatolt át, nem egy olyan helyen, amelyen fehér nő még előtte nem is járt.

A könyv rengeteg kalandos kenguru- és krokodilvadászatot ír le, mindig finom tollal. Az útleírás nőies finomság szöveit, apró kis megfigyelések, kedves megjegyzések tarkítják.

A sziklabarlangok ősi falfestményeiről, az ónbányászok életéről, a 70 000 szarvasmarhát nyilvántartó telepről épp olyan kedvességgel ír a szerző, mint a belső vidék fővárosáról: Alice Springsről, ahol Közép-Ausztrália egyetlen iskolája, egyetlen cukrászdája és egyetlen mozija található, és ahol vízszintesre engedett nyugágyakon, szabad ég alatt élvezik a nézők a filmvetítéseket.

Az olvasó beleéli magát az írónővel együtt a bennszülöttek látványos ünnepeibe, primitív szertartásaiba, s a könyv utolsó oldalain szinte nehezen zökken vissza a modern életbe, ahogy a szerzőnő írja: „*vegyes érzelmekkel figyelem, amint az ügyvezetett civilizáció, ismerős menetben elhaladt mellettem — a sok erősen püderezett arcot, a kemény, festett szájakat; a sok, gondosan olajoz-*

ISMERETTERJESZTŐ MŰVEK

Csathó Kálmán

**ILYENEKNEK LÁTTAM
ŐKET**

Magvető. 328 old. Ára 35,— Ft.

Egy nagy életismerettel bíró, a mester-ség eszközeit kitűnően ismerő író pipaszó melletti bölcs emlékezései a magyar színház történetét nagy egyéniségeiről. Pohárcsengéses, fehér asztal melletti közvetlenséggel adomázik jóízűen a Paulay igazgatása alatt felnövé nagy gárdáról: Jászairól, Szacsavayról, Ujházyról, Gyenesről, Blaha Lujzáról, Márkus Emmáról; majd a későbbi nagyokról, Pethes Imréről, Odry Árpádról, Sugár Károlyról ad remekbesikerült emberi és művészi portrét. Megráizolja a Nemzeti Színház három nagy igazgatójának (Tóth Imre, Ambrus Zoltán, Hevesi Sándor) képét is. Nemcsak a művészek arcéle kap éles kontúrokat Csathó élvezetes csevegése nyomán, hanem a nagy nevek mögött egyéni életet élő emberek is. A könyv képes megmutatni — és talán ez legnagyobb érdeme —, hogy szereplői nemcsak nagy művészek, hanem nagy emberek is voltak, akik rajongtak hivatásukért és a művészetért áldozták egész életüket.

Csathó sokszor meghökken az elfogadottól eltérő, újraértékeléi látásmódjával. De hát ő „ilyeneknek látta őket” négy-évtizedes színházi rendezősége, majd színpadi szerzősége alatt a mindennapi érintkezésben, a színpadi próbák során és az esti előadások bűvöletében. Néhány túlságosan egyéni megállapításával nem érthetünk egyet: Gál Gyulával rideg-kegyetlenül végez, Rákosi Szidit pedig túlonótul felmagasztalja anyaságában. Csathó eleve siklik minden bíráló fogás szorítójából, hiszen ő maga mondja azt, hogy nem kíván helytálló értékeléseket nyújtani, csak vallomásokot a színházról, művészetéről, ezekről a nagyszerű

zott hajú férfit, rikító selyemnyakkendő-jükkel."

Beryl Miles könyvének legnagyobb érdeme az, hogy képet ad Ausztrália számunkra eddig ismeretlen vidékeiről. Ut-leírása sehol sem száraz, hanem helyi történetekkel tarkítva kellemes olvasmány.

A fordítás igen jó, de a képmelléletek szürke tónusokkal gyakran semmitmondók. (Pap János)

Kiss Lajos

VÁSÁRHELYI MŰVÉSZÉLET

Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 292 old. 64 képpel. Ára 75,— Ft.

Kiss Lajos könyve a hódmezővásárhelyi művészekről úttörő érdemű mű. A szerző alapos környezetrajzzal, jó lélektani érzéssel, megragadó mesélőkedvvel adja elő élményeit. Barátai, a vásárhelyi művészek hozzátartoztak a tájhoz, a városhoz; nincs alkotásuk, amelynek ne lenne köze a nehezen élő lakossághoz, a tisztántúli vidék messzi távlataihoz, sűrű atmoszférájához. Műfaja a memoár. A vásárhelyi művészek mindennapi életük körében az érdeklődők, közömbösök, laikusok, kollégák jelenlétében tűnnek fel előttünk. Így kapunk képet tevékenységükről, szemléletük kialakulásáról.

Kiss Lajos elmondja, hogy eredetileg a Tornyai Társaság részére kellett volna székfoglaló felolvasást készítenie Tornyairól és Rudnayról, különösen azokról az időkről beszélve, amikor a művészek Vásárhelyen éltek. Kiss Lajos életüknek szemtanúja, sőt osztályosa is volt. Mikor azonban látta, hogy Tornyai és Rudnay élete mennyire egybe van fonódva a többi ott élt művészével, belevette a művész társaság valamennyi tagját. Azokat a művészeket is, akik Vásárhelyt hosszabb vagy rövidebb ideig dolgoztak, nem felejtve el a műkedvelőket sem, akik belső szükségből egész életükön át festegettek, és a műbarátokat sem, akik a művészeket körülvették. Így született meg a könyv.

Kiss Lajos visszaemlékezései a művészet iránti szeretetnek és hálának kifejezése. Nem tudományos művészettörténet, de nem is valami anekdotázó írás. A művészeket saját magukkal, cselekedeteikkel, jellemző tulajdonságaikkal mutatja be. Adatait mindig hiteles forrásokból meríti, az újabb eseményeket saját megfigyelései és élményei alapján adja elő. Így jelennek meg előttünk az első hódmezővásárhelyi festőművész, Gosztonyi József után Tornyai János, Zsebők János, a szobrász, Váradi Gyula élete és művészete. A függelékben néhány Tor-

nyai-írást is közöl. A kötetet 64 egészoldalas, sajnos, kissé túl szürkén nyomott kép egészíti ki, és *Pogány Ö. Gábor* tartalmas tanulmánya vezet be. (Cz. Á.)

Galsai Pongrác

TÁRSTALANOK

Dunántúli Magvető. 135 old. Ára 11,50 Ft.

Sok helye nincs jelen irodalmi életünkben a tanulmányoknak; az aktuális irodalompolitikai polémiák, röpke recenziók, s a művek — hol több, hol kevesebb örömet okozó — áradásában magányos sziget ez a műfaj. Vajon mire jut művelője, ha társtalanságot társtalansággal párosít, s a század megújuló magyar prózájának azon magányosairól ír, akik az olvasók szélesebb rétegéhez még saját korukban sem érkeztek el?

Látszólag hálátlan, valójában a műfaj régi hagyományaihoz méltó nemes feladat. És Galsai Pongrác első tanulmánykötete egészében méltó Cholnoky Viktorhoz, Csáth Gézához, Török Gyulához, Pap Károlyhoz, Gelléri Andor Endréhez, az alkoholtól, morfiumentől s elsősorban a kortól társtalanságra ítélt magyar Prosperokhoz, — kik közül némelyik, ha történetesen franciának, vagy angolnak születik, csonka életművével is világhírű.

Mind az öt tanulmány nemcsak hüen, de ihletetten, érzellemmel telítetten, s olykor — elsősorban Pap Károly esetében — már líraian idézi az írók képét. Fialat tanulmányíró első kötetéről lévén szó, kellemesen meglepő a senkihez, — a műfaj előző és mai mestereihez — sem kötődő egyéni hang. Galsai többnyire szerencsésen elegyíti az essay színességét és a tanulmány alaposságát. Teljes siker koronázza ezt a módszert a Pap Károly-portréban. Többé-kevésbé egységes Cholnoky Viktor és Gelléri képe is. Csáth és Török esetében azonban túlteng a tanulmányírás kissé tanároskodó eleme, a túlzott, aggályos alaposság. Egy fajta indokolatlan — ha nem is hivalkodó, mert hisz' kétségtelenül őszinte — szerénység is homályosítja néhol a képek élességét. Ez az elfogódott szerénység nemcsak igazságtalanul aprópénznek nevezi bevezetőjében munkáját; le is nyugózi, sokszor bizonytalanán teszi. Legszembetűnőbb, tipográfiai jele ennek, hogy a kötet hemzseg az idézőjelektől, melyekkel *saját* mondanivalóját ékesíti Galsai, mintegy elhárítva a félreérthetetlen megfogalmazás felelősségét. Valószínűleg ez teszi, hogy az említett két tanulmányból, a találó részletek ellenére, az a villámfényeszerű világosság hiányzik, mely egyszerre megvilágítja a lényegét.

Ez persze rutinkérdés is; Galsai megüti az őt, fiatalságát megillető mértéket, a kitűnő Pap-tanulmány s a kötet legtöbb részlete pedig igen sokra kötelezik a jövőben.

A Dunántúli Magvető érdeme kettős: lehetőséget adott sikeres hangvételre egy jelentős tehetségnek, és hozzájárult néhány méltatlanul mellőzött, csonka életművű „társtalan” író ébresztéséhez.

(T. P. I.)

IFJÚSÁGI MŰVEK

Szalatnai Rezső

KEMPELEN, A VARÁZSLÓ

Móra Ferenc Könyvkiadó. 372 old. Ara 22,— Ft.

Meglepetés Szalatnai életrajz regénye Kempelen Farkasról, aki eddig legfeljebb kétes értékű játékszeréről, a sakkozó törökről volt híres. Hatalmas ismeretanyaggal gazdag, pompás éleleírást ad a mű. Kibontakozik előttünk a XVIII. század egyik legkiválóbb magyar szelleme s körülötte Mária Terézia, II. József, Lipót és Ferenc császár korának, a felvilágosodás korszakának teljes igényű körképe.

Szalatnai regényében nem a könnyebb megoldást választja. Kempelen életének nem csak a kalandos epizódjaira építi művét, hanem teljességre törekedve mutatja meg ezt a különös tehetséget is, aki egyszemélyben „matematikus és fizikus, aki író és festő is... s azonkívül státuszférfi”. Az író krónikás hűséggel kíséri el hősét születésétől haláláig. Bemutatja ezt a kitűnő politikust és államférfit úgy, hogy közben a kort is jellemezni tudja. Ott vagyunk Kempelen csodálatos találmányainak, a beszélő gépnek, a vakok írógépének, a gőzgépnek, olajprésnek születésénél, figyeljük nagyszerű terveinek, a Várszínház építésének, a Pest—Fiumei csatornának kidolgozását. Megtudjuk, hogy kitűnő író, tudós, de képzőművész is. Részt veszünk hatalmas szervezőmunkáiban a magyar sóbányák igazgatásában, a Temesi Bánság kormányzói biztosi feladatainak végrehajtásában.

Fel-feltűnnek a kor nagy és regényes alakjai, akikkel személyes kapcsolata volt; Benyovszky Móric, Franklin Benjámín, James Watt, Tessedik Sámuel, Ráby Mátyás, Born Ignác, a testőrfrók, Kármán József és sokan mások. Tanúi leszünk a felvilágosodás eszméinek és a bécsi udvar spiónokkal tüzdelt cselszövéseinek.

Szalatnai kitűnően és rendkívül érdekesen fűzi össze a sokszor ellentmondó

történelmi tényeket és Kempelen életének ellentmondásos fejezeteit. Mindezekből egy kiváló, pontos, fáradhatatlan, bátor kamarai hivatalnok, egy kutató tudós, megvesztegethetetlen jellem, körültekintő, ötletes, rendkívül szerény, minden kitűntetést visszautasító férfi, igazi hazafi képe bontakozik ki.

A regény erényei okozzák bizonyos hiányosságait is. Az író valóban minden elismerést megérdemlően gondos, hiteles, sokszor önálló kutatásokat bizonyító, hatalmas ismeretanyagot bemutató munkája kissé túlszűfolt lesz. Az ifjúsági regényekben nélkülözhetetlen cselekményesség így lelassul. Ez különösen az első kb. száz oldalon mutatkozik meg, ahol a korfestés és a remek környezetrajz vontattá teszi a művet. Mégis ez a rengeteg adat teszi vonzó olvasmánnyá a regényt.

Szalatnai stílusa igen vonzóan simul a korhoz. Párbeszédei, leírásai szépek, gazdagok. Hiba azonban az a hangváltás, amely az első fejezetben tapasztalható. Felesleges, sőt a fiatal olvasóknak bántó is a bevezető harminc-harmincöt oldalának pártfogói, nagybáccsis, *felülről* hangja, amit később szerencsére elhagy, s amit helyes szerkesztői munkával ki lehetett volna küszöbölni.

Mindent összevéve Szalatnai regénye komoly nyeresége színvonalas ifjúsági irodalmunknak, a tizenkét-tizenhat éves fiatalok számára példát adó jellemet, a felnőtt olvasóknak is sok érdekes krodokumentumot mutat be. Pedagógusaink, akik az oktatásba helyesen akarják bekapcsolni az irodalmat, kitűnő segédesszöveget kapnak benne. Illusztrációi hangulatosak. Kár, hogy a kiadó a könyvhöz méltatlan, unalmas borítóban hozta forgalomba. (Cs. O.)

Erich Kästner

EMIL ÉS A DETEKTÍVEK

Móra Ferenc Kiadó. 142 old. Ara 12,— Ft.

Ismét egy klasszikussá vált ifjúsági olvasmány jelent meg. Kästner regénye esetében a „klasszikus” megjelölés nem történelmi kategória, hanem értékítélet. Az *Emil és a detektívek* a modern ifjúsági irodalom legjavából való, ezért klasszikus.

A bevezetőből sok mindent megtudunk a mű tárgyára, hangjára vonatkozólag: a tanulóifjúság mindennapi életéből kerekedő kalandokat, izgalmakat dolgozza fel ez a mindenképpen hétköznapiságot kereső modern művész. A hétköznapi kalandok előadásának megfelelő közvetlen tárgyilagosság teszi hangját modernné. Ez a hang ma már meghittten ismerős gyermekeink számára, de néhány évtized-

del ezelőtt forradalminak hathatott a régi pátetikus, erősen nevelőhangú ifjúsági olvasmányok között.

A regény meséje a következő: Emil Tischbein 12 éves tanuló gondokkal küzdő fodrász nő édesanyja egy német kisvárosból Berlinbe küldi nagymamájához. Emil pénzt is visz magával a vasúton. A rábizott összeg 140 márkára rüg. Emil ugyan okos és óvatos fiú, mégis pórul jár: egy vasúti tolvaj kirabolja, a fővárosba egyetlen fillér nélkül érkezik meg. Helyzete reménytelennek látszik, mikor a berlini gyerekek egy csodálatosan jószágos és tehetséges csoportja ismeretlenül mellé szegődik. Gyerekszolidaritással vállalják, hogy Emil irányításával kézrekerítik a tolvajt, s kimentik Emilt borzalmas helyzetéből. Az önzetlen és leleményes tévékenység sikerrel jár: nemcsak Emil pénzt szerzik vissza, hanem a tolvaj lefűléseivel egy régóta körözött bűnöző ártalmatlanná tétele sikerül, amiért is ezer márk jutalom jár Emilnek.

Nemcsak az események hétköznapi kezei és az előadás közvetlenül tárgyilagos hangja az, ami a regényt a korabeli szokványos ifjúsági regények közül kiemeli; a főhős jelleme, egyénisége is eredeti: Emil nem afféle „komisz kölkö”, „gézengúz”, vagy „anyaszomorító lurkó”, amilyennel az ifjúsági irodalomban gyakran találkozunk, hanem kedves, jólelkű fegyelmezett fiú, aki édesanyját mindennél többre becsüli, s legfőbb igyekezete annak fáradságos életét könnyebbé egyengetni. S hogy Emil ezen felül még ifjúsági hős is, e két tényező együtt biztosítja a klasszikus mű nevelő erejét. (*Kálmán Zsuzsa*)

MŰSZAKI IRODALOM

Á T T E K I N T É S

Érdekes könyv jelent meg a közelmúltban. A jelző ebben az esetben pontosan meghatározza a munka jellegét is. Elsősorban az ifjúságnak készült, de használnak forgatják az „idősebb” technikusok is. A 36 különböző témájú cikk elvezeti az olvasót az atomfizika világából a korszerű vegyészeti problémákra, nagy magyar feltalálók életének és munkásságának, hazai iparunk különleges kérdéseinek ismertetésén, a fizika és technika összefüggésén keresztül a technika új vívmányainak leírásáig. Az időközben elhűnyt kiváló szakíró, Sztrókey Kálmán szerkesztésében megjelent *Technikáról mindenkinek* című évkönyv (408 oldal, 432 ábra, kötve 46,50 Ft) természetesen

nem adhat átfogó, részletes beszámolót a technika valamennyi területéről. Nem is ez a célja. Csupán keresztmetszetet kíván adni mindarról, ami manapság iparunkat és a technika iránt érdeklődőket leginkább foglalkoztatja. És ezt a hivatását a könyv be is tölti.

Dr. Jakab Erzsébet—dr. Horovitz Magda—dr. Sós Feodóra: *Szintetikus szálanyagok* (248 oldal, 59 ábra, fűzve 32,50 Ft) című könyve újabb kötettel gazdagította a magyar műanyag-irodalmat. A munka átfogó képet ad a szintetikus szálanyagok szerteágazó területéről. Ismerteti a műanyag történetét, előállítását, textilipari feldolgozásának módját, részletesen foglalkozik a különböző eredetű szintetikus szálanyagok és a belőlük készített gyártmányok tulajdonságával, majd leírja felhasználási területüket a ruházatban, a lakástextiliák terén, valamint az iparban. A könyv végén elhelyezett függelék közli a fontosabb kereskedelmi forgalomban kapható szintetikus szálak kereskedelmi nevét, kémiai összetételét, az előállító cég és ország nevét.

A német Helmut Stapf: *A kémia és az ipar* című könyve (400 oldal, 228 ábra, 8 melléklet, kötve 76,50 Ft) inkább ismeretterjesztő jellegű, mint tudományos szakmunka. A jelenségeket és a kémiai folyamatokat a tudomány legújabb állása szerint magyarázza, megértéséhez mégsem kellene különösebb kémiai előismeretek. Ismerteti a Földön előforduló elemeket, ezek tulajdonságait, előfordulásait, előállítását, vegyületeit és felhasználását. Gyakorlati szempontból külön érdeme a kiadványnak, hogy a folyamatok tárgyalásakor (vágás, acetilénképződés, termithesztes stb.) kimerítően ismerteti az üzemből fellépő veszélyeket és a balesetvédelmet is. Számos diagram, metszet, üzemek rajzai és fényképei járulnak hozzá a szöveg szemléletesebbé tételéhez. A magyar kiadás néhány kizárólag németországi vonatkozású részt kihagyott, egy két fejezetet pedig hazai vonatkozású ismeretanyaggal egészített ki.

A szakemberek körében igen népszerű Műszaki Zsebkönyvek Gépipari Sorozata legújabbán Somodi József: *Köszörfülés* (252 oldal, 299 ábra, kötve 34 Ft) című könyvével bővült. A köszörfülés a fejlett gépgyártás rendkívül elterjedt, sok esetben nélkülözhetetlen megmunkálási módja. Éppen a köszörfülés széleskörű alkalmazása, technológiájának nagymértékű fejlődése, új gépek bevezetése tette szükségesszerűvé a zsebkönyv megjelenését, hogy a gépipari vállalatok szakmunkásai, művezetői, technológusai megismerkedhessenek a köszörfülés technológiájának összes szakmai ismereteivel. (T. O.)

Az 1956. év legszebb könyveiből

Nemrég döntöttek „Az év legszebb könyve” címek odaítéléséről. A legszebb szépirodalmi könyv címet Bernáth Aurél: *Így éltünk Pannoniában* könyve nyerte, jól olvasható tipográfiája, arányos tükörcépzése, hangulatos művészi illusztrációi és kötése miatt. A legszebb művészeti jellegű könyv a Corvina Idegennyelvű Könyvkiadó és az Athenaeum Nyomda munkája az Álami Népi Együttesről szóló angolnyelvű kiadvány. Nemes tipográfiája, finom offset illusztrációi világviszonylatban is kiemelkedő teljesítményt jelentenek. A tudomá-

GARAY JÁNOS
AZ OBSITOS

IFJÚSÁGI KÖNYVKIADÓ

ZSEKÓVSZKI

Mese a szürke farkasról

nyos könyvek között Jakob Irén: *Az elmebetegek rajzai* című, német és francia nyelven megjelent könyve nyerte a díjat. Az ifjúsági könyveknél holtverseny alakult ki két kiadvány között, melyek képét itt mutatjuk be olvasóinknak. Mindkettő az Ifjúsági (jelenleg „Móra Ferenc”) Könyvkiadó gondozásában jelent meg. Készítjük az Athenaeum Nyomda. (Legközelebbi számunkban részletesen foglalkozunk a könyvművészeti verseny értékelésével, eredményeivel.)

NÉMETH LÁSZLÓ : ÉGETŐ ESZTER

FÜGGŐLEGES: 1.

Ennek azután örökre vége van. 2. Iz, illat. 3. Osszemorzsoló. 4. Klasszikus én. 5. Japán játék. 6. Tánc. — Kezdőkockába: kettősbetű. 7. Zenei hármas. 8. Keresztül vés, kapar. 9. Visszaér! 10. Sörkeverék! 11. Az állatmesék atyja. 13. Vidám történet. 19. Történelmi időszak. 22. Falevészerűen mintázza. 24. Vagy — németül. 25. Jó — vagy rossz — e szerint szimpatikus vagy antipatikus valaki. 27. Az események múlásának mértéke. 30. Az előbbivel szoros összefüggésben áll. 31. Ige alakban szokás használni. A hízélgéssel, feldicséréssel kapcsolatos. 32. Eső és por — a fordítottja. 33. Virág része. 34. Felismerés szavai. 36. Knock... — a nokaut-ot így írják. 38. Öltözék része. 40. Formai. 41. Borítják el — máskeppen. 44. Idő előtt. 46. A kollektív szándék ellentéte. 47. Egyenes faoszlop. 48. Fiúcskanvő. 51. Női név. 52. Két világhírű író neve is. 55. Trombita hang. 57. Ital. 59. Pára! 60. László Tibor.

Fél évszázad magyar története vonul végig egy asszony életén keresztül a hatalmas könyvalkotásban. A mű végső kicsengését halljuk azokban a szavakban, amelyek a befejezés idején, 1948-ban íródtak és itt folytatólagosan a vízsz. 2. és függ. 18. sz. alatt szerepelnek.

VÍZSZINTES: 12. Igen finom kis szerkezet. 14. Utóér, mely a szívből hozza a vért. 16. Állampolgári kötelességének

eleget tevő. 16. Római 1004. 17. Oslény — egész a kezdetén! 18. Feledékeny ember köti. 19. Hangszer. 20. Osztrák magyar. 21. Göröngymentes. 22. Budapesti elektromos gyár neve. 23. Szülő — tetszetős jelzővel. 26. Rövid női név. 27. Szellemi dolgozó. 28. Huzal. 29. Meghúzza a ravaszt. 30. Európai folyó. 32. Heves megyei község. 33. Zongorán hűrozási munkálat végez. 35. Kifogástalan kereskedelmi cikk. 37. A Száva

mellékfolyója. 39. Kétarcú istenség. 41. Azonos kerek római számok. 42. Dél-amerikai állam. 43. Nyitva a szeme. 44. Főzelék. 45. Aki nagyon régen nem evett. 47. Autó... = társasgépkocsi. 48. Angol költő. 49. Indulatsz. 50. Inkább mások. 52. A Csongor és Tünde boszorkánya. 53. Kettősbetű. 54. Itt — oroszul. 56. Római 150, majd 51. 57. Tartó — papírból. 58. Már egyszer meghalt, s most megint létezik. 60. Alanti pontokba foglaltak.

Figyelem! Az o és ö, illetőleg az ő és ó betűk között nem teszünk különbséget!

Beküldendő az idézet megfejtése legkésőbb június 29-ig. A cím mellé írjuk: „REJTVÉNY”.

A hibátlan megfejtést beküldők között értékes könyvjutalmakat sorsolunk ki.

A könyvtáros

Szerkeszti: a Szerkesztőbizottság — Főszerkesztő: Katona Jenő — Felelős kiadó: Sala Sándor, a Lapkiadó Vállalat igazgatója — Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII. Lenin körút 9—11. Telefon 221—285, 221—293. — Terjeszti: a POSTA KÖZPONTI HIRLAP IRODA, Budapest, V., József nádor tér 1. Telefon: 180—850 — Előfizethető bármely postahivatalnál is — a) egyéni előfizetés a 61.238. b) közületi előfizetés a 61.066 számú befizetési lapon. Előfizetési díj negyedévre 12.— Ft.